

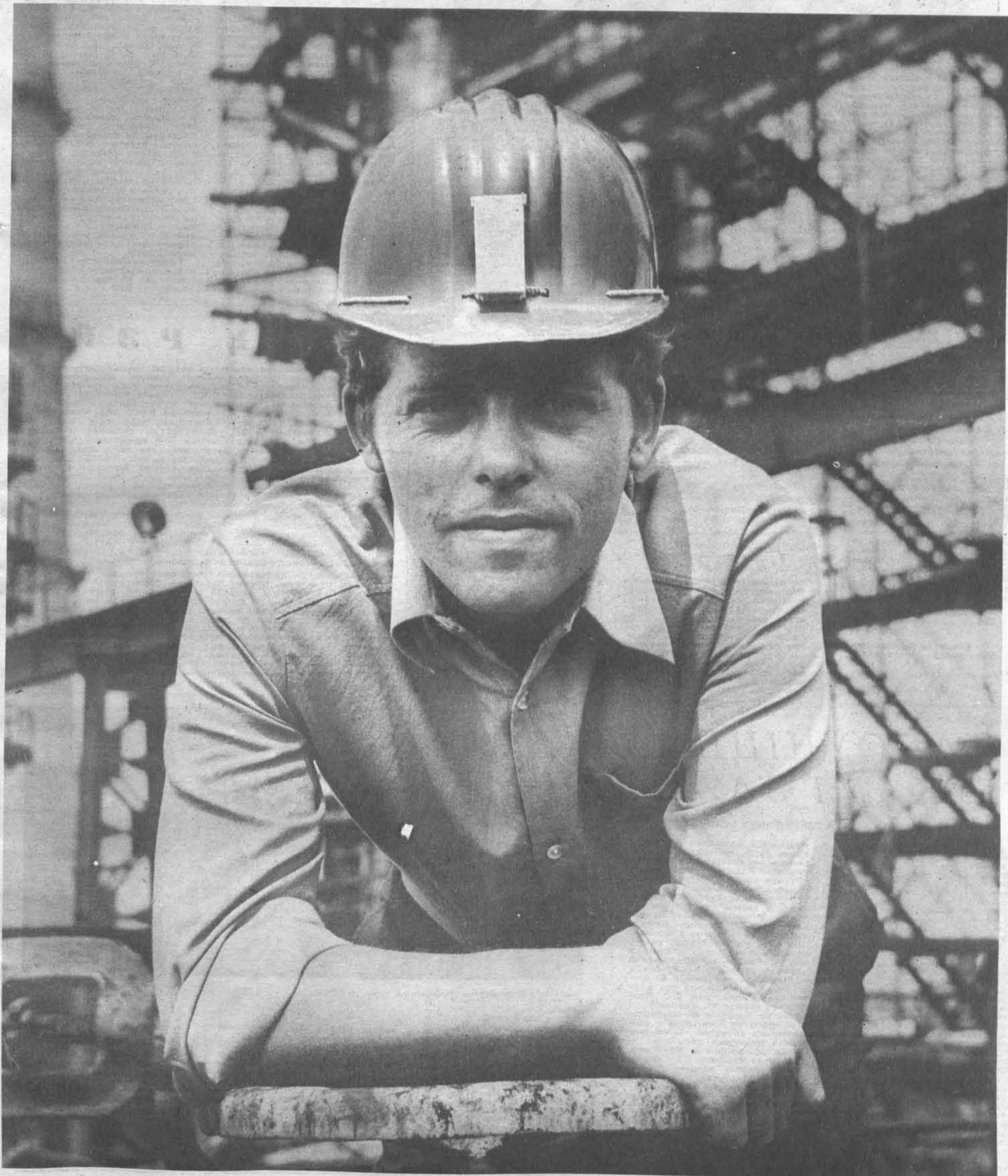
Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 39 (2930)
29 верасня 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

ПРАРАБ.

Фота В. ЦІШКОЎСКАЯ.

ШЧОДРАГА ПОЛЯ, ЮБІЛЯР!

Гэты, хоць і па-восеньску пахмурны, дажджлівы дзень на ўсё жыццё застанеца ў памяці кожнага ветэрана трактарнага завода, кожнага маладога рабочага, усіх тых, хто сваёй самаадданай працай, наблікаў хвалюючую падзею ў жыцці прадпрыемства — выпуск паўтарамільённага трактара «Беларусь» «МТЗ-82».

Кожная працоўная перамозе заўсёды папярэднічаюць будні, напоўненыя творчым пошукам і здзяйсненнямі. Гэтымі буднямі шматтысячны калектывы вытворчага аб'яднання «Мінскі трактарны завод імя У. І. Леніна» можа ганарыцца. Яшчэ не прайшло і чатырох месяцаў, як пачаў дзейнічаць новы канвеер зборкі кабінаў, а ўжо сёння сярэднесутачны выпуск складае наля 250 кабінаў, неабходных для рытмічнай працы галоўнага канвеера, з якога зыходзіць гатовая прадукцыя трактаразаводцаў.

Галоўны канвеер — гэта сэрца завода. Сюды з кожнага цэха, аддзела ці ўчастка цягнуцца нябачныя артэрыі, якія надаюць яму ўпэўненны рытм. Сэрца ў трактарнага надзейнае і шчодрае, бо з яго біццём зліваецца біццё тысяч сэрцаў рабочых двойчы ардэнаноснага прадпрыемства — аднаго з флагманаў індустрыі рэспублікі.

Зайздросны лёс і ў ветэранаў завода і ў маладых хлопцаў, якія толькі нядаўна прыйшлі ў калектывы. Майстар Пётр Іванавіч Чарбунін дваццаць пяць гадоў назад удзельнічаў у зборцы першых трактароў з марнай «Беларусь». Ён успамінае лозунг, які ўбачыў адразу, калі прыйшоў у цэх: «Даб'ёмся выпуску васьмі трактароў у суткі». Гэта лічба тады здавала-

ся ледзь не фантастычнай. Але вось мінулі ў напружанай працы гады, і ўжо малады рабочы Вінтар Тускаль, які нядаўна на прадпрыемстве, разам са сваімі старэйшымі таварышамі становіцца да канвеера, па якому сьвідзе паўтарамільённы.

Так, дні ляцяць імкліва, але менавіта людзі, часам самі таго не заўважаючы, надаюць ім гэтую імклівасць. Дзевятнаццаць гадоў спатрэбілася калектыву завода, каб на блакітным капоце новага трактара «Беларусь» з'явілася лічба 1.000.000, і менш за шэсць, каб вывесці новую юбілейную лічбу — 1.500.000.

Майстру першага ўчастка Уладзіміру Вячаслававічу Кунцэвічу многія на канвееры па-добраму зайздросцяць. Змена, якую ён узначальвае, удзельнічала ў зборцы мільённага трактара «Беларусь». І вось новае прызнанне працоўных дасягненняў і поспехаў рабочых. А Кунцэвіч ужо марыць аб тым дні, калі з канвеера выйдзе ў самастойную дарогу новы юбіляр. І гэты час, мяркуючы па працоўнаму ўздыму калектыву, ужо і не так далёка.

...Надыходзяць хвалюючыя мінуты. На тварах рабочых радасныя ўсмешкі, у вачах адбіваецца шчасце новай працоўнай перамогі — «Беларусь» «МТЗ-82» перадаецца па традыцыйнаму з лепшых механізатараў рэспублікі Валіціну Дамінікавічу Камянецкаму. Цяпер юбіляр будзе працаваць на палях саўгаса «Будслаўскі» Мядзельскага раёна.

Вялікага і шчодрага табе поля, «Беларусь»!

ТЭРМІНЫ І МАРШРУТЫ — ВІЗНАЧАНЫ

У кастрычніку — Першы Рэспубліканскі тыдзень «Майстры мастацтваў — працаўнікам вёскі».

У пуцёўках ужо названы дакладна даты і месцы выступленняў. Ужо удакладнены праграмы канцэртаў. Тэатры вызначылі рэпертуар, прызначаны гэтаму святу. Сёлета з 8-га па 14-га кастрычніка адбудзецца першы такі фестываль. У далейшым ён стане традыцыйным і будзе праводзіцца ў канцы вясенне-паллявых работ у маі. Пуцёўкі атрымліваюць больш за тысячы творчых работнікаў Беларусі — артысты, кампазітары, чытальнікі, вакалісты, інструменталісты...

Назвам некаторыя адрасы: ансамбль Беларускай дзяржаўнай філармоніі «Чараўніцы» пачынае выступленні ў Старадарожскім раёне ў калгасе «Барацьбіты», потым паедзе ў калгасы «Радзіма» і «Прамень камуны» Салігорскага раёна, «Чырвоны Кастрычнік» Стаўцоўскага раёна; ансамбль «Верасы» выпраўляецца па маршруту — вёскі Лукасна, Бабінычы, Сураж Віцебскага раёна, Астраву і Вярхоўе Бешанковіцкага, Кардоні і Слабада Шумілінскага раёнаў; у саўгасе «Індустрыя» Мар'інагорскага раёна і ў калгасе «Партызан» Валожынскага раёна выступіць Рускі тэатр БССР імя М. Горькага; трыю бандурыстаў з Украіны наведае калгасы «Іскра», імя Кірава, саўгас «Пералячэўскі» Жлобінскага раёна...

Кастрычніцкі фестываль будзе працягам той планамернай работы па абслугоўванню працоўных вёскі, якая не спыняецца ва ўсе поры года. Напрыклад, у верасні купалаўцы са сваёй неўвядальнай «Паўлінкай», са спектаклямі «Трыбунал» і «Характары» выступілі

перад хлебарабамі Доншыцкага, Лагойскага і Салігорскага раёнаў, артысты Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра далі спектаклі ў калгасах і саўгасах Прыпяцкага раёна.

На прэс-канферэнцыі, якая адбылася ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, намеснік міністра культуры БССР М. Шаўчук і кіраўнікі канцэртных арганізацый рэспублікі паведамілі журналістам, што на Тыдзень да нас прыедуць артысты з Масквы і Ленінграда, з Украіны і Літвы, з Таджыкістана... Мяркуюцца, што кожны дзень з 8-га па 14-га кастрычніка будзе адбывацца семдзясят мерапрыемстваў. Сярод удзельнікаў форуму мастацтваў — кампазітары У. Алоўнікаў, Ю. Семянка, В. Івановіч, Э. Зарыцкі, У. Буднін, Я. Касалапаў, К. Цесакоў, народны артыст БССР К. Кандрашын, народны артыст БССР В. Вульчыч, Дзяржаўны народны аркестр БССР імя І. Жыноўіча, лаўрэат міжнародных конкурсаў Э. Гігельс, салісты Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР... Восем прафесійных тэатраў, адзінаццаць філарманійных калектываў, шэсць канцэртных груп, якія ўзначальваюць кампазітары, разам з вядомымі салістамі і ансамблямі на чале з папулярнымі «Песнярамі» выпраўляюцца на сустрэчы з добраахвотнымі і ветлівым гледачом, з аматарамі песень і вершаў, да дапытлівых і гасцінных гаспадароў зямлі.

Тыдзень «Майстры мастацтваў — працаўнікам вёскі» прысвячаецца 60-годдзю Саветскай Беларусі і КПБ.

І Д З Е Р Э Й Д

З мэтай паліпшэння дзейнасці сельскіх культасветустановаў, іх своєчасовага рамонту, забеспячэння палівам, аснашчэння неабходным культінвентаром і абсталяваннем, укамплектавання кадрамі ў святле пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў ССР «Аб мерах па далейшаму паліпшэнню культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва», пастановы ЦК КПСС «Аб мерах па далейшаму развіцці самадзейнай мастацкай творчасці» калегіі Міністэрства культуры БССР, Міністэрства сельскай гаспадаркі БССР, Дзяржкіно БССР, прэзідыумы БРК прафсаюза работнікаў культуры, БРК прафсаюза работнікаў сельскай гаспадаркі прынялі пастанову правесці ў верасні-кастрычніку 1978 года рэйд-агляд правяркі гатоўнасці сельскіх устаноў культуры да работы ў асенне-зімовых умовах.

У перыяд правядзення агляду арганізаваць у абласцях і раёнах комплексныя правяркі гатоўнасці сельскіх устаноў культуры да работы ў асенне-зімовых умовах.

Праверцы належаць клубныя ўстановы, бібліятэкі, музеі, кінаўстановы, размешчаныя ў сельскай мясцовасці незалежна ад іх ведамаснай прыналежнасці. Для кіраўніцтва рэйдам у абласцях і раёнах ствараюцца камісіі з прадстаўнікоў саветскай, грамадскіх і гаспадарчых арганізацый, аргану культуры, сельскай гаспадаркі, сроднаў масавай інфармацыі.

У ходзе рэйда правяраецца падрыхтоўка да зімы кожнай установы культуры, рамонт будынкаў, забяспечанасць супрацьпажарнымі сродкамі і ахоўнай сігналізацыяй, рамонт і абсталяванне кінаапаратаў і г.д.; забяспечанне палівам на ўвесь ацяпляльны сезон; удзел грамадскасці ў рабоце па падрыхтоўцы сельскіх устаноў культуры да зімы; аснашчэнне ўстаноў культуры неабходным нарматыўным абсталяваннем, тэхнічнымі сродкамі, мэбляй; добраўпарадкаванне прылягаючай да ўстаноў культуры тэрыторыі; укамплектаванасць кадрамі культурына-асветных устаноў, стварэнне ім бытавых умоў (бесплатнае жыллё з ацяпленнем і асвятленнем, прадастаўленне крэдыту на гаспадарчае абзавядзенне маладым спецыялістам і іншыя льготы).

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОўНАГА САВЕТА БССР

Аб старшынні Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню

Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР ПАСТАНАВЛЯЕ:

1. Вызваліць тав. ПУЦЫЛЕВА Сямёна Макаравіча ад абавязкаў старшыні Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню ў сувязі з выхадам на пенсію.
2. Назначыць старшынёй Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню тав. БУРАУКІНА Генадзія Мікалаевіча.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. ПАЛЯКОУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Л. ЧАГІНА.

22 верасня 1978 года. Г. Мінск.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОўНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні горада Гродна ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга

За вялікія поспехі, дасягнутыя працоўнымі горада ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве, і ў сувязі з 850-годдзем з часу заснавання ўзнагародзіць горад ГРОДНА ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага вета СССР Л. БРЭЖНЕУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль, 25 верасня 1978 г.

Сустрэча з Быкавым

Ужо не адзін год Урадавае бібліятэка імя А. М. Горькага праводзіць сустрэчы беларускіх пісьменнікаў з чытачамі. Нядаўна адбылася сустрэча з лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі ССР Васілём Быкавым. Слова пра пісьменніка сказаў навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР, кандыдат філагічных навук М. Тычына. У размове пра творчасць В. Быка-

ва прынялі ўдзел: старшы рэферэнт апарата Савета Міністраў БССР Л. Гуляка, супрацоўніца камітэта народнага кантролю Т. Кусава, метадыст навукова-метадычнага кабінета Міністэрства асветы БССР Л. Архангельская, метадыст Міністэрства асветы БССР К. Краўцова і іншыя чытачы. Цёпла сустрэлі прысутныя выступленне Васіля Быкава.

НАПОЎНІЦЦА ГУКАМІ ЗАЛА

Да адкрыцця новага канцэртнага сезона

Восень прыходзіць у горад не толькі ў ярнім убранні садоў і паркаў, але і ў стракатасці афіш, якія аб'яўляюць аб адкрыцці тэатральна-канцэртнага сезона. Сёлета ён асаблівы: усё творчыя калектывы нашай рэспублікі выступаюць са справаздачамі, прысвечанымі слаўнаму юбілею Беларусі і яе Камуністычнай партыі.

Беларуская дзяржаўная ардэна Працоўнага Чырвонага Сцяга філармонія рыхтуецца адкрыць юбілейны сезон і кастрычніка, мінула лета, насычанае для многіх яе калектываў цікавымі гастрольнымі паездкамі. Так, Дзяржаўны ансамбль танца БССР пабываў у Сярэдняй Азіі і Сібіры, а частка трупы разам з салісткай філармоніі Вольгай Шутавай — у Італіі. Толькі што вярнуўся з Польшчы фальклорна-харэаграфічны ансамбль «Харошкі», які ўдзельнічаў у штогадовым свяце газеты «Трыбуна люду». Шматлікія гледачы вялікіх тэатральных прадастаўленняў з захваленнем віталі беларускіх артыстаў. Удзельнікі ансамбля пабывалі ў многіх гарадах Варшаўскага і Лодзінскага ваяводстваў, выступалі на фестывалі

музычнага мастацтва ў горадзе Елена Гура. Наперадзе ў «Харошак» — гастролі па гарадах нашай Радзімы, фестываль «Руская зіма» ў Маскве, новыя зарубежныя паездкі.

Напружаная творчая работа чкае ў гэтым канцэртным сезоне і Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР. Пачынае ён свае выступленні з удзелу ў першым канцэрте сезона, дзе прагучыць новая араторыя В. Войціка «Дзень Радзімы» (Дзяржаўная харавая капэла БССР, саліст А. Падгайскі, чытальнік В. Анісенка), Трэці канцэрт для фартэпіяна з аркестрам С. Праноф'ева (саліст Ю. Крайнеў) і Дзевятая сімфонія Ф. Шуберта.

У праграму канцэртаў сімфанічнага аркестра ўключаны многія цудоўныя сачыненні — Сёмая сімфонія А. Брукнера, Чацвёртая сімфонія і «Песні пра памёршых дзяцей» Г. Малера, Чацвёртая сімфонія І. Брамса, музыка да кінафільма «Паручык Кіжэ» С. Праноф'ева, Сёмая сімфонія Д. Шастаковіча, дырыжыраваць якімі будучы Ю. Яфімаў, А. Энгельбрэхт, Ю. Сіманаў, К. Кандрашын. Для выканання інструментальных канцэртаў запрошаны

Выступае Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР.

Фота У. КРУКА.

салісты І. Ойстрах, А. Гаўрылаў, А. Слабадзянік, С. Нейгаўз, Э. Вірсаладзе...

У планах рабочых будняў філармоніі дзясць абанементаў, сярод якіх першыя два: «Мастацкі калектывы рэспублікі» — лаўрэаты Усеаюзнага конкурсу і «Народныя і эстрадныя калектывы рэспублікі» — гэта агляды, прысвечаныя юбілейнай даце. Значна павялічана колькасць канцэртаў для школьнікаў пры ўдзеле юных

выканаўцаў з Масквы, Ленінграда, Вільнюса, Мінска.

У пярэдадзень 60-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі ў зале філармоніі выступіць са справаздачамі і студэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, і вядучыя выканаўцы — С. Данілюк, З. Бабій; маладая салістка оперы Л. Колас і студэнтка кансерваторыі цымбалістка А. Ткачова; адбудзецца творчы вечар-сустрэча І. Лучанка з рабочымі і служачымі завода імя

С. Арджанікідзе і аўтарскі канцэрт У. Алоўнікава.

У лістападзе пройдуць шматлікія канцэрты штогадовага свята мастацтваў «Беларуская музычная восень».

Больш чым 250 канцэртаў сёлетняга юбілейнага сезона ў філарманічнай зале падораць аматарам музыкі сустрэчы з класічнай і сучаснай музыкай, выдатнымі савецкімі і зарубежнымі выканаўцамі.

І. ГУРАРЫЙ.

ЗАСЛУЖАНЫ ПОСПЕХ

На блакітным фоне — жоўты круг, увенчаны зверху пляцікунай зоркай. У крузе на стале з узнятай пугай стаіць дрэіроўшчык, перад ім уздыблены конь — таякая эмблема цырка МНР «Улан-Батар». Багатыя гісторыя і сцэнічныя традыцыі ў гэтага калектыву. Працавітых мангольскіх майстроў манежа даўно ведаюць у СССР, Карэі, В'етнаме, Балгарыі, Венгрыі, Чэхаславакіі, Польшчы, Кубе і іншых краінах свету. На гэты раз гастрольныя маршруты прывялі мангольскіх артыстаў у Мінск.

— Мы многа чыталі ў газетах пра ваш гераічны горад, пра яго людзей, — гаворыць шасціразовы чэмпіён па нацыянальнай барацьбе, заслужаны артыст МНР Д. Дамдзін. — Да гастролей у Мінску мы рыхтаваліся з вялікай радасцю.

Мангольскія госці сапраўды парадавалі мінскіх прыхільнікаў цыркавага мастацтва сваімі выступленнямі. Праграма, падрыхтаваная мастацкім кіраўніком цырка, народнай артысткай МНР, лаўрэатам дзяржаў-

най прэміі Т. Цэнд-Аюш, насычана самабытнымі, змястоўнымі жанрамі. Цёпла прымаюць мінчане выступленні акрабатаў, эвілібрыстаў, жанглёраў, наезднікаў на вярблюдах, нумары з дрэіраванымі якамі, козамі, ваўкамі, мядзведзямі. Не давалі сумаваць глядачам паміж зменамі нумароў клоуны Д. Цээз, Ж. Сандаг, Д. Батсух.

У свабодны ад выступленняў час мангольскія госці знаёміліся са слаўнымі мясцінамі Мінска. Яны пабывалі ў Музеі гісторыі Айчынай вайны, на Кургане Славы, у Хатыні, былі ў гасцях у піянераў, сустрэліся з тэатральнай грамадскацю горада ў рэспубліканскім Доме мастацтваў БТА.

— Адчуваем сябе мы ў Мінску, як у родным доме, — гавораць мангольскія сябры.

Заканчваюцца гастролі мангольскіх артыстаў цырка ў Мінску. Госці павязуць з гасціннай беларускай сталіцы цяпло добрых сяброўскіх сустрэч.

А. КУЗНЯЦОУ.

АБ'ЕКТЫ Ў ПАДГЛЕДЗЕ...

Імя лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы, народнага паэта Беларусі Максіма Танка ўвайшло ў гледзь буйнейшых паэтычных імёнаў сучаснай літаратуры. Ужо амаль паўстагоддзя гучыць яго мужны і задушэўны голас. Лірычныя і палымныя вершы Максіма Танка ведаюць мільёны чытачоў у нашай краіне і за яе межамі.

Правафланговы беларускай літаратуры Максім Танк удастоены Ленінскай прэміі 1978 г. за зборнік вершаў «Нарачанскія сосны».

На здымках: (злева направа) Барыс Сачанка, Анатоль Вірцінскі, Іван Шамякін, Максім Танк, Мінола Гамолка і Іван Чыгрынаў.

Максім Танк і калмыцкі паэт Міхаіл Ханінаў.

Максім Танк з унукамі Сяргеем і Дзянісам на вазеры Нарач.

Фота В. ВІТЧАНКІ. (БЕЛТА).

АДЗІН РАДОК 3 ЛЕТАПІСУ...

Амаль на працягу месяца ў Палацы мастацтваў адкрыта выстаўка заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Уладзіміра Паўлавіча Сухаверхава. Юбілейная выстаўка. На вялікі жаль, памяротная — неўзабаве яму споўнілася 6 шасцідзесят...

Удзельнік партызанскага руху ў Беларусі, У. Сухаверхаў адразу пасля вызвалення рэспублікі пачаў працаваць над вялікім палатном «За родную Беларусь» — работа стала шы-

рока вядомай, прынесшая мастаку заслужаную славу, увайшла ў гісторыю беларускага мастацтва, як адзін радок у летапісе Вялікай Айчынай...

Сярод іншых работ — націсны «Іспанія», «На граніцы», «Сустрэча партызан з Савецкай Арміяй», партрэты, лірычныя пейзажы, націюрморты. Не ўсё зробленае мастаком — у экспазіцыі гэтай выстаўкі, але выстаўка атрымалася цікавай.

Т. НІКАЛАЕВА.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ЯК ДОБРАМУ НАСТАЎНІКУ

Вось ужо больш чым дзесяць гадоў у нашым школьным раскладзе прапісаліся «Урокі кампазітара Ігара Лучанка». Праз гэтыя ўрокі прайшоў не адно пакаленне школьнікаў. І ўсе яны атрымалі ад кампазітара частачку сардэчнага цяпла і любові да музыкі. Ігар Лучанок пазнаёміў нашых вучняў з мастацтвам Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча, вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры», з вядомымі беларускімі салістамі Т. Раеўскай, В. Кучынскім, Ю. Смірновым, А. Падгайскім і інш.

Нядаўна І. Лучанок разам з кампазітарам В. Івановым і паэтам Б. Бруснінавым зноў наведваў нас. Гэтал сустрэча прысвячалася 60-годдзю ВЛКСМ. З захапленнем слухалі школьнікі расказ лаўрэата XI Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў І. Лучанка, які падзяліўся гаванскімі ўражаннямі, цёпла прымаў яго новыя песні, звярталіся да госця з пытаннямі. Сувеніры, прывезеныя І. Лучанком з Гаваны і падараныя школьнаму музею, дапамаглі адкрыць раздзел, прысвечаны XI Сусветнаму фестывалю моладзі і студэнтаў.

Мы, педагогі сярэдняй школы № 3 горада Мар'іна Горка, удзячны кампазітару за гэтую шматгадовую цесную дружбу. Ігару Міхайлавічу прысвоены вышэйшыя школьныя званні: ён ганаровы член савета школьнага музея У. І. Леніна, ганаровы піянер школьнай дружбы, наш ганаровы выпускнік. Ён для дзяцей — сапраўдны настаўнік, які імкнецца далучыць вучняў да свету музыкі, пазнаёміць іх з мастацтвам нашай рэспублікі. Неўзабаве Дзень настаўніка, і хочацца шчыра павіншаваць Ігара Лучанка з гэтым святам.

В. АРЛОУ,
заслужаны настаўнік БССР.

Мар'іна Горка.

Лаўрэат міжнародных конкурсаў гітарыст Іван Іовічыч з Югаславіі неаднаразова наведваў Мінск. У свой чарговы прыезд у Беларусь ён выканаў на сцэне Белдзяржфілармоніі творы італьянскіх, аргенцінскіх, іспанскіх кампазітараў. На «біс» Іван Іовічыч выканаў народныя танцы і песні з цыкла «Сербія».

Фота У. КРУКА.

ВЫСОКАЯ ГОДНАСЦЬ

Пяцьдзесят гадоў назад былі апублікаваны першыя пастановы Саўнаркома БССР аб прысваенні ганаровых званняў заслужанага і народнага артыста Беларускай ССР. У красавіку 1928 года мастацкаму кіраўніку тагачаснага Першага БДТ (цяг р. Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы) Еўсцігнею Мірвічу была нададзена годнасць заслужанага артыста БССР. У снежні за вялікія дасягненні і прапаганду тэатральнага мастацтва сярод шырокіх працоўных мас званне народнага артыста рэспублікі атрымаў мастацкі кіраўнік Вандруўнага тэатра Уладзіслаў Галубок. Сярод першых гэтымі ганаровымі званнямі, былі Л. Александровская, У. Уладзімірскі, У. Дзядзюшка, І. Ждановіч, Г. Глебаў, А. Ільінскі, У. Крыловіч, У. Кумельскі, Л. Літвінаў, М. Рафальскі, П. Малчаняў, Г. Абуховіч, Д. Арлоў. Сёння пачаў з многімі імёнамі анцэпаў беларускай сцэны пазначана іх сапраўды высокая прафесійная годнасць. Гледачы гарадоў і вёсак ведаюць іх як стваральнікаў вобразаў і высокадзейных спектакляў — заслужаных і народных артыстаў БССР.

«ПУШКІН І БЕЛАРУСЬ»

«Люблю я Пушкіна за яго прыгожы чароўны верш. Люблю за яго багацце думак, за сюжэтнасць, за зразумеласць яго мовы для ўсіх — ад малага да вялікага». Гэтымі словамі народнага паэта Беларусі Янкі Купалы адкрываецца выстаўка «Пушкін і Беларусь», падрыхтаваная да 60-годдзя БССР і Кампартыі рэспублікі супрацоўнікамі экспазіцыйнага аддзела Літаратурнага музея Янкі Купалы і аформлена на грамадскіх пачатках бюро тэхнічнай эстэтыкі Маладзечанскай мэблевай фабрыкі. Выстаўка працуе ў Дзяржаўным ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга музеі-запаведніка А. С. Пушкіна ў Міхайлаўскім на Пскоўшчыне. Яе пажоўлілы архіўныя дакументы расказваюць аб тым, як у 1899 годзе жыхары Мінска звярнуліся да губернатара з прапановай назваць адну з вуліц горада імем вялікага рускага паэта. Аднак прапанова была не задаволеная ім. Сёння ў сталіцы Савецкай Беларусі ёсць прыгожы Пушкінскі праспект, макетная панарама якога дэманструецца на выстаўцы.

Праз жыццё і творчасць Купалы выстаўка расказвае пра Беларусь. Фотаздымак паказвае Л. Купалу ў час выступлення на 100-годдзі з дня смерці Пушкіна ў 1937 г. Мы бачым чудоўны купалаўскі пераклад «Меднага конніка», шматлікія іншыя матэрыялы расказваюць пра сувязь Купалы з Пушкіным.

З фондаў Дзяржаўнага мастацкага музея БССР былі атрыманы палотны, прысвечаныя жыццю А. С. Пушкіна, яго мясцінам. Да адкрыцця выстаўкі быў выдадзены буклет «Пушкін і Беларусь», запрашалыся білет, сувеніры з партрэтамі А. С. Пушкіна і Я. Купалы, таксама падрыхтаваныя бюро тэхнічнай эстэтыкі Маладзечанскай мэблевай фабрыкі.

Ф. ВАДАНОСАВА.

ГОСЦЬ МУЗЕЯ

У Літаратурным музеі Якуба Коласа адбылася сустрэча з капітанам цеплахода «Якуб Колас» Віктарам Сямёнавічам Татарнікавым. Госць цёпла прымаў супрацоўнікаў музея на чале з яго дырэктарам — сынам народнага паэта Данілам Канстанцінавічам Міцкевічам. Ён расказаў Віктару Сямёнавічу пра стварэнне музея, пазнаёміў з экспазіцыяй...

Было гэта напружанае дзевяностыгоддзя з дня нараджэння народнага паэта рэспублікі Якуба Коласа. Аднаму з цеплаходаў Дунайскага параходства ў гонар класіка беларускай літаратуры прысвоілі імя Якуба Коласа. Падзяляючы з вялікім задавальненнем сустрэта грамадскасцю нашай рэспублікі.

Супрацоўнікі літаратурнага музея паэта падтрымліваюць цесную сувязь з экіпажам судна. Як толькі цеплаход вярнуўся з далёкага плавання, яго капітан запрашаў у госці на сустрэчу з экіпажам супрацоўнікаў музея, а таксама беларускіх паэтаў. Пасланцоў з Беларусі ў складзе брата Якуба Коласа Іосіфа Міхайлавіча Міцкевіча, паэта Станіслава Шушкевіча і вучонага сакратара музея Міхаіла Пратасевіча цёпла прымаў на цеплаходзе.

У час сустрэчы госці сумесна з экіпажам цеплахода абмеркавалі, як лепш аформіць куток

На здымку, зробленым у музеі песняра, тлумачэнні капітану цеплахода «Якуб Колас» В. Татарнікаву дае дырэктар музея Д. Міцкевіч.

Якуба Коласа, дзе будучы змешчаны барэль паэта, збор яго твораў на беларускай мове і ў перакладзе на рускую. Музей перадаў на карабель дакументальны кінаархыв пра Коласа, а таксама грамплацінку з голасам паэта і песнямі на яго вершы.

Вось чаму, прыехаўшы ў Мінск, капітан судна найперш наведваў музей Якуба Коласа. Ён паведаміў, што цеплаход за гэты час пабываў у партах Алжыра, Лівіі, Турцыі, Грэцыі.

Італіі, перавёз тысячы тон наштоўных грузаў. У гэтых партах на цеплаходзе пабывалі замежныя наведвальнікі. Яны з цікавасцю пазнаёміліся з суднам, з жыццём і дзейнасцю песняра беларускага народа, чыё імя носіць цеплаход.

В. Татарнікаў наведваў радзіму Якуба Коласа, пазнаёміўся з філіялам музея паэта, мясцінамі, дзе песняр чэрпаў свае ідэі, тэмы, фарбы, вучыўся любіць сваю краіну і яе народ.

М. ЖЫГӨЦКІ.

Машына імчала гасцінам. З абодвух бакоў да яго падступалі жытнёвыя палаткі, колас у колас, як непрыступны цытадэльны вал. А за імі пачыналіся сады, доўгія шнуркі фермаў. Воддала забліжчалася шыферам і паўтырканымі ў яго антэнамі вёска Піціч.

Мой сусед, цябаты і хударлявы пенсіянер Грычынскі, палез у кішэню па цыгарэты. Закурыў. Сеў раўней. Сіплаватым, адчуваецца, сарваным некалі голасам, як між іншым, сказаў:

— Э-эх, налілося жыццё!.. Хутка — у мяхі!..

Зрабіў моцную зацяжку, зняў каплюш, і яго маршчакваты твар расплыўся ад радасці сустрэчы.

— Вунь той садок пры мне садзілі!.. Фермы будаваў!..

Яго палінялыя, насупленыя дагэтуль бровы цяпер стаялі тарчма, як разведзены мост. Вочы свяціліся юнацкай гарэзлівасцю. Рукі, шырокія і жылістыя, бездапаможна звисалі з вострых каленняў. Былы старшыня калгаса, відаць, трымаў гэтымі рукамі не толькі аловак, а найчасцей сякеру, касу, плуг. Бо ён жа, старшыня Грычынскі, быў тут, калі закладвалі падмурак калгаса, а значыцца, і сённяшняй явы.

Я ехаў з чалавекам-гісторыяй, і ў вушах гучала адна прамова. Перад вачыма бачылася адна дзяўчына. Яе ўжо аб'явілі: «Зараз выступіць ільнотрапальшчыца калгаса «Звязда» Заслаўскага раёна Антаніна Іванаўна Кірмашук». Вось яна ідзе да трыбуны з'ездаў Дома ўрада. У восемсот пар рук грымяць апладысменты. У зале — удзельнікі ўсебеларускай нарады перадавікоў ураджайнасці, трактарыстаў і машыністаў малатарань. У прэзідыуме — Гікала, Галадзед, Чарвякоў, Валковіч, Бенэк, Картукоў, Готфрыд.

Шоў 1936 год. Была зіма. Давайце на некалькі хвілін «уклучым» стэнаграму далёкіх гадоў.

«— Таварышы! Я не буду доўга спыніцца на тым, як я выпрацавала 140 і 150 кілаграмаў ільноваланна. Спачатку я трапала па 8—9 кіла, а потым па 22 кіла. Сельсавет прэміраваў мяне шаўковым адрэзам на плацце. Тады я дала абяцанне вытрапаць 30 кіла. І вытрапала. Уззяла 40 кіла—вытрапала. Уззяла 50—вытрапала. Потым уззяла 60 кіла. І вытрапала. Паехала я на прыём да тав. Гікала і Галадзёда. У час прыёму мяне прэміравалі патэфонам і траматай (апладысменты). Тады я падумала, як мне вытрапаць 115 кіла? Вытрапала (апладысменты). Уззяла вытрапаць 160 кіла. І вытрапала (апладысменты). А вось зараз, перад тым, як ехаць у Менск, я вытрапала толькі 150 кіла (апладысменты).

Галадзед: — Вельмі проста атрымліваецца — уззяла ды вытрапала 150 кіла (апладысменты).

Бенэк: — Раснажыце, як вы вытрапалі 150 кіла?

— Нічога асаблівага. Трапало ў мяне шырокае. Ім трапаць лепш. У нас і іншыя калгасніцы шмат натропваюць. Мандрукевіч Каця 120 кіла вытрапала (апладысменты). Грычынская Зіна — 150 кіла (апладысменты). Ненатарыя калгаснікі не вераць, што можна столькі натрапаць. Але я кажу, што трэба захацець і можна такую норму вытрапаць (апладысменты).

Вось, таварышы, я дабілася такой выпрацоўкі, а зараз хачу пабачыць таварыша Сталіна (апладысменты).

Калгас мяне прэміраваў наравой, даў мне кватэру, азілеў яе, правёў электрычнае асвятленне.

Калі я служыла ў кулака, я працавала і днём і ноччу, а калі, бывала, снажу што-небудзь, ён мяне адлупіць і прагоніць. Бывала, што я напачала дзе-небудзь у хляве або на танку.

Голас з месца: — На машыне трапала лён ці ручным спосабам?

— Рукамі.

Голас з месца: — Якім нумарам пайшоў твой лён?

— Чатырнаццатым і пятнаццатым.

Голас з месца: — Сама трапала ці хто дапамагаў?

— А хто ж мне будзе дапамагаць? Сама.

Галадзед: — Зайздросна стала цябе, хочацца самім гэтага дасягнуць.

Голас з месца: — Колькі гадзін у дзень вы працавалі?

— Звычайныя рабочы дзень.

Галадзед: — Я прашу расказаць пра вашу матку і бацьку.

— Бацька і матка памёрлі, калі мне было тры гады. Я засталася адна. Мая матка хадзіла да кулака працаваць — жала ці яшчэ што-небудзь рабіла. Гэты кулак хацеў аддаць мяне ў прыют, але я баялася, што ў прыюце будзе дрэнна. Засталася ў гэтага кулака і жыла ў яго пяць год.

Голас з месца: — Колькі вам гадоў?

— Дзевятнаццаць.

Галадзед: — Няхай жыве лепшая стыханна калгаснай вытворчасці! Ура! (Апладысменты. Крыкі «Ура!», Усе ўстаюць).

...Мы падняліся з Грычынскім, выйшлі з машыны на вуліцу. Сонца ўдарыла яму ў вочы, і Фёдар Конанавіч прыжмурыўся. А мо ён прыжмурыўся не ад зырккіх промяняў, а каб схавачы ад мяне павільгатнелыя вочы? Паправіў гальштук на тонкай, жылістай шы, як бы ён занадта муляў яму. Зноў закурыў.

— Быў і я на той нарадзе...—урэшце азнаўся мой спадарожнік, а я маўчаў, каб не прапусціць ніводнага слова. — Апладзіраваў Тоні Кірмашук. Гэта ж я

і падахвоціў яе лён трапаць. Ураджаі спелі добрыя. Назбіралася трасты у-уга колькі. Трэба была ініцыятарка. І Тонія адгукнулася... Во тут, на ўзгорку, кантора калгасная стаяла. У ёй мы і пасялілі тады Кірмашук... От, бачыце, рухнула будыніна. Столькі гадоў праляцела... Вайна... Сам тут даўно не быў...

Перад намі была вёска Піціч. Хаты — у зеляніне садоў. Ціха бруіцца рэчка Піціч, аблямаваная кучаравымі, старадаўнімі вербамі.

— Усё быццам так і не так, — гаварыў узрушаны Грычынскі. — Кузю мы тут во мелі!.. Няма яе, няма каго падкоўваць... Еўні пагарэлі ў вайну. Цяпер, калі лён і сеюць, дык трасты на заводы здаюць... Троплы мо пагнілі!.. Пакуль мы гаварылі, з боку саўгасна-

хоць ты жабраваць ідзі!.. Неяк выкара-скаліся ж...

Праз два кіламетры, у вёсцы Галоўкі, знайшлі хату, дзе жыве меншая Кірмашукова дачка Валя. Яе прозвішча таксама Пашчанка.

— Гэта ж у нас так атрымалася, — расказала яна. — Выйшла я замуж за Івана, а яго брат Саша з Ларыскай нашай пабраліся. Так што, радня мы двайная. Мужы нашы конохамі робяць, а мы—саўгасніцы. Во так і жывём...

Валя раздабрэла ад такога жыцця. У вушах—залатыя завушніцы, на рудэ — залатыя пярэцёнак, жоўты мужчынскі гадзіннік. Двух сыноў мае.

— Вой, у нас усё ёсца. Шкода, што мамкі няма!..

— А яна што перадала ў спадчыну?

ку: Па культурнаму жыву: Ем з талеркі вілачкай, Скура будзём малаціць Новай малацілачкай.

Вось і праспявалі дзяўчаты свае колішнія прыпеўкі. Маўкліва пазіраюць з пажоўклых, як і сама газета, фотаздымкаў. Адна з іх, Тоня, Антаніна Іванаўна Кірмашук, так ужо і не загаворыць. Яна засталася жыць у сваіх дочках, ва ўдзячнай памяці людзей, у сённяшняй памаладзельнай вёсцы Піціч.

А дзе ж яе сяброўкі? Што з імі?

Хату Каці Мандрукевіч у Чарняўшчыне паказалі адразу: «Вунька ў канцы вёскі, саменькая апошняя». За некалькі крокаў да яе не стала сіл і духу: няўжо вось зараз убачу тую Кацю, з якой суст-

Уладзімір ЛІПСКІ

НАРЫС

га склада таропка ішла да нас сярэдняга веку маладзіца.

— Во, дык гэта ж яна, Тоня Кірмашук! — ускрыкнуў Фёдар Конанавіч і ступіў да яе.—То-о...

«Тоня!» — хацеў крыкнуць Грычынскі, але на паўслове запнуўся. Глядзёў, не зводзіў вачэй з маладзіцы, а потым звярнуўся да яе.

— Прабачце, вы так падобны на Кірмашук. Яна во тут недалёка жыла...

— Гэта была мая мама.

— Была?!—не паверыў Фёдар Конанавіч і пацягнуўся здымаць капялюш.

— Памёрла... Даўно ўжо...—жанчына сашморгнула з галавы хустку і пачала выціраць твар, слёзы і пот адначасова.

Зайшлі ў хату. У ёй звыклы ўжо сялянскі «пейзаж»—печка-ляжанка і побач газавая пліта. Канапа з сурвэткамі і тэлевізар. У Ларысы Пашчанка нямаць толькі традыцыйных для вясковых хат рамак з фотакарткамі. Радні, апроч меншай сястры Валі, аніякай. Ад маці засталася адзіная фотакартка, як у бальніцы была.

Сядзім засмучаныя. Не паспелі ўбачыць жывую Тоню Кірмашук. І я «уклучаю» яшчэ адну справаздачу, знойдзеную ў архівах.

«...Масква, канавік 1936 года. На Усе-саюзную нараду перадавікоў па льну і каноплях прыехала больш за дзвесце дэлегатаў з усіх саюзных рэспублік, сямі адзінаццаці ільнотрапальшчыцы. У рабоце нарады прымаюць удзел — Сталін, Молатаў, Калінін, Арджанікідзе, Андрэеў, Мікаілаў, Косараў...»

На адным з пасяджэнняў выступіла звышняя з калгаса «Звязда» Заслаўскага раёна Антаніна Іванаўна Кірмашук. Яна расказала аб тым, як дабілася поспеху ў працы. А потым аб'явіла: «Бяру абавязальства вырасіць у 1936 годзе з кожнага гектара па 6 ц. чыстага валанна і вытروпаць у дзень па 150—160 кілаграмаў ільноваланна. Пасля прамовы тав. Кірмашук паціснула рукі членам прэзідыума.

У дні работы нарады Міхаіл Іванавіч Калінін прыняў вялікую групу перадавікоў калгаснай вытворчасці і ўручыў ім высокія ўзнагароды краіны, Ордэны «Знак Пашаны» атрымалі Антаніна Іванаўна Кірмашук і Кацярына Андрэеўна Мандрукевіч з Беларусі...»

Закончыў чытаць, абвёў позіркам маўклівых слухачоў. Заўважыў, да нас гэтым часам далучыўся чарнявы, падцягнуты мужчына. Ларыса прыкмеціла мой позірк на незнаёмца і растлумачыла:

— Гэта ж мой чалавек. От, Сашка, ты й мо не ведаў, дзе твая цешча пабывала?..

— Адкуль жа мне ведаць? — азваўся муж. — Я толькі ведаў, што вазіў яе па бальніцах, задышка мучыла...

— Мама цяжка хварэла, — падхапіла размову Ларыса. — А й да апошняга працавала даяркай. Бывала, гавару ёй: кінь ты, мама, гэтых кароў ды адпачні. Не, гаворыць, мая донька, як кіну працаваць, дык адразу ручкі складу... — А маці расказвала калі-небудзь, як ездзіла ў Мінск, у Маскву?

— Рэдка... Возьмецца расказваць, слязімы абліваецца... Такую ж вайну перажылі!.. Партизан...у хаце хавалі, перавязвалі... З вайны выйшлі голыя,

— Вой-вой, што ж яна перадаць? Па вайне мела адзіны скарб—нас з Лоркай ды патэфон. У ім хавала свой ордэн, граматы... Дак і то нехта пазырыўся... Так нічога і не засталася...

Валя змоўкла. Па шчоках пакаціліся слёзы. Яна размазала іх далонямі, загаварыла зноў:

— Мама была вельмі адданай усяму калгаснаму і нам наказвала шанаваць працу на зямельцы. Яна нас з Ларысай навучыла не палохацца любой працы. Гэта мо і ёсць яе спадчына?..

Мы зноў ехалі гасцінам, цешыліся жытнёвымі палаткамі. Буйным калоссем віталі яны дарагога гасця— Грычынскага. А той, ад паездкі па родных мясцінах і ад сустрэч з дочкамі Кірмашук, зусім расчуліўся. Маўчаў і курыў. Загаварыў нечакана, быццам з сабою.

— Я тут, на Заслаўшчыне, калгас арганізоўваў. От адчаюгі былі тады камсамольцы. У нас каменнем шпурляюць, а мы зямлю мераем. Няўроды былі, а мы ўсё роўна аром і сеём... Такі, бач, наўчыліся ўраджаі браць...

Насустрэч ішлі школьнікі. У касцюмчыках, з партфелямі. Захацелася паказаць ім адчайнага камсамольца, былага старшыню калгаса, адважнага партызанскага камісара Грычынскага. Мы прыпыніліся.

Дзятва акружыла Фёдара Конанавіча. Поўнымі вачынямі, але трохі зняверна, глядзелі яны на цябатага мужчыну: няўжо ён біўся з кулакамі? А што гэта за людзі былі кулакі? А якія былі стыханнаўцы?..

Заслаўскага раёна даўно не існуе. Цяпер гэта — Мінскі раён. Але ж засталіся вёскі і людзі. Есць маўклівыя да пары і вельмі цярылівыя сведкі — архівы. Захавалася раённая газета «Камунар Заслаўшчыны».

Уважліва гартая яе даваенныя старонкі. Прозвішча ардэнаноскі Кірмашук гучыць ледзь не ў кожным нумары. Пішуць і пра яе сябровак, якіх яна назвала ў сваёй прамове на нарадзе ў Мінску.—Кацю Мандрукевіч і Зіну Грычынскую.

А вось і іхнія фотаздымкі. Якія ж статныя ды прыгожыя заслаўскія стыханнаўкі! Дзецца, во зараз збяруцца яны ўсе разам і заспяваюць свае пцічанскія частушкі. Першай зацягне Тоня Кірмашук:

Даўце з горачкі спусціцца,

У ручайку вады папіць,

Будзем мы усё заўсёды

Па-стыханнаўску рабіць.

Дзяўчаты перазірнуцца, падміргне чарнавокая Зіна Грычынская, — маўляў, я зараз падтрымаю. Распіліць верхні гузік вязанае кофты, каб вальней грудзям было, і заспявае:

На сталі ляжыць клубок,

Пад сталом іголка.

Нашы калгаснікі давольны,

Што я камсамолка.

Чарга падыхла да Каці Мандрукевіч. Што ж, яна ў даўно не будзе. Яна заспявае сваю, механізатарскую частуш-

рэўся на стронках даваеннай газеты? Прыпыніўся...

— Мандрукевіч Кацярына тут жыве?

— Тутка. Пашліце, правяду, — сказаў мужчына і кінуў куродыміць папяросай.

На чыстай палавіне хаты, на шырокай канапе сядзела чарнявая, як цыганка, бабуля і люляла калыску.

Пазнаёміліся. Разгаварыліся. Унук Косцік, гадавалы, пульхнашчокі карапуз, спаў моцным сном. Бабуліны ўспаміны былі яму калыханкай.

— У гэтай во хаце сама звекавала, дзяцей пагадарала, а цяперка яшчэ і ўнукаў падгадоўваю, — пачала расказваць Кацярына Андрэеўна, і ў яе таямніча засвяціліся вочы. — А магло б усё па-іншаму скласціся. Гэта ж, ведасце, як пачалі пра нас у газетах пісаць ды фоткі пятаць, дык прысылае мне пісьмо адзін марак з Севастопалю. Усім звяном яму адпісвалі. Далей-болей, пачаў ён мне палобойныя лісты прысылаць. А потым і сам прыязджае. Відны такі марак, Жора Трацякоў. Давай-ка мяне ўгаворваць з ім ехаць на мора. Напэўна б такі сабрала клуначак у дарогу, але брыгадзір наш з МТС Стась Філіповіч адгаварыў. А потым і замуж узяў...

Бабуля Мандрукевіч задумалася, і я не перашкаджаў ёй прыгадваць мінуўшчыну. Загаварыла яна сама, радаю, што «чалавек з Мінску» ўспомніў пра яе, зацікавіўся «ейнай жыццём».

— Як перавёз мяне Стась у гэтую во хату, дык мы з Тоняй Кірмашук рэдка ўжо бачыліся. А было ж, разам у Маскву-ездзілі. Два тыдні там жылі, абвазілі нас усюды, па музеях, тэатрах. Калінін ардынны ўручыў. Падарункі даў нам: вялізныя каробкі з пудрай, духамі... Такага мы і ў вочы дагэтуль не бачылі, — Кацярына Андрэеўна прыпынілася расказваць, дастала з шафы чорную сумачку і пачала паказваць дарагія рэліквіі. — Во ордэн які... А во грамата... Сам Калінін падпісаў і руку паціскаў... Нас тады ўсім Заслаўскім раёнам сустракалі на станцыі. Мітынг устроілі. Гармонікі гралі, бубны, піянеры з кветкамі... Вой-вой, як касманнаўтаў якіх... А мы з Тоней прыадзелі ў Маскву... Капелюшы пакуплялі, з прынкамі ўверсе... Саміх сябе не пазнавалі... Цэлае свята было. Яно працягвалася і ў Піцічы. Умелі шанаваць людзей і тады...

— А як вам жылося са славаю?

— Я-як?.. Кінуліся зноў працаваць, не было калі спіну разагнуць. Тоня са сваім ільноводчым звяном. А мяне паслалі ў Горкі на курсы памочнікаў камбайнёраў. А потым у Мінску яшчэ вучылася... Першая жанчына была ў раёне, якая асмелілася залезці на камбайн. Ды іх тады на ўсю Заслаўскую МТС было ўсяго штукі тры... Так во сыноў гадавала і камбайнёркай была, аж покуль не грыгнула ліхалецце...

Бабуля Каця напавіла хустку на галаву і ўхапілася за калыску—унучык зашавяліўся ў сне. Яна люляла ўнука і працягвала гаварыць сваю незвычайную «калыханку».

— Як немец убіўся да нас, пайшоў мой Стась партызаніць. Забраў і мяне з дзецьмі. Жыл ў атрадзе імя Мікаяна, камандзірам быў Ключнік, а камісарам—Грычынскі. Мой Стась у разведку ўсё ездзіў. А я муку сеяла, хлеб партызанам пякла, анучы мыла. Што я болей магла? Трое дзяцей на руках... Стасік мой за дзень да вызвалення загінуў. Знайшлі ў жыце, галава прастрэленая...

Пра гэта нельга спакойна раскаваць. І я разумею Кацярыну Андрэюну, калі яна часта прыпыняецца і для разрадкі, быццам між іншым, цікавіцца, як трапіў у іхнюю вёску, хваліцца, якія грыбныя ды ягадныя лясы ў іх. А то на картачку зірне, якую мы перафатаграфавалі з газеты: «Гэта ж я ў шарсцяной кофточцы, падарункавай. Карычневая была, каўнерык рабенькі».

— Прывезлі тады партызаны мяне з дзецьмі ў гэтую хату. А нічогаж не было, голыя сцены і мы, у чым стаім. Як жа пачынаць жыць? — бабуля Каця працягвала люляць унука і прыгаварвала. — Хацела дзяцей у прыют здаць. Дак Яўген з Валодзькам пачалі плакаць: «Матулечка, мы будзем слухацца цябе, ніколі не будзем прасіць есці, толькі не аддавай...» Сэрцайка маё сціснулася ў камячок: думаю, як будзе, а дзеці пры мне застануцца... Выпісаў мне сельсавет два пуды мукі і пуд чорнай квасолі, амерыканскай, казалі. Зварыш, чорная, што чобат. У іхняй Амерыцы, казалі, скаціну кармілі тымі прысмакамі, а яны нам у падарунак... Так во і разжываліся...

У хату зайшоў той самы чалавек, што сустрэў быў мяне на вуліцы і правёў. Кацярына Андрэюна зірнула ў яго бок, трохі засаромелася.

— Дзевяць гадоў удавой была. А потым прыйшоў да нас во гэты чалавек Піліп Палюховіч. Дапамог дзяцей гадаваць. Двух яшчэ з ім прыдбалі. Але ж усе ўжо на сваім хлебе...

Бабуля Каця зноў падхапілася з канані і пачала шукаць у шафе дзяцінныя фотакарткі. Павесіла, вярнула на покуць, расклала фотаздымкі на сталю, пачала раскаваць:

— Во гэты старэйшанькі, Яўген, рабочым робіць на маторным заводзе. Кватэру мае, дачку, машыну. Ой, хораша жыве.. А гэта—Валодзька. У сорок першым нарадзіўся. Падпалкоўнік. Дзве акадэміі закончыў. Хутка павінен прыехаць у гасці... А вось Косцік. Ён універсітэт закончыў у Мінску, потым аспірантуру і зараз там вучыць студэнтаў па матэматыцы... Ой, мае дзеткі, я ж ім усё дзяўбла, вучыцеся, людзьмі будзеце... Паслухаліся, мае хлопчыкі... Кароў, бывала, пасвілі з кніжачкамі... Трэба было іх выправіць у Мінск на вучобу, дык складзілі ў лес, назбіралі два вядры чарніц, утаргавалі на заслаўскай станцыі пятнаццаць рублёў. З тым і паехалі...

Пара было ехаць і мне. Развітаўся з Кацярынай Андрэюнай. Ішоў па невялікай вёсцы Чарняўшчына. Пераскоквалі лужыны і зноў думаў: старэюць некаторыя вёскі. Добра было б перацягнуць іх у гарадскія пасёлкі. Але як быць з такімі хатамі, як у Кацярыны Андрэюны Мандрукевіч? Яны ж—«жывы» музей. Яе даваенная хата — сведка цікавага чалавечкага лёсу. У ёй ужо цяпер захоўваюцца рэдкія рэліквіі: даваенны ордэн, дакумент, падпісаны М. І. Калініным, партрэт партызанскага разведчыка Станіслава Філіпавіча... А як жа збяднеюць дзеці без бацькоўскай хаты?..

Шукаць Зіну Грычынскую паехаў да свайго знаёмага пенсіянера Грычынскага ў Заслаўе. Ён жа старшынёй быў тады ў калгасе, прозвішчы аднолькавыя. Мо радня якая?

Хутка знайшоў дом пад № 20 па вуліцы Рабочай. Фёдар Конанавіч хадзіў па садзе з унукам. Жонка паклікала:

— Ідзі сюды, Фёдар... Да цябе...

Пасля здароўвання адразу папытаў пра тое, што даўно карцела:

— Ці не ведаеце вы, Фёдар Конанавіч, дзе зараз будзе Зіна Грычынская? Яе Кірмашук называла ў сваёй прамове на нарадзе ў Мінску... Помніце, я вам зачытваў: «...У нас і іншыя калгасніцы шмат натропваюць. Мандрукевіч Каця 120 кіло вытрапала (апладысменты), Грычынская Зіна—150 кіло (апладысменты)...»

Фёдара Конанавіча ведаў дагэтуль вельмі сур'езным. Ён нават усміхаўся рэдка. А то аж зарагатаў.

— Зіну Грычынскую добра ведаю... Во яна, побач стаіць... Жонка мая...

— Гэтак жа ўсю жыццё заціскаў, ходу не даваў,—жартам азвалася Зінаіда Іосіфаўна. — Што ўжо шчыравала ў

(Заканчэнне на стар. 10).

Міхась СТРАЛЬЦОЎ

АДГАЛОСКИ

Р. БАРАДУЛІНУ

I.

Вось дзень, для вока несучешны.
Імжа, Крык галак над гарой.
Ды ад надвор'я незалежны
Хвіліны гэтае настрой.

Сярод пахмурнае прыроды,
Падлеглай смутку ці жалбе,
Міг нетутэйшае лагоды
Заявіць раптам аб сабе.

Нібыта сярод гэтых лужын,
Камлыжын мокрых і кустоў
Прышэсцю нейкаму ты служыш,
Якому быць гадоў праз сто,

Якое паклічам дачасным
У зман дачасны не зьяло,
Якое і пры сонцы ясным
Табе згадацца не магло.

II.

Пачуцці тыя, што злятаюць
Сярод будзённасці да нас,
Нас над будзённасцю ўздываюць,
Як надыходзіць іхні час.

Тады і ўладна, і прывычна,
У час прызначаных хвілін,
Душу расчульвае і кліча
Аб нейкай страце успамін.

Тады здараецца пабачыць,
Як пасівельны сябры
Над песняй прасценькаю плачуць,
Нібы ў той прыказцы бабры.

Тады журботна ўгнуты плечы,
І дарагі боль даўніх ран.
Тады наступнасці агеньчык
Міргне, як быццам праз туман.

Ручка сасніў я джарало.
Высока сонейка стаяла,
І слонкі быстрае крыло
У зыркх промнях трапятала.

І шэпт арэшын і травы
У сне мне чуўся імем-слоў м.
Гладышкі голас гарлавы
У ручая быў тымчасова.

Святлана

БАСУМАТРАВА

МОЙ ГОРАД

Узняўся горад мой на беразе высокім
Здаўна негаваркай Бярэзіны-ракі,
Што да Дняпра цячэ,—і светлыя аблогі
Над горадам плывуць павольна, як вякі.
На беразе крутым устану на прадвесні.
І мне напамінь крыг неперажоўны рух
Зубцы драўляных стрэх сівой
славянскай весі
І мовы продкаў нашых мілы сэрцу гук.

І гэты гук выразна мне
Душу сцінаў салодкім болем.
Я думаў: многа год міне,
І гук не скончыцца ніколі.

І пахла сонцам і вадой.
Бясконца так, навечна будзе!
Паветра парны сырадой
Струменем цёплым ліўся ў грудзі.

І блаславіў я гэты дзень,
І над крыніцай я нагнуўся,
Калі ў асмужанай вадзе
Твой светлы вобраз калыхнуўся.

Струмень я піў, я слодыч піў,
Нібы чыё наканаванне,
Я так тады цябе любіў,—
Бы прадчуваючы расстанне!

Нібы скараўся я журбе,
Нібы скараўся ўжо расплаце...
Хоць і не ведаў, што цябе
Ужо даўно на зве страціў.

Бывае ўсё—такі зайздросна:
Вось ты высільваўся, пацеў,
А твой радок на дзіва проста
У вершы сябра заляцеў.

І там шчабеча і свіргоча,
І на галінцы на чужой
Ужо ніяк прызнаць не хоча
Тваю ўладу над сабой.

І паспрабуй за гэту здраду
Ты пакараць яго, аднак
І каб жа адбываў там рату
Па дружбе нейкай або як —

Дык не! Яшчэ кіёк і кайстру
Табе без жалю падае,
І ўжо не бацьку ён, а майстру
Хвалу і трубіць і пяе.

Брыду сцяжынай каламутнай,
Зацішкам лазняў і стадол,
Бо захад дымным перламутрам
Асыпаўся на снежны дол.

Аблэгся і заціх вятрыска
У кажуховым каўняры.
Тапчу нагой імглісты прысак
Вунь той малінавай зары.

Як мары, белыя бярозы...
Такая ціш! Чуваць здаля
Звон ад вядра і рып марозны
Бацькоўскай студні жураўля.

УЧЫНАК

Надламіцца
пад ношкай жыцця —
пабурыцца
маланкаю ссечаным дрэвам.
Раскашавацца, расці —
гэтак, можа, і лепей.
Толькі варта б і дзякуй сказаць
сцеражліваму грому,
спагадна-лагоднай маланцы.
Так ці не?
Ды за дзякуй
пазбавіцца можна
і ўласных учынкаў, вядома.
Так ці не?
Папытаем давайце у дрэва,
што такое учынак.

З ДАРОГІ

Святло запаліў, распрануўся,
на люстэрка павёў краем вока.
Ад святла па кутах пахаваўшыся,
няўцямна пенаты маўчалі.

Адчую скрозь вякі пажараў дым
барвовы,
Засілле моў чужых і іншых рас прыгнёт.
Бо вабіў іх спрадвеку цёмны скарб
барвовы.
І карабельны лес, і бурштыновы мёд.
Мой горад, бачыў ты татарскія
захопніцкія орды.
Тэўтонскіх рыцараў і польскіх ваявод.
Тапталі гонар твой, а ты застаўся
гордым,
Няскораным застаўся ты і твой народ.
Ты выстаяў, ты ўсё ж застаўся
беларускім.
Свабодным, як твая вялікая радня.
Далёкі продак мой назваў цябе
Бабруйскам,
І ты збярог імя да сённяшняга дня.
Якім пяром пісаць гісторыю тваю?
Гісторыя твая—гісторыя Радзімы.

Стоячы перад люстэркам,
ён доўга сябе пазнаваў.

Пасля ўжо яго абступілі пенаты.
«Стаміўся», — хацеў ён сказаць.
«Вярнуўся», — сказаў ён пенатам.

ДУМАЎ ЯШЧЭ НЯДАЎНА

Туга мая гэтай ноччу
чамусці не выплыла ў мора:
рыбінаю прыціхлай
ходзіць каля плацін.
Месяц чамусці ноччу
сюды не зайшоў у горад, —
ляцяць на ліхтар сняжынкі,
сон ад павек ляціць.
І цішыня якая!
Пульт горада чутны ледзьве;
няйначай, часінаю гэтай
вечнасць сам Хронас сніць.
На поўначы ноччу гэтай
белыя ходзяць мядзведзі,
над імі палярнае ззянне
барвовай тугой шамаціць.
А думаў яшчэ нядаўна,
а думаў яшчэ і ўчора:
на пяцігодку наперад
свой доўг прад тугою сплациў.
Туга ж мая гэтай ноччу
чамусці не выплыла ў мора,
рыбінаю прыціхлай
ходзіць каля плацін.

Пахмурным гэтым днём успомні,
Убач у прывіднай вадзе,
Што недзе стомлены паломнік
У дзень твой сонечны брыдзе,

Што стрэчны вецер заціць вочы
Яму слязою ці смугой,
Што стан твой сённяшні дзёвочы
Спавіт дарожнаю тугой.

Як палі белыя снягі
За цёмнай рэчкай на палі,
Укрылі рэчкі берагі
І чорнай рысай абвялі.

Снягі белыя, пушыстыя,
Панакрылі ўсе палі.
Адно поле не накрылі—
Поле бацюхны майго.

Як палі белыя снягі
Пад першы восенскі мароз,
Укрылі летнія стагі,
Пагнулі веце у бяроз.

Снягі, белыя, пушыстыя,
Панакрылі ўсе палі.
Адно поле не накрылі —
Поле лёсу ды майго.

АСАЦЫЯЦЫЯ

Нямэка,
як быццам у ліфце
з чалавекам напаўзнаёмым;
непрыемна—
так нас раздражняе
вялы поціск рукі;
прыкра — як той апахмелак
на баляванні чужым...
Можна працягваць далей.
Тое зробіце вы.

Так я зямлі сваёй абшары пазнаю
Па кветачцы адной, па кусціку адзіным.
Калонкай гучных дат яе не ахапіць.
О, не, яе дыханне адчуваю сэрцам,
Калі бяссонны дождж над прыстанню
шуміць,
Калі ў застоллі песня даўня паяцца,
Калі ў пахмурны дзень з Бярэзіны
вятры
Пагрознава гудуць над крэпасцю
старою,
Калі звяніць шчаслівы гоман дзетвары
На вуліцах тваіх з імёнамі герояў,
Калі кранае ўсход дзевяты твой паверх,
І, як жывы, Ільіч на пастаменце строгім
Імкліваю далонь ускуінуўшы ўверх,
Вітае новы дзень на плошчы Перамогі!

ЧАЛАВЕЦТВА заўсёды марыла аб падаўжэнні жыцця людзей, аб больш поўным і радзінным выкарыстанні рэсурсаў і магчымасцей, закладзеных прыродай у мозг чалавека, яго арганізм. Праблема гэтая хвалюе нас сёння, можа, як ніколі раней, над практычным яе вырашэннем працуюць вучоныя розных галін навукі. А што ж тут можа пісьменнік? І што ён хоча, калі ставіць у цэнтр апавядання вучонага-геранта, а інтрыгай робіць яго вынаходніцтва? Канечне ж, пісьменніка цікавіць не навукова-прыкладны бок справы, а сённяшні чалавек і яго жыццё, яго маральна-этычны воблік, узаемаадносінны з іншымі людзьмі, месца і роля ў грамадстве і г. д.

Мы разумеем, што зварот да «геранталагічнай» тэмы для пісьменніка часцей за ўсё толькі прыём, адзін са сродкаў для ажыццяўлення мастацкай задумкі. У выпадку з новым раманам Эдуарда Скобелева «Маятнік надзеі» аўтар удала выкарыстаў гэты прыём, каб выявіць сутнасць буржуазнага ладу жыцця, паказаць тую атмасферу фізічнага і разумовага гвалту, якая ўсё больш і больш паралізуе чалавечую асобу і не дае магчымасці сапраўднаму раскрыццю таленту, а ў горшым выпадку і праці адведзены лёсам нядоўгі век. Залежнасць ад улады маючых, таўстасумаў, падкуп, пагрозы, правакацыі, такія «дробязі», як падслухаванне размоў і інш., — усё гэта часцей за ўсё дзеля гніюскай мэты зрабіць чалавека рабом тра-

Э. Скобелеў. Маятнік надзеі. Раман. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1978.

шовага мяшка, а вынікі яго працы, выдатныя навуковыя адкрыцці скіраваць супраць яго самога, супраць усяго чалавецтва.

А калі вучоны — чалавек сумленны, як герой Э. Скобелева П'ер Румінаў? Усім ходам апавядання аўтар паказвае, што ў такім разе яму даводзіцца весці няспынную і няроўную барацьбу, выдаткоўваючы на яе фізічныя і духоўныя сі-

сцей, грамадства, якое ўжо не здольна найноўшым дасягненні навукі выкарыстоўваць на карысць самога чалавека.

Аўтар будзе твор у форме споведзі аднаго з тых, хто меў непасрэднае дачыненне да работы вучонага і бачыў, як той працягвае свае апошнія дні. Гэты чалавек — містэр Бартан, духоўна чужы Румінаву, абяцаны да справы яго жыцця, звычайны абыякавы і прыста-

крыта: «Я трыніў тады слядамі, якія пакідаюць у гісторыі, не разумеючы, што сляды — бруд»...

Цыннізм гэты яшчэ больш узрасце пасля таго, калі Бартан даведваецца, як нялёгка даводзіцца П'еру Румінаву адстояць сваё права на адкрыццё. Сусветная слава, прызнанне, шматлікія артыкулы ў газетах, выступленні па радыё, тэлебачанні, прэс-канферэнцыі — гэ-

чыць, спосаб радыкальнага ўмяшання ў жыццё грамадства! Пяцімінутная аперацыя коштам у тры-чатыры доллары, гэта пры масавым прымяненні, падаўляе агрэсіўны пачатак у чалавеку.

Але ж адкрыццё Румінава можна выкарыстаць і ў іншых мэтах, накіраваных як супраць чалавека, так і супраць цывілізацыі ў цэлым: «Дастаткова ў пэўны момант павысіць сілу магнітных палёў на некалькі соцень эрстэд, і мозг даступны для любых махінацый».

Рэальнае і фантастычнае, навуковае і далёкае ад паўсядзённасці цесна злітаваны між сабой у раманах. Усё гэта прыцягвае ўвагу да падзей, прымушае ўважліва ўнікаць у сэнс таго, пра што расказвае містэр Бартан. Аднак чым далей чытаеш гэтую споведзь, тым больш пераконваешся, што фармальна невіноўны, ён у нейкай ступені з'яўляецца саўдзельнікам тых злачынстваў, якія творыцца вакол Румінава і яго вынаходства.

Агідныя правакацыі, забойствы робяцца з маўклівай згоды буржуазных абыякаўцаў, тых самых Бартанаў, якія ніколі не хочаць актыўна ўмешвацца ў падзеі, імкнуцца жыць непракметна, не вылучаючыся сярод іншых, сваёй абыякавасцю, маўклівай згодай штодзёна, штохвілінна развязаючы рукі злачынцам.

Праўда, аўтар не ідэалізуе і самога Румінава, добра разумеючы, што ідэя «ачалавечвання» грамадства шляхам урачэбнага ўмяшання не можа змяніць самую сутнасць яго пры капіталізме. Тут патрэбна іншая хірургічная аперацыя,

ВІНА «НЕВІНОўНАГА» БАРТАНА

Калі П'ер і дасягнуў нечага ў сваёй навуковай дзейнасці, дык менавіта дзякуючы сваёй здзіўляючай сіле духу, няскоранасці абставінам і падкопам нядобрычліўцаў, а можа, у першую чаргу дзякуючы неўтаймоўнай празе да пазнання, высакароднаму імкненню служыць людзям.

Да сваёй мэты П'ер Румінаў ідзе праз пакутлівыя сумненні і паўсядзённыя выпрабаванні, у атмасферы адчужанасці і раўнадушша, што, зрэшты, і з'яўляе яго з уяўным аднадумцам, а на самой справе з ворагам Бартанам.

Расказ пра феноменальнае адкрыццё, якое зрабіў яго галоўны герой, дазваляе пісьменніку за пэўнымі фактамі, прыватнымі, на першы погляд, узаемаадносіннамі людзей убачыць тое, што выкрывае буржуазнае грамадства як грамадства мёртвых маральных каштоўна-

саванец. Як жа атрымалася, што гэты пасрэдны юрыст аказаўся поруч з чалавекам з сусветным імем, буйным вучоным, нейрафізіёлагам, лаўрэатам Нобелеўскай прэміі? Сказалася тут ранейшае, яшчэ студэнцкае знаёмства Румінава з Бартанам і тое, што Бартан час ад часу выступаў у друку з артыкуламі аб культурна-сацыяльных выніках росту насельніцтва. А праблема гэтая ў пэўнай ступені цікавіла і самога Румінава, якому і хацелася бачыць у Бартане свайго папалчніка. Што тычыцца Бартана, то ён многія свае рашэнні «заўсёды прымаў пад апладысментам надзеі». Інакш кажучы, мешчанін і буржуазны абыякавец заўсёды спадзяваўся, што ў агульнай славе і яму перападзец такі лісток з лаўровага вянка прызнання. У іншым месцы сваёй споведзі наконт гэтага ён гаворыць яшчэ больш ад-

та, вядома, абыякава захлапае (дарэчы, сам Бартан гэтага слова не бачыў, ён яго ў споведзі паўтарае неаднаразова), але ж ёсць яшчэ і звычайная небяспека, праследванні, якія зусім проста могуць закончыцца смерцю. І тут Бартан пачынае разумець, што ён становіцца «безыменным героем», яму адводзіцца толькі другарадная роля памочніка...

Адкрыццё Румінава прыцягвае ўсеагульную ўвагу. Яшчэ б! Зроблены новы, небывалы скачок у навуцы. Тое, пра што марылі многія даследчыкі ў розных краінах, чым жыло чалавецтва на працягу стагоддзяў, як быццам недалёка ад свайго практычнага ажыццяўлення. П'ер не хавае сваёй радасці, дзельніца гэтым з Бартанам: «Распрацаваны просты, надзейны, зусім бяспечны і галоўнае — бязболевы спосаб ўмяшання ў чалавечы мозг, зна-

ВЫЗНАЧАЮЧЫ КАЭФІЦЫЕНТ МАСТАЦТВА

За апошні час нашы выдавецтвы часцей, чым у папярэднія гады, выпускаюць кнігі і зборнікі, манатрафіі і нататкі аб мастацтве і яго дзяхах. На своечасовае асэнсаванне як творчага працэсу ў цэлым, так і асобных яго з'яў арыентуе даследчыкаў, выдавецтвы і сродкі масавай інфармацыі вядомая пастанова ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы». Разам з тым, вельмі важна, на якім узроўні адбываецца асэнсаванне мастацкага жыцця, на якія бакі яго шматграннага праяўлення звяртаецца ўвага. Многія з пытанняў, якія маюць надзвычайнае значэнне, узнікаюць у сувязі з трыма кнігамі аб працэсах мастацтва і яго творцах, якія выйшлі летась. «Іскусства і яго ацэнка» В. Салеева выпушчана выдавецтвам БДУ імя У. І. Леніна, «Зеркало экранна» Л. Аннінскага — «Вышэйшай школы», «Жыццё ў мастацтве» А. Слесарэнкі — «Мастацкай літаратуры». Яны розныя па зместу, прычынах даследавання і жанравых асаблівасцях. У кожнага з аўтараў была сваёй задачай. Супастаўленне названых прац магчыма на аснове вызначэння іх актуальнасці і значэння. (Дзве кнігі выданы на рускай мове, таму спасылкі на аўтарскія вызначэнні дзядзючкі рабіць ва ўласным перакладзе).

«Мастацтва як адлюстравальна-стваральная дзейнасць, яго эстэтычныя, ідэалагічныя, маральныя, пазнавальныя каштоўнасці, яго ўспрыняццё і ацэнка — асноўныя праблемы, якім прысвечана манатрафічнае даследаванне, што складаецца з эстэтычных нарысаў». Так сказаў у анатацыі да кнігі В. Салеева «Іскусства і яго ацэнка». Калі не «прыдзірацца» да стылістычна нязвыклых вызначэнняў жанру словам «эстэтычныя нарысы» (маюцца, відаць, на ўвазе «нарысы па эстэтыцы»), то трэба прызнаць, што аўтар

ставіў перад сабой складаную, тэматычна разгалінаваную задачу. Яе, па сутнасці, немагчыма грунтоўна вырашыць у невялікім па аб'ёме даследаванні (менш за 8 выдавецкіх аркушаў). І усё ж аўтар імкнуўся так асвятляць гэтыя праблемы, каб дасягнуць галоўнай мэты — вызначыць асноўныя крытэрыі ўспрыняцця і ацэнкі твораў мастацтва.

Нельга сказаць, што В. Салееў ідзе, як кажуць, па цаліку. Па эстэтыцы і літаратурна-мастацкай крытыцы зараз выдаецца багата розных кніг і брашур. Многія бакі творчага працэсу ў сувязі з навукай аб мастацтве ў іх закранаюцца. Аўтар кнігі, пра якую ідзе гаворка, і сам часта спасылваецца на іншыя даследчыкаў. Часам гэта нават замяняе доказна выкладзі ўласную канцэпцыю. У дзевяці кароткіх нарысах высвятляюцца важныя для літаратурна-мастацкай крытыкі пытанні — узаемаадносінны паняццё «мастацкасць» і «папулярнасць», прычыны, якія кладуцца ў аснову эстэтычных крытэрыяў твораў мастацтва, узаемаадносінны іх з чытачамі-гледачамі-слухачамі (рэцыпіентамі) і крытыкамі. Сёння, калі доступ да мастацтва не абмежаваны, а само яно разнастайнае, не заўсёды проста адрозніць сапраўдныя творы ад імітацый іх ці падробак пад народнасць. Аўтар акцэнтна ўвагу на грамадскім значэнні такой «выбіральнай» работы кожнага з нас. Ён справядліва падкрэслівае, што ўспрыняццё мастацтва мае такі ж характар творчай дзейнасці, як і яго стварэнне». Чуйнасць, тонкае адчуванне цудоўнага ў мастацтве (наогул ў жыцці) — «гэта таксама свайго роду талент». Калі б яно было не так, мы не з'яўляліся б сведкамі часам паўпустых залаў пры дэманстрацыі некаторых змястоўных кінафільмаў і поўных — калі паказваюцца галаваломныя баевікі або «душашчыпаль-

ныя» кінасхемы. Даследчык звяртае ўвагу на неабходнасць рашуча супрацьстаяць ідэям і маралі прыхільнікаў буржуазнай, так званай «масавай культуры». Яна разлічана на выхаванне спакойноў-стэрэатыпаў, якія «задавальняюцца сурогатамі ад мастацтва замест сапраўдных мастацкіх каштоўнасцей».

Высвятляючы эстэтычныя крытэрыі мастацтва, В. Салееў абавіраецца на дасягненні марксісцка-ленінскай эстэтыкі, палемізуе з тымі, хто аднабакова падыходзіць да мастацтва. Праблема дыялектычнага адзінства зместу і формы, ідэінасці і мастацкасці — не новая і даволі грунтоўна распрацаваная. Тым не менш яшчэ часта сустракаецца з тым, што мастацкі твор разглядаецца толькі на адным узроўні — сюжэтным. Пры ацэнцы твораў нельга не ўлічваць спецыфікі мастацтва як формы адлюстравання рэчаіснасці. Але ж яна не зводзіцца толькі да «своасаблівага» структуры мастацкіх «вобразаў». Што датычыць пытанняў эстэтычнага ідэалу і эстэтычнага густу, ад якіх залежаць накірунак арыентацыі ў творах мастацтва і ступень іх спасціжэння, то аўтар тут не займаецца «вынаходніцтвам» арыгінальнай формулы эстэтычнага ідэалу. Разумеючы яго «як вышэйшае вымярэнне прыгажосці ў мастацтве», даследчык робіць акцэнт на тым, што эстэтычны ідэал з'яўляецца і «вышэйшым крытэрыем эстэтычнай ацэнкі». Тут варта было б паказаць на прыкладах, як гэта праяўляецца ў практыцы асэнсавання сучасных з'яў савецкага мастацтва, але старонкі кнігі вядуць чытача да розных спасылак на аўтарытэты. Гэта наогул характэрна для метаду даследчыка. Таму даволі значная колькасць старонак адведзена цытатам. Спасылкі на іншыя даследчыкаў патрэбны В. Салееву для таго, каб паказаць рознае ўяўленне аб эстэтычным ідэале (таксама і густе) у сацыялістычным і буржуазным грамадстве. Слушная думка аўтара і ў тым, што вялікае значэнне мае выхаванне густу грамадскімі інстытутамі, мастацтвам і кожным з нас асабіста. Толькі гаворыцца пра ўсё гэта такой, мудрагеліста-філасафічнай мовай, што да сэнсу адрэзу не дабарэжся.

Плённыя ўрокі для творцаў мастацтва і тых, хто яго ацэньвае, вынікаюць з выказванняў Леніна. Пра гэта — адзін з нарысаў кнігі. Я асабіста не знайшла тут нейкіх невядомых раней фактаў з ленінскай эстэтычнай спадчыны. Намер жа аў-

тара кнігі «Іскусства і яго ацэнка» яшчэ раз звярнуцца да ленінскіх крытэрыяў мастацтва зразумелы — сканцэнтраванне ўвагу на аснове асноў дзейнасці нашых мастакоў і крытыкаў. Заўсёды актуальныя вялікія ўрокі арыентуюць на праўдзівае, глыбокае, па-партыйнаму прычыповае, з веданнем спецыфікі прадмета асэнсаванне з'яў рэчаіснасці і мастацтва. Найлепшым завяршэннем размовы пра ленінскія эстэтычныя ідэі было б, на маю думку, на некалькіх характэрных прыкладах паказаць, як яны развіваюцца сёння ў практычнай дзейнасці партыі на кіраўніцтву мастацкім працэсам.

Неаднойчы ў кнізе падкрэсліваецца неабходнасць пры аналізе твораў спалучаць дваадзіную задачу — суадносіць адлюстраванае ў творах з жыццём і адначасова разглядаць мастацкую з'яву як эстэтычную каштоўнасць. Не можа быць адной ацэнкі — за ідэю, змест, а другой — за вобразы, характары або іншыя «мастацкія дэталі». Твор існуе ў цэласнасці, калі ён сапраўды мастацкі. Даследчык неаднойчы звяртаецца да сучаснай практыцы ўзаемаадносін мастацтва з жыццём, з грамадскімі працэсамі. І іншы раз як адкрыццё падае відавочнае. Адно з такіх сцвярдзэнняў — пра тое, што прафесійны крытык больш глыбока ацэньвае твор, чым проста чытач або глядач. Дык яму, крытыку, як кажуць, і лёсам наканавана «наскрозь» бачыць твор. А хіба трэба пераконваць каго, што «роля мастака ў стварэнні твораў мастацтва надзвычай вялікая». Не пазбег В. Салееў паўтараць агульнавядомых ісцін. Ад таго кніга траціць пэўную колькасць пазітыўных чытачоў. Пры ўсім тым яна патрэбная ў той агульнай і рознабаковай размовы пра мастацтва, якая зараз вядзецца на ўсіх узроўнях.

Іншага характару кніга Л. Аннінскага «Зеркало экранна». Сам аўтар у прадмовы прызначае, што яму цяжка вызначыць яе жанр. І усё ж яго вызначыць можна: гэта развагі пра розныя фільмы розных год. Можна зразумець, чаму выдавецтва, якое рэдка выпускае кнігі пра мастацтва, зрабіла выключэнне для Л. Аннінскага. Аўтар ён вядомы, піша цікава. Праўда, у выпадку з «Зеркалом экранна» выдавецтва, на маю думку, магло і не ва ўсім з ім пагадзіцца. Але факт, як кажуць, адбыўся і падлягае разгляду. Пойдзем за аўта-

якая б зламала ўсю сацыяльную сістэму, рэвалюцыйна пераўтварыла яе, паўплывала на далейшае развіццё, а галоўнае — падлячыла б душы людзей, што вымушаны жыць з агледкай, баючыся за свой заўтрашні дзень. І памылка Румінава ў тым, што ён, дбаючы пра чалавека, не заўсёды разумее, як гэтаму чалавеку прынесці сапраўднае шчасце, фізічнае і маральнае разняволенне.

Публіцыстычная напоўненасць рамана, палітычная падаснова ўсяго, што адбываецца ў творы, філасофская глыбіня аўтарскай інтэрпрэтацыі сутнасці самога чалавека, імкненне ўзняць надзвычайна грамадскія праблемы нашага часу сведчаць аб тым, што талент Э. Скобелева паспяхова развіваецца менавіта ў сацыяльным кірунку. Письменнік спрабуе ўзняць тры пласты жыцця, якія пакуль што, на жаль, яшчэ часта знаходзяцца па-за ўвагай нашай прозы. Выхад жа яе на новыя сацыяльныя мацерыкі не толькі пашырае творчы магчымасці саміх літаратараў, але і дазваляе глыбей спазнаваць жыццё чалавецтва ў дыялектычнай узаемасувязі, паказваць перавагі нашага сацыялістычнага ладу жыцця.

«Правільны» сучасны дзялок ад навукі, Бартан развенчвае сябе на апошніх старонках твора, калі тугі вузел абставін сціскаецца вакол Румінава, і ён па сутнасці застаецца сам-насам з тымі, хто тэарызуе яго. Бартан ужо не хавае, што хоча як мага хутчэй выйсці з гэтай небяспечнай для яго гульні. Галоўнае — выратавацца. Якой цаной, гэта ўжо не так важна.

Аднак і тут Бартан не быў

бы Бартанам, каб не выкарыстаў магчымасць хоць нешта ўрваць для сябе. І вось ужо ён адкрыта дамагаецца дачкі Румінава Франсуазы, абяцаючы, што пасля гэтага застаецца ў іх доме, не пакіне ў цяжкую мінуць. Маральная разбэшчанасць, калі для чалавека не застаецца нічога святога, завяршае падзенне містэра Бартана, якое пачалося для яго значна раней, менавіта тады, калі ён яшчэ толькі марыў «пакінуць след у гісторыі». Нават пасля таго, як ён сказаў, дзе знаходзіцца паперы Румінава, Бартан баіцца за сябе, за сваё жыццё, хоць ужо нішто яму і не пагражае, бо ён ужо нікому не патрэбны. Памёр не толькі Румінаў. Духоўна мёртвы і містэр Бартан. Не далей пайшла і яго жонка Мэггі. «Мы пустацеты, Пэт, ні сённяшняе, ні будучае ніколі не абярэцца на нашу працу і наша сумленне» — у гэтых яе словах не пакаяння, а зварыны страх буржуазнага абывацеля перад усведамленнем таго, што ў нейкі пэўны момант парушыўся прывычны ўклад яго жыцця.

Маятнік надзеі Бартана, на які ён ускладаў столькі спадзяванняў, не вытрымаў напружання часу. Ён спыніўся якраз у той момант, калі чалавек, што завёў яго, павінен быў у многім адыйсці ад сябе ранейшага, узяцца над самім сабой. Містэр Бартан гэтага не змог зрабіць. Не змог па той проста прычыне, што ён і яму падобныя нездольны жыць па высокаму рахунку сумлення. А гэта ўжо віна, і прытым вялікая, перад чалавецтвам.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ НАРОДНАЙ МУЗЫКІ

Выдавецтва «Беларусь» выпусціла ў свет выбраныя нарысы Г. І. Цітовіча «Аб беларускім песенным фальклоры». Гэты зборнік з'яўляецца сапраўднай энцыклапедыяй беларускай народнай музыкі, па якой можна прасачыць развіццё нацыянальнага фальклору ад самых старажытных часоў да нашых дзён.

Пачынаецца ён нарысам «Беларуская народная песня», які напісаны з гарачай любоўю і павагай да творчасці народа. У ім аўтар расказвае аб тым, як у песні адлюстроўваецца працоўная дзейнасць, сацыяльныя і сямейныя адносіны, як песня перадае пачуцці, думкі і жаданні народа, які нарадзіў яе. Яскрава і вобразна Г. Цітовіч апісвае песні календарнага круга: вяснянкі, юраўскія, тройцкія, валачобныя, купальскія, жніўныя, восенскія, зімовыя, піліпаўскія, календарныя. Зананчаецца разгляд абрадавых песень малюўнічым апісаннем беларускага вяселля. Тут гаворыцца пра пазычэнне тэкстаў і музыкі вясельных песень, іх лірычнасць, гумар, а часам і сум. У раздзеле чытач знайдзе і апісанне гэтага па-сапраўднаму тэатралізаванага абраду, і тэксты асобных песень, іх музыкальнае аналіз.

Найбольш вялікую групу беларускага традыцыйнага фальклору складаюць песні, якія былі звязаны з абрадамі, і аўтар прыкмячае, што калі абрадавыя песні да апошняга часу ў Беларусі выконваліся аднаголова, то для многіх неабрадавых характэрна шматгалоссе. І менавіта з выканання такіх песень у другой палове XIX стагоддзя атрымаў сваё далейшае развіццё беларускі шматгалосы выканаўчы стыль.

Вялікі Кастрычнік паклаў пачатак новай гістарычнай эпосе.

Г. І. Цітовіч. Аб беларускім песенным фальклоры. Зборнік нарысаў. Мінск, «Беларусь», 1978.

Многія творы традыцыйнага фальклору набылі пры Савецкай уладзе сваё другое жыццё. Аўтар спыняецца на сучаснай беларускай народнай песні, якая нарадзілася ў баю грамадзянскай вайны, падрабязна і цікава расказвае аб песнях пра станаўленне налгаснага жыцця, аб У. І. Леніне, Чырвонай Арміі, Вялікай Айчыннай вайне, усенародным партызанскім руху, аб песнях, складзеных самадзейнымі калектывамі і кампазітарамі-аматарамі, аб творах напампаў-прафесіяналаў, якія атрымалі шырокую папулярнасць і сталі па сутнасці народнымі.

Зананчаецца нарыс разглядаў музыкальнай структуры беларускай народнай песні, яе мелодыкі, ладавых асаблівасцей, памераў, прыёмаў аднагалосы і шматгалосых спеваў. Даследаванню рэвалюцыйнай народнай творчасці Заходняй Беларусі паміж 1919 і 1939 гадамі прысвечаны другі нарыс зборніка. Напісаны ён з грунтоўным веданнем матэрыялу, надзвычай дэталі, усхвалявана і дзякуючы гэтаму чытаецца з вялікай цікавасцю, уражвае сваёй праўдзівасцю і цеплынёй аўтарскага апавядання. Цікава даведацца пра спевааблівы спосаб «мімікры», знешняй маскіроўкі рэвалюцыйнай творчасці пад легальны лад. Забороненыя тэксты пачалі выконвацца на мелодыі «бязвінных», болей таго — памаданых уладам культурных песень. Там, на мелодыю песні-гімна пілсудчыкаў выконваліся такія словы:

Дзе ў пугах цемры нас трымалі
Тут уздыдзе зорка — алы цвет,

Агнём бунтарным спаліць пана,
Змяце аб ім паміні і след.

Нярэдка рэвалюцыйныя куплеты ўстаўляліся ў тэксты касцельных песень, напрыклад, у культурную песню «Вялік, святы нам дзень настаў». Не менш пазнавальныя назіранні аўтара

аб музыкальных першакрыніцах многіх рэвалюцыйных песень Заходняй Беларусі.

Змястоўныя і цікавыя два наступныя нарысы зборніка: «Украінска-беларускі сувязі ў народнай музыцы» і «Да пытання аб узаемасувязях беларускай і літоўскай у вобласці песеннага фальклору». У абодвух нарысах аўтар засяроджвае ўвагу чытача на жанравы супольнасці, ладавай роднасці, аднолькавых прыёмах меладыйнага развіцця і іншых характэрных рысах, якія аб'ядноўваюць славянскае (беларуска-украінскае) і славяна-балцкае (беларуска-літоўскае) народна-песеннае мастацтва.

Ярнай прыкметай нашага часу з'яўляецца ўмацаванне ўзаемасувязей паміж прафесійнай і народнай музыкі. Прыгадваючы свае паездкі ў многіх раёны рэспублікі, дзе існавалі народныя хоры, Генадзь Іванавіч расказвае аб росце іх выканаўчага майстэрства, зменах у рэпертуары, які ўсё часцей і часцей пашыраецца за кошт лепшых узораў савецкай масавай песні, твораў беларускіх кампазітараў-прафесіяналаў і іх налег з мастацкай самадзейнасці. А нярэдка асобныя аўтарскія песні пераабрабляюцца ў бон набліжэння іх да мясцовых традыцыйных выканаўчых стыляў і становяцца народнымі. Успамінае аўтар і многія выпадкі, калі вершы сучасных паэтаў становіліся тэкстамі народных песень. З усяго гэтага ён робіць слушную выснову, што музыкальная творчасць нашага народа развілася і развіваецца ў моцных і сталых узаемасувязях з традыцыйным народна-песенным фальклорам, з масавымі жанрамі прафесійнай музыкі, з творчасцю савецкіх паэтаў.

У зборніку многа нотных прыкладаў і тэкстаў асобных песень. Чытаюцца нарысы лёгка, з цікавасцю.

Д. ЖУРАЎЛЕУ,
музыказнавец, заслужаны дзеяч культуры БССР.

рам, які сам канкрэтызаваў сваю задачу так: спроба ўсвядоміць праз свой уласны лёс кінагледца «маральнае станаўленне чалавека ў люстры экранна», паказваць уздзеянне кінамастацтва на яго душу. Што ж, такі ракурс погляду на кінамастацтва цікавы і можа выклікаць «сустрэчны роздум», на што разлічваў мастацтвазнавец.

Чытаць развагі Л. Аннінскага пра такія яркія савецкія фільмы, як «Ляццяць журавы», «Балада пра салдата», «Павел Карчагін», «Іванова дзяцінства», «Дзевяць дзён аднаго года», «Мне 20 год», «Каліна чырвоная» і іншыя, цікава. Крытык мае свой погляд на кожны з іх, сваю логіку доказаў. Манера яго размовы з чытачом своеасабліва. Раскаванасць мыслення, лёгкасць пісьма спалучаюцца з уманнем уключыць аналізуемы твор у кантэкст творчых пошукаў, характэрных для пэўнага часу развіцця экраннага мастацтва і літаратуры. Усё гэта пацвярджае сталасць і культуру даследчай думкі, якія вызначалі выступленні крытыка ў розных перыядычных выданнях. Тым большага чакаеш ад аўтарытэтнага даследчыка ў нататках з выразнай назвай.

Змест кнігі складаюць артыкулы, напісаныя ў розныя гады ў сувязі з выходам на экран тых або іншых фільмаў. Яшчэ Гогаль пісаў, што разумная крытыка перажывае эфемернасць газетна-часопісных публікацый. У раней напісаных крытыкам артыкулах нямала думак, актуальных і сёння. Узьць хоць бы лейтматыў кнігі — шляхі пранікнення мастака ў праблему, якую ён закранае. Ужо самім выбарам аб'ектаў для размовы даследчык падкрэслівае, што рашаючае значэнне мае не тое, пра што твор, а тое, як паказваецца чалавек у ім. Пра нікненне ў глыбінныя ўзаемасувязі чалавека з часам — важнейшыя накірунак сённяшніх пошукаў дзеячаў савецкага мастацтва. Жыццёвы псіхалагізм характэраў, актыўнасць уздзеяння кінатворца — яшчэ адзін аспект творчасці, які надае мастацтву вялікую сілу. Сотні міжнародных узнагарод ніколі не пераважаць, падкрэслівае крытык, таго, як уздзеянне кінакарціна «Ляццяць журавы» на мільёны гледачоў. Гэтыя вартасці — галоўныя і ў «Баладзе пра салдата» і іншых філь-

мах. Даследчык бачыць розныя накірункі пошуку, але гэты для яго галоўны, як і ідэіна-маральны выбар герояў твораў. Тут не можа быць разыходжанняў з даследчыкам. Суб'ектыўнасць яго праўдзівасці ў тлумачэнні некаторых твораў або асобных сітуацый і вобразаў іх (у прыватнасці, дзвюх пастановак лаўранцускага «Сорак першага», некаторых калізій фільмаў Хуцьева, Шукшына). Я не маю магчымасці падрабязна спыніцца на спрэчных момантах канцэпцый аналізуемых твораў. Ды, бадай, гэта і не трэба, бо хіба ў размове пра мастацтва можа хто прэтэндаваць на права апошняга слова? А тым больш, калі ў задуму крытыка загадаў ўваходзіць, як ён сам прызнаўся, разлік выклікаць чытача і на палеміку.

З чым я ніяк не магу пагадзіцца, дык гэта з абмежаванасцю выбару твораў для кнігі пад ёмістым загаловам — «Зеркало экранна». Той дзесятак фільмаў, якія закранае Л. Аннінскі, ніяк не могуць адлюстравана стан савецкага кінамастацтва, а тым больш сённяшняга. Узьць для размовы творы 20—15-гадовай даўнасці, трэба было хаця б пункцірна абзначыць працяг асноўных тэндэнцый да нашых дзён. А тады давялося б закрануць і іншыя фільмы, у тым ліку створаныя ў рэспубліках. Кніжка выдавалася ў Беларусі, дзе ёсць свой кінематограф. Як ён выглядае ў люстры экранна? Паказаць гэта хаця б на двух-трох прыкладах! Выдавецтва мела падставу дамагацца гэтага ад аўтара. Тады не было б адчування неабавязковасці выдання.

З нататкаў пра дзеячаў мастацтва складаецца трэцяя кніжка — «Жыццё ў мастацтве» Аляксея Слесарэнка. Дзесці гадоў назад выдавецтвам «Беларусь» былі выпушчаны яго ўспаміны пра сустрэчы з Якубам Коласам, кінарэжысёрамі Аляксандрам Дажэнкам, Сяргеем Эйзенштэйнам. Новае выданне працягвае тэму «Дарагіх абліччаў». Тут чытач сустрэнецца з фактамі, якія ўжо вядомыя па іншых выданнях (я маю на ўвазе старонкі, дзе гутарка ідзе пра кіназдымкі У. І. Леніна, фільмы, якія ён глядзеў, пра Дажэнку і Эйзенштэйна), але знайдзе і нямала новага. Аўтару пашчасціла, апрача названых ужо выдатных дзеячаў мастацтва, зблізку ведаць, неаднойчы гута-

рыць з вядомым кінааператарам Эдуардам Цісэ, паплечнікам Эйзенштэйна ў кінематографе. Гэтыя старонкі — найбольш цікавыя, бо змяшчаюць падрабязнасці, якія можна прыкмеціць толькі пры асабістым кантакце. Прасочаны творчы шлях аператара, ступені ўзыходжання яго да майстэрства, чытаючы пра гэта, робіш вывад: як важна ў сінтэтычным мастацтве кіно працяглае творчае супрацоўніцтва рэжысёра і аператара і як часта яшчэ не стасе нашым кінематографістам такога ўзаемаразумення і ўзаемаўзбагачэння, якое было ў Эйзенштэйна і Цісэ, калі ствараліся фільмы «Стачка», «Браняпоезд «Пацёмкін», «Кастрычнік», «Старое і новае», «Аляксандр Неўскі» і іншыя.

А. Слесарэнка ўмее цікава апісаць дэталі творчага працэсу, яго ўчэпная памяць захавала іх з водбліскам часу. Калі ж ён пачынае тэарэтызаваць, абагульняць, — грунтоўнасці не дасягае, а іншы раз і не зусім дакладныя вывады робіць. Накшталт таго, што ў фільме «Аляксандр Неўскі» кінематографісты ўсяго свету «былі здзіўлены вынікам аднастыльвай (?) працы» аператара, рэжысёра і кампазітара. Захепіўшыся апісаннем энтузіязму, з якім Эйзенштэйна ў сярэдзіне 30-х гадоў працаваў над пастаноўкай «Бежына Луга», аўтар успамінаў абышоў супярэчліваасці трактоўкі тэмы класавых адносін ў тагачаснай вёсцы. Недасведчаны чытач можа тут забытацца, бо не знойдзе слушнага тлумачэння, чаму фільм не атрымаўся.

Звяртаючыся да Эйзенштэйна, Слесарэнка да таго, што пісаў раней, дадае новую звестку — як будучы майстар кіно ў 1920 годзе разам з інжынерна-вайскавай часцю, дзе служыў як баец і мастак, трапіў у Беларусь. І менавіта тут (у Мінску) «кудлаты юнак» прыняў рашэнне не вяртацца ў інстытут, а паехаць у Маскву, каб па-сур'ёзнаму заняцца мастацтвам.

Вабяць старонкі пра сустрэчы Эйзенштэйна і Цісэ з іншымі рэжысёрамі (Дажэнкам, Тарычам, Васільевымі — пастаноўшчыкамі слаўтага «Чапаева»).

Кароткія сцэнікі з жыцця маладога Паўла Малчанава кладуцца ў аснову аблічча будучага выдатнага майстра сцэны. Сустрэчы з Пятром Алейнікавым — штрыхі да яго партрэта. І тут жа — папрок аўтару: за пераказ зместу фільма «Сямёра смелых», дзе Алейнікаў дэбютаваў як кінаакцёр. У такі «грэх» упадае А. Слесарэнка неаднойчы ў нататках «Пятро Алейнікаў».

Хто возьме ў рукі кніжку «Жыццё ў мастацтве», знайдзе ў ёй успаміны аб сустрэчах аўтара з іншымі цікавымі людзьмі — спеваком Мікалаем Ворвулевым, чытальнікам Васілём Сярожнікавым. Дарчы, гэты апошні нарыс — багаты на звесткі, якія не знойдзеш у іншых выданнях. Тут аўтар — першаадкрывальнік многіх фактаў, а праз іх і асобы дарагога яму чалавека — настаўніка па любімай прафесіі: майстра мастацкага слова.

Тры выданні — тры аспекты асэнсавання мастацтва. Розны змест, час, падзеі, розныя «люстэркі», праз якія глядзяць аўтары на творчыя з'явы і саміх творцаў. Разам ахопліваецца даволі шырокі спектр жыцця і яго адлюстравання. Кнігі, пра якія ішла гаворка, — не ва ўсім бяспрэчныя, дзесці недапрацаваныя. У кожнай было яшчэ што рабіць і аўтарам і рэдактарам (дамагацца большай пераканаўчасці, збаўляцца ад паўтараў, няўдалых выразаў, недакладна сфармуляваных думак і г. д.). Хацелася тут падкрэсліць, што патрэба ў сістэматычным выданні даследаванняў і кніг іншых жанраў аб мастацтве робіць надзвычайна задачу падрыхтоўкі рэдактараў, дасведчаных у гэтай складанай і тонкай сферы дзейнасці. І выказаць спадзяванне, што нашы выдавецтвы праявіць яшчэ большы клопат аб рабоце, якая называецца «вызначэннем каэфіцыенту мастацтва».

Ефрасіння БОНДАРАВА,
доктар філалагічных навук.

У МІНСК Мікола Кавалюк прыехаў у самым канцы пераможнага сорака пятага года. Вопратку меў пярэстую: салдацкі шынель, пашыты з зялёнага англійскага сукна, ялавяны кавалерыйскія боты з высокімі да калянаў халявамі — раздабыў іх у якасці трафея ў Нямеччыне — і ў шапцы-кубанцы, якой узнагародзіў бацька-чыгуначнік.

Кавалюк нарадзіўся на Палессі, яго мясцовасць была вызвалена ад акупацыі раней, чым астатняя Беларусь — у канцы сорака трэцяга года, таму на фронце ён пабыў болей за хлопцаў, якія жылі на Міншчыне ці пад Слуцкам. Ён пабачыў шмат разбітых, спаленых гарадоў, быў за вайну пад Ленінградом, у Эстоніі, Літве, Польшчы, Германіі, Чэхаславакіі, але такіх страшных руін, як у Мінску, нідзе не бачыў. Сталіца яго рэспублікі нібы богам выклята: адразу, са станцыі горад праглядаецца на многія кіламетры ва ўсе чатыры бакі, бо горада, уласна, няма, ляжыць узгоркаватае, зацярушанае снегам поле, на якім, нібы адзінока дрэвы пасля суцэльнай высечкі, стаяць паасобныя шкідлы абгарэлых, закопчаных будынін з пыстымі, цёмнымі праёмамі акон. Тым не меней горад жыве: у розных кірунках бягуць заклапочаныя людзі, пад падэшвамі іх чаравік, бурак, бахіл, звычайных, падвязаных вярхоўкай атопкаў парывае падмёрзлы снег, і можна толькі здзіўляцца, дзе знаходзяць сабе харч, жылло, занятак людзі-мурашкі.

Кавалюка асабліва не здзіўляюць, не ўражваюць руіны, пажарышчы, нават смерць, бо мноства людзей, якіх ён ведаў, да якіх меў дачыненне, загінулі. З самага пачатку вайны гінулі яго школьныя таварышы: у акупіраваным мястэчку, у партызанах, на фронце.

Нешта ў душы, мабыць, зламалася і, можа, ад гэтага Кавалюка часта апаноўвае абывацкасць. Але малодосць бярэ сваё, гоіць раны. Галоўнае пачуццё, якое валодае Кавалюком, — здзіўленне, радасць, што жывы. Нібы нанова на свет нарадзіўся. Мог загінуць, а жывы. Нібы яго асобе быў прадвызначаны нейкі адметны шчаслівы лёс!

Перад сканчэннем вайны Кавалюк скончыў месячныя курсы «Выстрал» — з іх выходзілі малодшымі лейтэнантамі — займаў пасаду камандзіра ўзвода. З сум грашовага забеспячэння, якія клаліся на вайсковую ашчадную кніжку, трохі набірала. Тым не меней у Мінск ва ўніверсітэт ён прыехаў з вельмі абмежаванымі сродкамі. Грошы расталі, як першы снег, за час двухтыднёвага яднання Кавалюка з сябрамі, якія таксама асталіся жывыя. Дзіва няма: надзвычай малая, проста мізэрная вага першых мірных грошай.

Універсітэт размяшчаецца ў двух абпаленых, са слядамі копаці на сценах будынках, на скорую руку адрамантаваных, і яшчэ ў адным, складзеным з чырвонай цэгля, асабнячку, які, здаецца, застаўся мала пашкоджаным сярод суцэльных руін і разбурэння. Побач з закурванымі карпусамі стаяць прысаджытыя драўляныя баракі. У іх маюць прывілею жыць толькі выкладчыкі.

Яшчэ адно пачуццё валодае Кавалюком: ён хоча спакою. У калонах нахадзіўся, пражне аднаасобнага жыцця ў тым сэнсе, каб сам, а не хто-небудзь за яго прымаў рашэнні. Мабыць, ён трохі стаміўся. Калі лічыць разам з партызанствам, то ў паходах правёў тры гады. Дзе толькі ні начаваў, ні жыў. Здаралася — самыя нечаканыя, незвычайныя асяродкі давалі прытулак. Таму і ў Мінск прыехаў з лёгкай душой, зусім не клапацячыся аб тым, дзе знойдзе прыстанак. Вайна навучыла гэта рабіць хутка і бяздумна. Можна нават сказаць, што з душы Кавалюка яшчэ не выветрыўся авантурны дух, які таксама спарадзіла вайна, навучыўшы вышукваць выйсце з цяжкіх і самых заблытаных становішчаў. Кавалюку нічога не каштуе завесці знаёмства з кім бы ні захачеў, распяць, дазнацца пра тое, што ў дадзенаму хвіліну цікавіць.

Упрытык да абсмапеных універсітэцкіх карпусоў прытуліўся двухпавярховы катэджык, які фасадам выходзіць на вуліцу. Дзве бярозы развесілі шацёр галін над катэджыкам, вокны завешаны фіранкамі, жылло дыхае ўтульнасцю, спакоем. Цяжка нават паверыць, што такое магчыма ў нашчэнт вынішчаным горадзе.

Кавалюк дазнаўся — катэджык займае рэктар універсітэта. Слова высокая, недасягальнае, з дамешкам незразумелай урачыстасці.

Кавалюк хоча паступіць ва ўніверсітэт, на факультэт журналістыкі. Чаму журналістыкі? Даўно-даўно, калі яшчэ не было вайны, а Кавалюк падбіраўся да той вяршыні, якая называецца дзесяцігодкай, звернутае ў асмужаную далек будучыні час ад часу тры-вожым аганьком успыхвала пытанне: куды паступаць? Адказ ужо быў: у КІЖ.

Дзесьці Кавалюк вычытаў, што ў Мінску ёсць Камуністычны інстытут журналістыкі, скарочана КІЖ. Гэта гучала ўрачыста, тым больш, што Мікола любіў друкаванае слова, літаратуру. Школьнага сачынення чакаў, як свята, укладваў у яго душу і не раз здаралася, што яго ўкладанне настаўнік зачытваў перад класам.

Даваенны КІЖ знік, яго не аднавілі, затое, па чутках, адкрыўся факультэт журналістыкі ў славутым БДУ. Хто з юнакоў, дзяўчат даваеннай пары не марыў паступіць у БДУ?..

Разгляд напаярабураных універсітэцкіх будынін заняў не шмат часу. У той жа дзень у вестыбілі ўцалелага цаглянага корпусу Кавалюк пазнаёміўся з чарнявай, шустрой, як змейка, жанчынай, якая — страшна падумаць — была прафесарам. Яна сама, нячутна выслізнуўшы з нейкага пакоя, першая падышла да Кавалюка:

— Мяне завуч Марыя Андрыянаўна Пятроўская-Элентух. Я прафесар філалогіі. Вы чаго хочаце, маляды чалавек?

— Паступіць ва ўніверсітэт, — пры гэтым Кавалюк расхінуў шынель, каб прафесару льга было заўважыць ордэн і медалі на яго гімнасцёрцы.

— На які факультэт?
— На журналістыку.
Адказ, здаецца, узмацніў цікавасць, увагу прафесаркі да асобы Кавалюка.
— Любіце літаратуру?
— Вельмі.
— Я іду на заняткі. Пойдемце са мной. Я прадстаўлю вас дэкану Ліхтаровічу.

Кавалюк ужо ведаў: ідуць у школу, дзе займаюцца студэнты. Вісела над горадам нізкае чырвонае сонца. Было холадна, рыпеў пад нагамі прамёрзлы снег.

Марыя Андрыянаўна шчыра распытвала, дзе, на якіх франтах, ваяваў Кавалюк, што чытаў, якіх пісьменнікаў любіць, і ўражаны гэтай цікавасцю, яўнай яе прыхільнасцю да яго, ён адказаў з натхненнем, выкладаў запаветныя думкі, такія нават, якія б перад кім-небудзь другім не раскрыў.

— Вы развіты, — сказала прафесарка Кавалюку.
— Вам можна паступаць адразу на другі курс.

Іван НАВУМЕНКА

Я закончыў аповесць «Інтэрнат на Нямізе». Відаць, пачынаючы з яе, некаторыя героі маіх ваенных твораў, пад ранейшымі ці змененымі прозвішчамі, пойдуць па дарогах мірнага жыцця. Першы іх мірны жыццёвы этап — вучоба. Бо ў вайну яны ўступілі са школьнай парты, закончыўшы ці нават не паспеўшы закончыць дзесяцігодку.
Увогуле мяне цікавіць гэтае пакаленне рамантыкаў, у добрым сэнсе ідэалістаў, шэрагі якога вельмі парадзелі за вайну. У мірным жыцці гэтага пакалення былі свае перамогі і няўдачы.
Увазе чытача прапануюцца ўрывак з аповесці. Цалкам яна будзе надрукавана ў кастрычніцкім нумары часопіса «Малодосць» за гэты год.

Аўтар.

Мірныя будні

Ён быў на сёмым небе.

Твар у Марыі Андрыянаўны някідкі: вузкі, зморшчаны, тонкія вусны неак грэбліва ступлены, з-пад шэрай вязанай хусткі выбіваецца пасмачка пасіве-лых валасоў. Уся яе постаць здаецца сухой, выпетрайнай. Між тым відавочна: жыве ў немаладой, з выгляду мізэрнай жанчыне нязгасны дух і імпат.

Незразумелыя справы пачалі тварыцца, як толькі Кавалюк з прафесаркай прыйшлі ў школу; дзе ў другую змену, пасля вучняў, займаліся студэнты. Ліхтаровіча на месцы не аказалася, Марыя Андрыянаўна пайшла на лекцыю, напрасіўшы Кавалюка пакакаць у калідоры. Ён гадзіну прастаяў ля акна, назіраючы, як згушчаюцца сінія зімовыя зморкі і запальваюцца сярод руін і пустых каробак рэдкія агні, і быў бальчю расчараваны, калі прафесарка, выйшаўшы з класа, мінула Кавалюка, не пазнаўшы яго. Яна не толькі яго не пазнала, але нават забыла пра яго. І калі ён, падышоўшы, нагадаў пра сябе, наморшчыўшы лоб, хвіліну ўспамінала, хто ён такі, нарэшце злосна загадала:

— Ідзіце да дэкана і скажыце, што я вас рэкамендую.

Было ўжо цёмна, кароткі зімовы дзень скончыўся, шукаць дэкана Кавалюк не пайшоў. Трэба было падумаць аб прыстанішчы.

Ён, як спадзяваўся, лёгка ўладкаваўся на вольным ложку ў студэнцкім інтэрнаце, знайшоў новых сяброў.

Размова з дэканам адбылася назўтра. Ліхтаровіч — малага росту, з інтэлігентным тварам, на якім вызначаюцца наўмысна запушчаныя вусы і бародка. Замежны мундзір колеру хакі з шырачэзнымі плячамі, жоўтыя юнраўскія чаравікі з гетрамі не зусім пасуюць да шчуплай дэканавай фігуры. Але вопраткай, вусамі, наогул усім выглядам дэкан, здаецца, хоча падкрэсліць значнасць сваёй асобы.

— Марыя Андрыянаўна рэкамендуе мяне на другі курс, — прамовіў Кавалюк.

— Вы першы скончылі?

— Яна лічыць — мая падрыхтоўка дастатковая.

— Калі яна так лічыць, міласці просім, — дэкан гаворыць відавочна з'едлівым, нават здэклівым тонам. — Здайце прадметы за першы курс, за першы семестр другога курса. Накіраванні да экзаменатараў выпішу хоць зараз...

Кавалюк адчуў: авантурны франтавы дух трэба з сябе выганяць.

— На першы курс прымеце?

— Пры ўмове здачы залікаў за першы семестр. Не забывайце, маляды чалавек, прайшла палавіна навучальнага года.

— Як будзе са стыпендыяй?

— Прызначым. Як толькі здасце залікі...

Вось так. Трэба спускацца на зямлю.

З франтавых грошай засталіся дзве пакаменаныя сторублёўкі. Па цэнах, якія навакол пануюць, па размоху, з якім прывыклі жыць Кавалюк, іх самае большае хоціць на тыдзень.

Выйсце падказаў той жа Ліхтаровіч. Нечым яму ўсё-такі спадабаўся самаўпэўнены франтавік.

— Можна паступіць на падрыхтоўчае аддзяленне, — параіў. — Стыпендыю там дадуць адразу. Або на завочнае...

Наконт падрыхтоўчага аддзялення Кавалюк трохі ведае. Начуючы ў інтэрнаце, адразу займеў двух сяброў — чарнявага, з прыгожым, як у дзяўчыны, тварам, Жэню Пупко і добразычлівага цікаўнага студэнта фізіка-матэматычнага факультэта Мікалая Барычэўскага. Жэня якраз з падрыхтоўчага аддзялення. Ціхенька прызнаўся Кавалюку, што да вайны скончыў толькі шэсць класаў. Цяпер за адзін год мусяць адолець астатнія стромкія вяршыні сярэдняй школы.

У Кавалюку загаварыў абражаны гонар. Не, падрыхтоўчае аддзяленне не для яго!.. За чатыры гады ён шмат чаго забыў, але за плячамі ў яго ўсё-такі дзесяцігодка. Што яму рабіць разам з падшыванцамі, як Жэня Пупко?!

сваіх слухачоў, з галоў якіх за доўгія гады вайны выветрылася нават школьная навука, не разжоўваюць, не імкнуцца пакласці гатовае ў рот, яны кідаюць у зал высокія, часта незразумелыя словы, здаецца, зусім не цікавячыся, даходзіць іх сэнс да студэнтаў ці не.

Гэта выдатна. Дэкан факультэта журналістыкі Ліхтаровіч у тым жа, што месяц назад, замежным мундзіры з накладнымі кішэнямі, з шырокімі плячамі, з той жа інтэлігенткай бародкай, вусамі, з дня ў дзень, два тыдні ўзапар гаворыць пра Эсхіла, Сафокла, Эўрыпіда, іншых старажытнагрэчаскіх пісьменнікаў, якія жылі, тварылі амаль тры тысячы гадоў назад. Тры тысячы гадоў! А ў іхніх творах героі прамаўляюць зусім зразумелымі словамі, жывуць клопатамі, турботамі, пачуццямі, якія таксама няцяжка зразумець.

Высокі, марудлівы ў жэстах і словах дацэнт Мігай расказвае пра старажытную Індыю. Перш, чым пачаць лекцыю, ён падрабязна апавядае пра сябе, заяўляе студэнтам, што напісаў кнігу па гісторыі Індыі, якая, на жаль, не друкуецца, бо няма паперы.

На наступнай лекцыі Мігай бязлітасна разбівае надрукаваную кнігу на гэтую тэму другога аўтара, у якой знаходзіць пераважна адны памылкі, скажэнне гістарычнай праўды. Вывад недухсэнсоўны: кнігу саперніка Мігай, падышоўшы крытычна, чытаць можна, але лепей не чытаць.

Студэнты лёгка з гэтым пагаджаюцца: навошта чытаць няўдалую кнігу? Яны старанна запісваюць лекцыю, маючы на ўвазе, што Мігаю, а не каму-небудзь другому прыйдзецца здаваць экзамен.

Кавалюк заўважыў: Марыя Андрыйнаўна, тая самая прафесарка, што раіла яму адразу паступіць на другі курс, спадабалася ўсім. Шустрая, рухавая, як мышка, з неахайна прычэсанымі завіткамі сівых валасоў, яна чытае лекцыю на дзіва маладым голасам. Можна нават сказаць, свяшчэнназдаеўнічае на лекцыі, выказваючы найвышэйшую заміланасць да свайго прадмета — сучаснай рускай мовы, а таксама да паэта Ігара Севераніна, які, па яе словах, яўна недацэннены цяперашнім дый і папярэднім пакаленнямі. Марыя Андрыйнаўна чытае на памяць вершы Севераніна: яны гучныя, звонкія, прыгожыя. Кавалюка аднак асабліва не кранаюць.

Курс асноў марксізму-ленінізму выкладае сляпы дацэнт. На лекцыю яго прыводзіць жонка, а можа, сястра, квалая, бледнаватая жанчына, апранутая ва ўсё чорнае. Страшнавата глядзець у твар выкладчыка, у якога замест вачэй вялікія бельмы. Але, падняўшы іх, пазіраючы невідучымі вачамі некуды ў столь, ён тлумачыць прадмет талкова, даходліва, цікава.

Штосьці прывабнае і адначасна сумнае ў выглядзе студэнцкай аўдыторыі. Такіх, як Кавалюк, прыкметна меншасць, большую частку залы займаюць людзі не першай маладосці, дэмабілізаваныя капітаны, нават маёры, настаўнікі, настаўніцы, якія адпрацавалі ў школе шмат гадоў, не пакаштаваўшы вышэйшай адукацыі, а таксама выпускнікі сярэдніх школ, якія з-за вайны, ды і не толькі з-за вайны, прыпазіліся з навукай.

Дысцыпліну сярод студэнтаў наводзіць не трэба. Як толькі заходзіць выкладчык, наступае мёртвае цішыня. Выкладчык сярод такіх слухачоў сапраўды можа адчуваць сябе богам. Кожнае яго слова ловіцца злёту. Такіх, хто проста сядзіць, абмякае слухае, няма. На кожны прадмет заведзены тоўсты шытак, канспекты вядуць усе.

У зімовую сесію адзін экзамен — па асновах марксізму-ленінізму. Кавалюк, хоць спецыяльна не рыхтаваўся, здаў яго бліскуча. Ужо вечарам, калі зусім згусціліся вячэрнія зморкі, ён пачуў, што сляпы выкладчык прымае экзамен, і рынуў у аўдыторыю. Яна была амаль пуста — адказваў апошні студэнт. Білетаў не было, кожнаму экзаменатар задаваў пытанне. Ён неяк адчуў, што яшчэ адзін студэнт сядзіць, чакае, і павярнуў твар у бок Кавалюка. Жанчына яму штосьці шапнула. Пытанне здалося нават залішне лёгкім: «Перамога ў Айчыннай вайне». Усім, хто ў шынелі, як пазней высветлілася, выкладчык ставіў такое пытанне.

— Можэце падаумаць, — сказаў ён.
Думаць асабліва не трэба. Кавалюк ледзь не на памяць ведае брашуру Сталіна «Аб Вялікай Айчыннай вайне» — больш чым год па ёй праводзіліся заняткі ў арміі. Але пачаў ён не з брашуры. За час вайны ён пабыў ва Усходняй Прусіі, самой Германіі, шмат разоў трымаў у руках кнігу Гітлера «Майн кампф», як і кнігу другога фашысцкага прарока Альфрэда Розенберга «Міф дваццацатага стагоддзя». Яны трапляліся ледзь не ў кожнай нямецкай кватэры. Не, ён не чытаў гэтых кніг, хоць нямецкую мову з большага вывучыў яшчэ ў даваенную пару, а за час вайны ўдаканаліў. Але мясціну, дзе Гітлер гаворыць пра заваяванне новых зямель на ўсходзе, на памяць ведае.

Расказваючы пра агрэсіўную палітыку фашызму, Кавалюк і цытату да месца ўспомніў, прывёўшы яе, зразумела, на нямецкай мове. Гэта канчаткова пакарыла сляпога выкладчыка.

— Выдатна! — гучна вымавіў ён.
У аўдыторыю тым часам зайшло яшчэ некалькі студэнтаў, яны з павагай глядзяць на Кавалюка.

Першае мірнае лета...
З радасцю едзе Кавалюк на летнюю сесію, якая мусіць цягнуцца паўтара месяца. Завочнікаў на яе з'явілася, бадай, удвая менш, чым было зімой. Жыццёвыя клопаты мацней за імкненне вучыцца. Тыя, хто жанаты, мае сям'ю, так і абмежаваліся той першай зімовай сесіяй.

Папрацаваўшы на кананаваныя два тыдні на разборцы руін, студэнты-стакінарнікі раз'ехаліся, і цяпер завочнікі паўнаўладныя гаспадары нешматлікіх аўдыторый, інтэрнатаў, якія размяшчаюцца непасрэдна на тэрыторыі ўніверсітэцкага гарадка.

Мінск патроху ажывае. Жыццё, як і раней, найбольш кіпіць на ўскраінах вуліцаў: цэнтр у руінах.

Затое на галоўных, цэнтральных вуліцах кідаецца ў вочы будаўнічы рух. Зруйнаваны горад-пераможца прыцэляваецца пры гэтым нават на нешта лепшае, што меў да вайны: уцалелыя закураныя каробкі будынін, якія нельга адрамантаваць, хутэй пасяліць у іх бяздомных людзей, нішчаць нашчэнт, збіраючыся, відаць, узводзіць на іх месцы хароміны-палацы.

На шматлюдным, гаманкім базары ржавы, сярэдніх памераў селядзец каштуе дваццаць пяць рублёў, буханка фармавога хлеба — сто.

Грошай, якія бухгалтэрыя рэдакцыі налічыла Кавалюку за чарговы адпачынак, пры такіх цэнах можа не хапіць. Але дапамог выпадак.

На завочнае аддзяленне ўніверсітэта падахоўіўся паступаць Міша Шнеерсон, загадчык прамысловага аддзела газеты, зусім сівы ў свае дваццаць тры гады і кульгавы ад нараджэння. У рэдакцыі Міша атрымліваў літэр «Б», Кавалюк жа ў раённым мястэчку толькі хлебную картку і вельмі нерэгулярна партакетыўскі паёк, памеры якога не мелі акрэсленасці і залежалі ад настрою старшыні райспажыўсаюза. Але да намесніка міністра гандлю Гольдберга Кавалюк са Шнеерсонам пайшлі разам.

У намесніка міністра добрае сэрца. Стараючыся не пазіраць на шырачэзны, з чужога пляча замежны пінак у шахматную клетку, які вісіць на худым Кавалюку, як на палцы, нават не цікавячыся даведкамі, ён выпісвае літэр «Б» абодвум студэнтам.

Раптоўнае шчасце на тым і канчаецца. У магазін, куды Кавалюк са Шнеерсонам з'явіліся атаварваць карткі, уладальніца літэраў ацанілі па іх фактычнай вазе. Па картках належыць атрымаць тлушч, цукар, мяса, але колькі яны ў магазін не завітаюць, нічога гэтага для іх няма. Месяц тым часам канчаецца, прыходзіцца наканаваны высокакаларыйныя прадукты замяніць арэхавым маслам, якога ніхто не бярэ. Хітрыя гандляры абвялі-такі вакол пальца бедных студэнтаў. Але, зрэшты, можна есці і арэхавае масла, хоць наліпае яно на зубы і проста скоўвае сківіцы.

Літэр «Б» дае права на палепшанага тыпу сталючку. Тут Кавалюк мае непрыемнасць па другой прычыне. Падобны на генерала дзяжурны дзед у ліўрэ, штанах з залатымі лампасамі, які стаіць пры ўваходзе, штодня чарвае ў яго пропуск, не могуць паверыць, што чалавек у вялізным, нібы крадзежным касцюме-балахоне мае доступ да лепшай у горадзе сталючкі. Сівога, кульгавога Шнеерсона прапускае без затрымікі — вось што значыць акуратна прыгнаны піначок і акулярны на згнутым, як у гургана, носе таварыша.

Між тым сесія выкіроўваецца някепска. Разбураны горад млее ад гарачыні. Трыміць над застылымі абпаленымі каробкамі разагрэтае паветра. Раздолле вераб'ям: у руінах колькі месца для гнездуў. Яны заводзяць іх другі раз за лета.

Універсітэцкі гарадок — зялёны востраў у разбураным горадзе. У скверы сплаліся разлапістымі шатамі таполі, акацыі, ліпы. Калі збырдзее ляжка ў прасторным, як стадола, інтэрнацыйнай пакоі, дзе адначасова размяшчаецца дваццаць ці трыццаць чалавек, выйдзі ў сквер, сядзь на лаўку пад дрэвы, грызі граніт навукі там. Можаш на хвіліну адарваць вочы ад кнігі, паслухаць, як ціліўкаюць вераб'і, і зноў чытаць. Праца, адпачынак у адной нераздзельнай геме. Што можна прыдумаць лепшае?

Гарачыня між тым не спадае, і ў душы Кавалюка час ад часу закрываецца трывога. Газета, у якой ён працуе, пераважна займаецца пытаннямі сельскай гаспадаркі. Дый без газеты Кавалюк ведае, што такое лета без дажджу. Першы мірны год, жанчыны ў некаторых калгасах вясной на сабе аралі, капелі зямлю рыдлёўкамі, а колас на тым палітым потам, слязьмі полі высахне, не паспеўшы наліцца.

Сярод завочнікаў вылучылася ядро, якое шчыра прагне за паўтара месяца авалодаць тым, чаго стакінарнікі дамагаюцца за паўгода. Кавалюк не паверыў бы, каб казалі, што можна шасць ці восем гадзін слухаць лекцыі, весці канспекты, а тады яшчэ столькі ці нават больш сядзець, нібы прывязанаму, над кнігай. Да ліку найбольш зацятыя зубрыльшчыкаў належалі два лабатыя браты Бірулі — адзін гісторык, другі — філолаг, шчарбаты, з чырвоным, нібы дуля, носам настаўнік з-пад Баранавіч Дзмі-дзюк-Астапчык — сваім выглядам, гаворкай ён падобен на вясковага дзядзьку; шыракатвары, дабрадушны лётчык-капітан з шырокай лентачкай ордэнскіх калодак на гімнасцёрцы, які, пабачыўшы сваё неба, хоча спусціць на зямлю, стаць журналістам. Іх усіх пераседжае настаўнік географіі з-пад Клецка Клявец. Невядома, калі ён спіць: засынаеш — ён яшчэ сядзіць над кнігай, закрывшы рукамі вочы, каб нічога не чуць; устаеш гадзін у шэсць-сем раніцы — ён ужо сядзіць. Клявец ужо два гады завочна навукаецца ва ўніверсітэце і ў яго заліковай кніжцы адны пацёркі.

Ёсць сярод завочнікаў, акрамя Кавалюка, супрацоўнікі газеты. Адзін працуе ў мінскай маладзёжнай газеце, другі — у піянерскай. Першы, з круглай, нібы цыбуліна, галавой, малады, а ўжо лысы, повен гонару і пыкі. Ходзіць — ног пад сабой не чуе, нікога з таварышаў не пазнае, ні з кім не вітаецца. Пра яго вядома, што вучыцца адначасова ў партыйнай школе, адны і тыя ж прадметы здае тут і там, часта адным і тым жа выкладчыкам.

Другі журналіст па прозвішчу Астахоўскі — той, што ездзіць па раёнах і абласцях з мандатам піянерскай газеты — вялікі жартуінік. І твар у яго адметны: з насмешлівымі шэрымі вачамі і вялікім, згнутым на левы бок носам. З часу заканчэння вайны мінуў толькі год, але Астахоўскі за гэты час паспеў перамяніць дзве газеты, ажаніцца, нават жонка паспела надакучыць яму, і паехаўшы ў дальні раён, ён даў ёй адтуль тэлеграму, што памёр. Ахопленая роспаччу, на спадарожных машынах жонка кінулася ў раён, куды ён паехаў, а муж-нябожчык тым часам сядзіць у чайной і п'ва п'е...

Людзі, якія паступілі завочна вучыцца, пераважна партызаны, франтавікі. Часта тое і другое разам. Прышлі пасля вызвалення з лесу і трапілі ў армію. Розніца ва ўзросце адчувальна: каму дваццаць гадоў, каму — трыццаць. Аднак тое і другое пакаленне выхавана школай, кнігай, тым своеасаблівым грамадскім кліматам, які панаваў у краіне да вайны. Хлопцы, дзяўчаты гэтага пакалення здавалі нормы на розныя абаронныя значкі, ішлі ў аэракубы, скакалі з парашутных вышак. Яны як бы свядома рыхтавалі сябе да цяжкіх выпрабаванняў, і мала іх вярнулася з вайны.

У Кавалюка вострая цікавасць да аднакурснікаў, да іншых студэнтаў, з якімі прыходзіцца сутыкацца. У кожнага чалавека свая ідэя жыцця, кожны валодае чымсьці такім, чаго не ведаюць другія і чым, ходзячы каля яго, можна ўзбагаціцца. Аднак пра вайну завочнікі не гавораць. Зацята маўчаць, нібы наўмысна пазбягаючы гаворкі, хоць кожнага яна кранула сваім чорным крылом. Чаму так?..

Першы прадмет, які трэба здаць — гісторыя старажытнага свету. Кавалюк акуратна ходзіць на лекцыі, вядзе канспекты, кожную вольную хвіліну выкарыстоўвае на чытанне падручнікаў. Прадмет адзін, кнігі тры — па гісторыі Грэцыі, Рыма, Усходу. Усе іх трэба прачытаць. Цары, эпохі, бясконцыя войны, паходы, магутныя імперыі, якія ўзвышаліся, падалі — усё гэта перамяшалася ў галаве, і Кавалюк не ўяўляе нават, як будзе здаваць экзамен. Тым больш, што амаль няма школьных ведаў.

У школе да вайны гісторыю выкладалі дрэнна. Па гісторыі СССР усё-такі былі выдадзены падручнікі — спачатку для трэцяга-чацвёртага класаў, затым — для старэйшых. Рим, Грэцыя, Усход — пра гэта настаўнікі гаворылі, зазіраючы ва ўласныя канспекты, якія вялі, мабыць, калі самі былі студэнтамі, і з гэтых канспектаў патроху дыктавалі для запісу ў сшыткі пяцікласнікам і шасцікласнікам.

Семнаццаць дзён, не звачаючы на другія прадметы, чытае Кавалюк падручнікі па гісторыі. Прышоў нарэшце дзень здачы экзамена. Прымае Мігай. Глядзіць на Кавалюка пабляжліва, пасля таго, як адказаў на асноўныя пытанні, задае дадатковае — аб рэлігіі старажытнай Індыі. У падручніку матэрыял пра рэлігію выдрукаваны дробнымі літарамі, як другарадны, і Кавалюк яго не чытаў. Таму, адказваючы, блытаецца, не ведае нават, як называюцца індыйскія жрацы. Мігай аднак ставіць «выдатна»: адчувае, мабыць, што тры тоўстыя кнігі па яго прадмету завочнік не толькі ў руках трымаў, а і чытаў.

З першага экзамена Кавалюк робіць вывад: не лезці ў бездань. Дый магчымасці ўжо няма лезці: наперадзе яшчэ восем экзаменаў. На падрыхтоўку да кожнага — дзень-два. Тут хоць бы канспект паспець прачытаць.

Кавалюк так і робіць. Канспект перад падручнікам мае тую перавагу, што ён кароткі. Яго можна прачытаць за вечар, больш таго, ён дае арыентацыю адносна навуковых сімпатый і антыпатый выкладчыка. Пры выпадку студэнты гэта ахвотна выкарыстоўваюць, ганьбячы таго, каму не сімпатызуе экзаменатар.

Ліхтаровічу Кавалюк адказвае пра аўтарства «Іліяды», «Адысеі» — яшчэ дома падчытаў матэрыял, адчувае сябе ў ім болей-меней упэўнена. Чамусьці асабліва хацелася не ўдарыць тварам у гразь перад Ліхтаровічам.

— Што ж, — гаворыць ён Кавалюку, ставячы пяцёрку ў заліковую кніжку, — можа, вам сапраўды трэба было паступіць адразу на другі курс. Літаратуру ведаеце. Але не пазна і цяпер...

Не забыў, значыць, дэкан даўняй, зімовай размовы.

Ёсць сярод жаночай часткі завочнікаў арыстакраткі — на лекцыі спазняюцца, штодня мяняюць сукенкі, кідаючы на капітанаў, лейтэнантаў, якія сядзяць у зале, прызыўныя позіркы.

Асабліва вылучаюцца дзве чарнявенькія, ладненькія сёстры-блізняты, пра якіх гавораць, што яны дочкі папа. Папоўны носяць аднолькавыя сукенкі, завіўкі, у іх вельмі падобныя — не адрозніш адзін ад другога — смуглыя тварыкі і круглыя, адтапыраныя задкі.

Прызыўныя позіркы не застаюцца без увагі. Ваенныя людзі ў праемежках між лекцыямі ўспамінаюць пра свае рыцарскія абавязкі. Праз тыдзень з папоўнамі паходжаюць два старшыя лейтэнанты. Пад выглядам сумеснай падрыхтоўкі да экзаменаў дзве парачкі іншы раз нават у аўдыторыі зачыняюцца.

Але, відаць, выбіраць трэба што-небудзь адно: навуку ці каханне. Сталася так, што ні папоўны, ні старшыя лейтэнанты ніводнага экзамена так і не здалі. Папоўны зніклі, і Кавалюк іх больш ніколі не бачыў.

Ёсць адна сапраўдная прыгажуня сярод завочніц. Бялая, невысокая, паўнацелая, яна ні на каго не глядзіць, староніцца размоў, знаёмстваў. Заўсёды выбірае не занятую нікім лаўку — каб не перашкаджалі запісваць лекцыі. Але ёй не даюць спакою яшчэ больш, чым папоўнам. І не адны студэнты.

— Кавалюк здаваў экзамен па гісторыі СССР, але выкладчык — з пабітым воспай тварам малады кандыдат навук — слухаў няўважліва. Нарэшце перабіў: — Як прозвішча беленькай? Той, што асобна сядзіцца?..

Гэтэк жа няўважліва выкладчык ставіць у заліковую кніжку чацвёрку, просіць:

— Значдзі яе і скажы, няхай ідзе здаваць. Скажы — няхай не баіцца.

Лепш чым на чацвёрку Кавалюк гісторыі СССР не ведае, але ўсё адно абражаны ў сваіх пачуццях. Шукаць прыгожай студэнткі не стаў — яна яму самоу падабаецца. Хвілін праз колькі з аўдыторыі выскоквае выкладчык. Носіцца па калідоры, заглядае ў аўдыторыі. Але прыгожая студэнтка як скрозь зямлю прарвалася.

ДЗІУНАЯ ПРАФЕСІЯ

Такі ўжо чалавек, што з дзяцінства ён аб нечым марыць, на кагосьці хоча быць падобным, кімсьці хоча стаць. Чалавек, сам таго не падазраючы, творыць. Такі працэс вельмі блізка сутнасці нашай тэатральнай справе, сутнасці перамяшчэння свайго «я» ў іншы ўяўны свет. І ці не з'яўляецца гэты працэс той зыходнай сілай, якая цягне чалавека да драматычнага тэатра?

І як важна свечасова выявіць, падхапіць гэта ў чалавеку, нават калі ён абярэ сабе ў жыцці іншую прафесію. Мастацтва ж гарманічна развівае асобу.

Захопленасць мастацкай творчасцю часцей за ўсё залежыць ад таго, хто ёю кіруе. Калі кіраўнік, рэжысёр можа захапіць аматараў—такія калектывы разрастаюцца, жывуць доўга...

Не дзіўна, што многія аматары хочуць стаць рэжысёрамі, неаднаразова задаючы сабе пытанне: што ж гэта за прафесія?

Як вы думаеце, на каго больш падобны рэжысёр, на дырыжора або кампазітара? На дырыжора? Не, на кампазітара. Таму што ўсе ноты яшчэ неаддухоўленыя п'есы знаходзіць ён сам. Ён вызначае ідэйную і мастацкую сугучнасць з аўтарскім неагучаным арыгіналам. Ён вызначае і сэнс, і форму, і мелодыю, і рытм. І больш падобны на кампазітара таму, што інтанацыя будучага спектакля, яго стыль і атмосфера належыць яму...

Гэта, сапраўды, дзіўная прафесія... Усё ў ёй захапляе. Рэжысёр—гэта чалавек, які ведае, адкуль ён бяра веда і ўменне, і рэдка калі ведае—як і адкуль у ім узнікае вобразная ідэя пастаноўкі, за якую ён узяўся. Таму што інтуітыўная творчасць—заўсёды вынік жыццёвага вопыту. Гэта той чалавек, які на словах прызнае сваё мастацтва другародным (аддаючы першынство аўтару), а на справе не пазбаўляе сябе права на самастойнае сачыненне спектакля, народжанае ў тайным свеце яго творчай фантазіі. Ён прызнае ў тэатры першымі акцёраў, а акцёры—першым прызнаюць яго.

Нарэшце, гэта той чалавек, які павінен клапаціцца і пра музычнае, мастацкае афармленне спектакля, хараграфію, не будучы сам ні музыкантам, ні балетмайстрам.

Вось ужо, сапраўды, усеабдымная поліфанічная прафесія! Многія з нас, рэжысёраў прафесійных тэатраў, у свой час пачыналі з захаплення самадзейнасцю, драмгурткамі. Таму гэтая галіна мастацкай творчасці, якой з такім задаваль-

неннем аддаюць свой вольны час людзі самых розных прафесій і ўзростаў, для нас застаецца як бы родным домам, пачаткам нашых пачаткаў. І з гэтае прычыны сучаснае развіццё тэатральнай самадзейнасці прыцягвае да сябе наш абвостраны інтарэс.

ЗАГАДКІ АДСТАЮЧАГА ЖАНРУ

Як паказаў Першы Усеаюзны фестываль, тэатральная самадзейнасць адстае ў сваім развіцці ад іншых відаў народнай творчасці. На ўзроўні інтарэсаў сучаснага глядача працуе невялікая колькасць калектываў.

РЭЖЫСЁРАМ СТАЦЬ ХАЧУ...

Дзіўна не хапае кваліфікаваных рэжысёраў тэатральнай самадзейнасці. А на першы погляд—усё ў гэтым жанры проста. Тут усяго толькі—гавораць. Там жа трэба іграць або танцаваць, спяваць, маляваць, ляпіць. На справе ж аказваецца інакш... Існуе нават меркаванне, што гэта складаны жанр для самадзейнай мастацкай творчасці.

Народная творчасць цудоўная сваёй самабытнасцю. Якую чароўную сілу маюць часам тыя народныя таленты, якіх няма, ды і, бадай, не можа быць у прафесійным мастацтве! І чым далей ад горада, тым бліжэй да гэтых «карысных выкапняў», да народнага фальклору—музычнага, танцавальнага, выўленчага рамяства. На жаль, горш справа з аматарамі тэатра. Чым бліжэй да сяла, да «глыбінкі»—тым больш цяжка знайсці самабытны тэатральны калектыв. А чым бліжэй знаёмішся з гарадскімі, часам аўтарытэтнымі і нават маштабнымі калектывамі, тым больш прыкметнымі становяцца іх агульныя памылкі.

Першая бяда—спяборніцтва з прафесіяналамі, жаданне даказаць, што і мы так можам. Так, сапраўды, у некаторых народных тэатраў таксама ёсць і таленты, і сродкі. Сродкаў часам нават і больш, чым у іншых прафесійных тэатрах. А вось таленты... Яны цудоўныя сваёй імправізаванасцю, непасрэднасцю, аддаленай ад усялякіх прыкмет прафесійнага рамесніцтва. На жаль, менавіта гэтае рамесніцтва часта прымаецца ў народных тэатрах за тое майстэрства, да якога трэба набліжацца. І вось забіваецца ў зародку, гэта значыць, у працэ-

се першых рэзультатаў самае каштоўнае, што можа быць у самадзейнай творчасці—самабытнасць.

Другая бяда—эпігонства. Якое небяспечнае гэтае жаданне быць да кагосьці падобным! Гэта не проста імкненне да моды (накштальт запаланіўшых самадзейнасць эстрадных ансамбляў электраінструментаў), гэта імкненне, часам нават падсвядомае, прытрымлівацца ўзораў свайго прафесійнага куміра. І ўнікаюць спектаклі «пад Любімава», або «пад Эфраса», або «пад Ганчарова». Такія ж перайманні засмучаюць і ў работах тэатральных

патрэбна больш старанная тэатральная распрацоўка гэтых пытанняў пры абавязковым удзеле вядучых рэжысёраў народных тэатраў, кіраўнікоў сельскай тэатральнай самадзейнасці? Ці не варта ў вучэбных праграмах інстытутаў культуры, якія рыхтуюць рэжысёраў для тэатральнай самадзейнасці, больш поўна прадугледзець гэтую асаблівасць работы рэжысёра з акцёрамі?

Часам любяць перафразіраваць словы К. С. Станіслаўскага, што для дзяцей трэба іграць гэтак жа, як і для дарослых, але крыху лепш. Маўляў, у самадзейнасці з акцёрамі трэба

кім чынам, выкладчыцкі склад кафедры аўтарытэтным і дзейным.

Ну, а як вучыць? Гэтае адвечнае пытанне тэатральнай педагогікі ў многім новае для рэжысёраў, якія займаюцца з самадзейнасцю, і зусім новае для рэжысёраў клубных масавых прадстаўленняў і народных святаў.

Наша кафедра, абаліраючыся на вопыт іншых інстытутаў, здольная сваім педагогічным складам вырашаць і гэтую праблему. Значыцца, задача паспяхова падрыхтоўкі рэжысёрскіх кадраў у сучасны момант заключаецца ў тым, каб поўнасцю выкарыстаць магчымасці дадзенага выкладчыцкага калектыву.

Сёлета кафедра пры садзяванні абласных упраўленняў культуры правяла немалую падрыхтоўчую работу па прыёму студэнтаў на першы курс дзённага і завочнага аддзяленняў рэжысёраў тэатральнай самадзейнасці, лічычы неабходным знайсці і адабраць з ліку найбольш таленавітых кіраўнікоў або ўдзельнікаў тэатральных калектываў перспектывныя кандыдатуры для навучання ў ВНУ. Нашы выкладчыкі выявілі ў гарадах, райцэнтры, сёлах у пошуках таленавітых людзей, якія маюць навыкі работы ў тэатральнай самадзейнасці, валодаюць неабходнымі творчымі дадзенымі і ведамі ў галіне беларускай, рускай класічнай, савецкай і сусветнай драматычнага тэатра, кіно, жывапісу і музыкі.

Неабходнымі якасцямі рэжысёра з'яўляецца здольнасць да мастацка-вобразнага мыслення, выразнасць і канкрэтнасць рэжысёрскага бачання, здольнасць выказваць думкі праз эмацыянальна-вобразнае вырашэнне драматычнага твора. Вялікае значэнне для рэжысёра маюць артыстычны талент, педагогічныя і арганізатарскія здольнасці. Такіх людзей мы не толькі чакаем, але і шукаем.

Калі і гэтая праблема (каго вучыць?) будзе вырашана з тым жа поспехам, як і першая (хто будзе вучыць і як вучыць?),—можна быць упэўненым, што шматлікія аматары тэатральнага мастацтва ў Беларусі неўзабаве сустрэнуцца з такім пакаленнем рэжысёраў, якое будзе здольна вызначыць новыя формы дзейнасці народных тэатраў.

Менавіта да гэтых рашучых мер па далейшаму развіццю самадзейнай мастацкай творчасці заклікае нас партыя ў сваіх пастаянных клопатах аб няспынным росце духоўнага багацця савецкага народа.

Б. ЭРЫН,
загадчык кафедры рэжысуры і майстэрства акцёра Мінскага інстытута культуры.

таксама працаваць гэтак жа, як і ў прафесійным тэатры. Наўрад ці правамерна гэта. Станіслаўскі гаварыў пра дзіцячага глядача, а мы гаворым пра акцёра-аматара. Зразумела, што гэта—розныя катэгорыі.

Якім жа чынам даць штуршок дзейснаму развіццю тэатральнай самадзейнасці? Хто можа радыкальна ў гэтым дапамагчы, з усёй адказнасцю прыняць на сябе ўвесь цяжар гэтай праблемы? Упраўленне культуры, дамы народаў творчасці, прафсаюзныя арганізацыі? Вядома. Але перш за ўсё самі кіраўнікі калектываў—тыя рэжысёры, якія змогуць не паўтараць названых вышэй памылак. Аднак такіх рэжысёраў трэба мець. Такіх рэжысёраў трэба выходзіць. Адрозніваць іх трэба ад тых рэжысёраў, якія прымаюць гэтак жа, як і ў прафесійным тэатры. Наўрад ці правамерна гэта. Станіслаўскі гаварыў пра дзіцячага глядача, а мы гаворым пра акцёра-аматара. Зразумела, што гэта—розныя катэгорыі.

ХТО БУДЗЕ ВУЧЫЦЬ? ЯК ВУЧЫЦЬ? КАГО ВУЧЫЦЬ?

Мінскі інстытут культуры, які рыхтуе рэжысёраў тэатральных калектываў і рэжысёраў клубных масавых прадстаўленняў, зараз завяршыў папаўненне нашай кафедры. На працягу мінулага навучальнага года разам з вопытнымі выкладчыкамі заняткі па рэжысуры і майстэрству акцёра пачалі праводзіць рэжысёры мінскіх тэатраў, тэлебачання і радыё, а таксама народныя артысты БССР М. Захарэвіч, В. Тарасаў, Л. Давідовіч, заслужаны артысты рэспублікі М. Федароўскі, Т. Аляксеева, А. Рынковіч, Г. Гарбук, В. Лебедзеў, Р. Маленчанка, Г. Талкачова; заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР, заслужаны артыст РСФСР А. Даброцін. Та-

СТАХАНАЎКІ

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 4).

працы... А на ўзнагароды, на паездку ў Маскву, сказаў быў, выбачай...

— Нельга было, — крутнаў галавой Фёдар Конанавіч. — Што б падумалі калгаснікі? Старшыня сваю жонку выслаўляе... А што працавала па-стаханавіцку, дык мне вялікай надмогай было. Наводзілі гультай не мог укінуць, мне з імі лягчэй было гаварыць.

— Ён жа такі жылісты ў працы быў,—працягвала нападаць на мужа Зінаіда Іосіфаўна,—што нават на сваё жыццё не змог прыехаць. Прыслаў конюха за мной. Мы ўпачатку выгналі былі таго пасыльнага, а потым вярнулі. Ліха яго ведае, зацягата маладога, яшчэ перадумае. Так мы справілі вечар без жаніха, а раніцай яго ездавы перавёз мяне з клункам у іншую вёску...

— Яна,—Фёдар Конанавіч ківае ў бок жонкі. — старшынём сельсавета была ў

Трацкаўшчыне, а я — старшыня калгаса. Як справадзачу рабіць па гаспадарцы, дык нас удвох выклікаюць. А-а, думаю, няхай я буду адзін адказваць. Так і пажаніліся... Мяне трохі пазней накіравалі ў «Звязду» старшынём, сын Валодзя з'явіўся, так жонка мая стала калгасніцай...

— Вой, тады ж за партфелямі не гналіся,—махнула рукою Зінаіда Іосіфаўна.— Камсамолка была, галоўнае, каб жыць ла сумленню. Кірмашук стала стаханавіцай, а я што, думаю, горшая за яе. І я давай трапаць лён... Вой, усё б добра было, каб не вайна. Адняла здароўе...

Зінаіда Іосіфаўна папрасіла прабачэння, зайшла на кухню, выпіла валяр'янікі.

— От так мо лягчэй стане... Працавалі тады заўзятая, бо ведалі для чаго і на каго мардаваліся. А як у вайну зра-

білася, вой-вой, хоць утапіся... Дачку Інгу пацярала вайной... У прастыньку загарнула і сама пахавала... Маці маю, сястру з трыма дзеткамі спалілі ў вёсцы Звенячы... Потым Фёдар забраў мяне з Валодзькам у пушчу...

Фёдар Конанавіч моўчкі курыў, як бы даючы зразумець: «Бач, не заціскаю, гавары-гаварыць...» Толькі калі адчуваў, што жонцы цяжка рабілася гаварыць, устаўляў сваё слова.

— Цяперашняе наша жыццё — гэта ж і ёсць тая светлая ява, за якую мы змагаліся. Хлопцы нашы, Валодзя і Саша, жывуць і працуюць у Мінску, кватэры маюць. Свайго вяселля не спраўляў, дык хоць на сынавых душу адвёў. Па тры дні гулялі...

— Праўда што, як цяперака жыцця, такой ніколі яшчэ не было,—падтрымала мужа Зінаіда Іосіфаўна. — На адно малюся, каб, баронь бог, вайна не грыгнула зноў. Няхай грымаць над зямлёй толькі раскацістыя перуны...

Нядаўна мне зноў давялося праехаць па Заслаўшчыне. Наведаў саўгас імя Ульянава, дзе некалі працаваў Гры-

чынскі, Кірмашук, Мандрукевіч, дзе даўней быў калгас «Звязда».

Заможныя вёскі, добрыя дарогі, высокая ўраджай. — гэта кідаецца з першага позірку. Гэта пацвердзілі ў партбюро і рабачкоме саўгаса, у Хацежыцкім сельсавета. Лічбы проста такі закідалі. І яны вельмі важкія, запамінальныя: у сённяшняй гаспадарцы — 2169 гектараў урадлівых зямляў, звыш ста машын, трактараў, камбайнаў, каля мільёна чыстага прыбытку штогод, ураджайнасць збожжавых дасягала 36 цэнтнераў з гектара...

Назвавалі перадавікоў вытворчасці — жывёлаводаў Еўдакію Яромка, Уладзіміра Пітквіча, свінарку-аператара Надзею Волскаю, трактарыста Міхаіла Шынкевіча, шафёра Васіля Дранкевіча...

І вельмі мала хто, з кім давялося сустрэцца і гутарыць у саўгасе, помняць першага старшыню калгаса Фёдара Грычынскага, праслаўленага стаханавак Тоню Кірмашук, Зіну Грычынскую, Кацю Мандрукевіч. А хіба ж можна дапусціць, каб час уладарыў над памяццю?

**СВАЁ
СЛОВА
у
Мастацтве...**

З кожным годам роля маладых мастакоў у нашым мастацтве ўсё больш значная. Іх работы падчас у многім вызначаюць якасць той альбо іншай рэспубліканскай выстаўкі. Натуральна, што працэс станаўлення мастака — працяглы і не заўсёды ідзе прама па ўзыходзячай, па шляху бесперапынных здзяйсненняў і адкрыццяў.

Арганізатары рэспубліканскай мастацкай выстаўкі «Маладая гвардыя Краіны Саветаў», прысвечанай 60-годдзю Ленінскага камсамолу, паставілі перад сабой задачу даць магчымасць самаму шырокаму колу маладых мастакоў паказаць свае работы, убачыць іх побач з творамі старэйшых, вядомых майстроў, пачуць меркаванні грамадскіх і крытыкі, зразумець сутнасць сваіх дасягненняў і прычыны пралікаў.

Маладзёжныя выстаўкі звычайна бываюць разлічаны і на тое, каб выконваць выхавальную ролю ў падрыхтоўцы новых кадраў мастакоў. Тое, што ў выстаўцы ўдзельнічае вялікая колькасць маладых жывапісцаў, графікаў, скульптараў, прыкладнікоў і плакатыстаў — адна з яе галоўных вартасцей. І гэта заканамерна. Гаварыць пра тых, хто нядаўна ці наўраўнаў нядаўна ўступіў у самастойнае творчае жыццё, значыцца весці гаворку пра сённяшні дзень беларускага выяўленчага мастацтва. Ад таго, якія грамадскія і мастацкія ідэалы хвалююць маладых, які разумеюць яны праўду жыцця, навакольнай рэчаіснасці, у чым бачаць яны сапраўднае, вартыя ўвагі сусветныя і нацыянальныя традыцыі, як, нарэшце, у сувязі з гэтым вырашаюцца імі пытанні прафесійнага майстэрства — ад гэтага, у многім, залежыць далейшае развіццё нашага мастацтва.

Такім чынам, выстаўка. На жаль, адразу ж даводзіцца канстатаваць, што экспазіцыя наўрад ці апраўдвае сваю назву, робячы хутчэй уражанне проста чарговай выстаўкі беларускіх мастакоў. Работ, прысвечаных тэме камсамолу, якія б расказвалі пра справы і лёсы савецкай моладзі на працягу шасцідзясяцігадовай гісторыі рэспублікі і краіны, відавочна недастаткова для такой у цэлым прадстаўнічай выстаўкі. Большасць твораў — карціны, пейзажы, партрэтныя работы, нацюрморты, сярод якіх ёсць па-майстэрску выкананыя палотны, графічныя лісты, прыкладныя вырабы, — тэматычна мала звязаны з характарам выстаўкі.

Сумна і тое, што такія цэнтральныя тэмы, як удзел моладзі ў Вялікай Айчыннай вайне ці праўдзінная дзейнасць нашых сучаснікаў, амаль не атрымалі належнага адлюстравання. У тых жа выпадках, калі мастакі звяртаюцца да камсамольскай тэматыкі, яны абмяжоўваюць сябе, у большасці, «рэпартажнай хронікай».

Многія вядучыя мастакі па розных прычынах не змаглі прыняць удзел у выстаўцы. У экспазіцыі мы не бачым твораў А. Анікейчыка і А. Кашкурэвіча, Г. Вашчанкі і В. Шаран-

говіча, Л. Давыдзенкі і А. Кішчанкі, А. Паслядовіч і Ю. Зайцава, М. Данцыга і Л. Асецкага, Л. Гумілеўскага і А. Заспіцкага — тых майстроў, якія ў многім вызначалі твар папярэдніх выставак, прысвечаных моладзі і камсамолу.

І, тым не менш, паказаныя творы як творчай моладзі, так і іх старэйшых калег — А. Бембеля, В. Цвірко, Л. Шчамялёва, А. Малішэўскага, У. Стальмашонка і іншых даюць падставу для роздуму аб стане нашага мастацтва, аб тым агульным, што характэрна для яго сучаснага развіцця.

Як адну з агульных рыс адзначым адразу ж спад хвалі імітавання маладымі мастакамі майстроў розных часоў і народаў, якая пракацілася па выстаўках апошніх гадоў. Прамога, «праграмнага» пераймання, за выключэннем некалькіх работ, на выстаўцы няма. Думаецца, гэта вынік натуральнага ходу падзей. У адных выпадках перыяд вучобы ў абраных у духоўныя настаўнікі майстроў ужо аказаўся пройдзеным, у другіх, калі такое захапленне стала толькі павярхоўным эпігонствам, працэс сам па сабе сышоў на нішто.

Гістарычны раздзел, у які мы маем права ўключыць не толькі рэвалюцыйную тэматыку, але і творы аб Вялікай Айчыннай і першых пасляваенных гадах, на выстаўцы заняў меншую, не самую лепшую частку, хоць і тут ёсць цікавы і складаны роздум мастакоў пра дзень былы і сённяшні.

Уверцюраў да выстаўкі можна назваць вялікую скульптурную кампазіцыю «Мікалай Астроўскі» А. Арцімовіча, размешчаную ў фая Палаца мастацтваў. У ёй вельмі прыкметна цяга аўтара да авалодвання катэгорыяй прасторы як актыўнага вобразнага кампаненту. Яна выступае ў значэнні эмацыянальна запойнага «сцэнічнага» асяроддзя, уземадзельна з якім вызначае сам напружана-драматычны вобраз Астроўскага. Гэтая прастора канкрэтызуецца «фрагментамі» з жыцця герояў — карцагінцаў, сцэнамі грамадзянскай вайны і будыўні камсамоліі 20-х гадоў. Уключаныя ў задуму як неад'емная частка, яны стымулююць пластычную вынаходлівасць, адкрываюць магчымасці для сюжэтнай разнастайнасці, і — што самае каштоўнае — прывучаюць, спакваля, лічыцца з тымі ўмовамі, на якія павінна арыентавацца скульптура манументальная.

Падумаючыся па лесвіцы наверх, у залы асноўнай экспазіцыі, мы бачым вялікі скульптурны партрэт Уладзіміра Ільіча. А. Бембель, на мой погляд, здолеў стварыць вобраз абагульнены, выразны. Па-майстэрску валодаючы пластычнай формай, скульптар здолеў перадаць і галаву мысліцеля, і зыркасць позірку, і энергію пачуцця.

Нельга сказаць, што тэма гераічнага мінулага нашай краіны не хвалюе мастакоў. Па-рознаму ўвасабляецца яна ў такіх палотнах, як «Мужыцкая праўда» і «Паўстанцы» Ф. Янушкевіча, «Ленін з салдатамі» А. Семілетава, «Рабфакаўцы» У. Самсонава і інш., але значнымі адкрыццямі выстаўкі яны не сталі.

Калі паспрабаваць у самых агульных рысах азначыць пафас выстаўкі, то гэта — вобраз нашых дзён, сцвярдзенне тэмы сучаснасці як пануючага зместу і напрамку творчасці. Але раскрыццё новага зместу жыцця — складаны працэс. На гэтым шляху мастак не адразу дасягае мэты сваіх творчых пошукаў. Адбываецца паступовае назіранне назіранняў, уземазвязанае з агульным асэнсаваннем рэчаіснасці.

У якіх жа аспектах праяўля-

А. Арцімовіч. «Мікалай Астроўскі». Жаніраваны гіпс.

ецца гэты новы змест у творах удзельнікаў выстаўкі?

Самаабмежаванне, на якое свядома ішлі мастакі дзеля адлюстравання суровай праўды жыцця і што яшчэ нядаўна пераважала ў нашым станковым мастацтве, змянілася больш аналітычным, больш рацыянальным, але ў той жа час больш сур'езным і глыбокім поглядам на свет, на ідэі, якія хвалююць сёння жывапісцаў і графікаў, жаданнем асэнсаваць жыццё «знутры», зняўшы верхні пласт са з'явы.

У гэтым сэнсе выяўленча паэзія жывапісу шматгалосая. Яна гучыць магутна і моцна ў М. Савіцкага ў «Камсамольцах», яна эпічная і задуманная ў В. Грамыкі ў пейзажы «Над возерам», яна глыбока лірычная і пяшчотная ў «Маладым аграноме» М. Чэпіка і самотна-задуманная ў «Спадчыне» В. Ціханова, ціхая і камерная ў «Васільках» Н. Шчаснай і экспрэсіўная ў «Вясне» В. Цвірко. Адчуваннем зямлі беларускай — не пейзажу, не фону, не жывапіснай дэкарацыі, мілага, спісанага з натуры кутка прыроды, а зямлі-маці, — вее ад палатна «Крыніца» Л. Шчамялёва.

Паэтычнасць не прыносіцца сюжэтам. Яна — вынік востра эмацыянальнага вырашэння асабістых адносін да жыццёвых з'яў.

Аднак у работах некаторых іншых мастакоў заўважаецца, як лірычнасць абарочваецца сентыментальнасцю, а драма — меладрамацыяй. Часта прычына таго — зрушэнне акцэнта, жаданне паказаць з'яву больш значнай, чым на самой справе, што і вядзе да таго, што парушаецца жыццёвая праўда. Пачуццё інтанцыйнай манатоннасці, эмацыянальнай статыстыкі ўражанняў і стандартнасці рашэння не пакідае нас дзяля палотнаў «Гістарычны момант» С. Абрамава, «Кавалі» К. Шастоўскага, «Дзяўчаты з ГПТВ» У. Дзенісенкі.

Але, калі меркаваць па экспазіцыі ў цэлым, паэзія ў жывапісе заваёўвае ўсё больш шырокія плацдармы. Тонкасць каларыту, музычнасць бачання, строгі мастакоўскі разлік надаюць асабліваю свежасць партрэту П. Зылы работы А. Малішэўскага, а яго адухоўлены пейзаж «Лес» — адзін з лепшых у творчасці майстра.

Паэтычнае рашэнне знойдзена Р. Ландарскім у карціне «Жаўранак», В. Захарынскім у жаночым партрэце, які ён назваў «Блакiтны дзень», М. Кірзевым у нацюрморце «Чырвоныя кветкі», В. Маркаўцом у «Свяце ў Докшыцах», У. Коўзусем у «Аўтапартрэце».

«У жыцці заўсёды ёсць мес-

ца подзвігу...» Менавіта гэтыя вядомыя словы можна было б паставіць эпіграфам да трагічнага палатна «Пам'яці Галі Вішнеўскай» В. Свентахоўскай, якое расказвае пра подзвіг на пажары нашай выдатнай сучасніцы, камсамолкі з вёскі Сасновае Балота Бярэзінскага раёна. Карціна эмацыянальная, чуллiвая без уразлівасці.

Параўноўваючы гістарычны і сучасны раздзелы, можна заўважыць, што адна вялікая тэма займае ўвагу мастакоў у апошні час. Гэта — тэма вайны і міру, успаміны пра вайну і сённяшні дзень, чалавечы лёсы ў гады вялікіх выпрабаванняў і значнасць прастай, звычайнай плыні жыцця.

І зусім не выпадае ў карціне «Трэцяга ліпеня» Л. Шчамялёва так чыста і высока гучыць нота вечнай каштоўнасці чалавечага пачуцця, пачуцця адказнасці перад сабой і часам.

Думка пра духоўную прыгажосць простых чалавечых эмоцый, пра каштоўнасць самога быцця праходзіць праз цэлы шэраг работ выстаўкі: у энкаўстыцы «Пам'яць» В. Барабанцава, у палатне «Абуджэнне» А. Марачкіна, у «Партрэце бацькоў» Э. Белагурава і ў «Партрэце дачкі» Ю. Багушэвіча.

У шэрагу твораў прыкметна жаданне спазнаць з'яву свету ў адзінстве і паўнаце іх канкрэтна — ўяўнай «вонкавасці» і прыхаванай, унутранай сутнасці. Усё часцей маладыя, як правіла, абіраюцца на ясныя адчуванні як прастых, так і самых складаных з яў жыцця, з жаданнем паказаць чалавека не ў адасобленым асяроддзі, а ў свеце канкрэтных рэчаў, у рэальнай пластычна-зрокавай прасторы, як гэта імкнецца зрэбіць Г. Жарын у рабоце «У пакоях», ці з рэзкасцю перша-класнага цэйсаўскага аб'ектыву — М. Селяшчук у карцінах «Дачыненне» і «Наведванне сядзібы Агінскага».

Але абраны маладымі мастакамі шлях да «рэчавасці» і класічнасці — успомнім яшчэ «Браслаўшчыну» Г. Хацкевіча і ў пэўнай ступені «Вадзіцеля аўтобуса» В. Яўсеева — патрабуе не толькі выключна высокага майстэрства, але і жывога адчування сучаснасці, без якога адчування сучаснасці, без якога можна прыйсці толькі да рэстаўрацыі і стылізацыі, да ўнутранай спустошанасці чалавека ў гэтым празмерна матэрыялізаваным асяроддзі.

Графічны раздзел на гэтай выстаўцы менш цікавы, чым жывапіс. Праўда, ледзь не ўсім графічным экспанатам уласцівы высокі прафесіяналізм. Цяпер гэта ўжо звычайная з'ява для графічных экспазіцый любой рэспублікі і ўспры-

маецца як само сабой зразумелае. Засмучае, што сярод гэтых добра выкананых у розных тэхніках і матэрыялах работ цямала і няпэўных па думцы, калі паўтараюцца раней знойдзеныя рашэнні, як, скажам, у лістах А. Хадзюкова ці В. Хандраса. Праўда, аспекты сучаснага жыцця, праца і пераўтвораная працай людзей зямля, сам чалавек, творча актыўны, у дзеянні, трапляюць у поле зроку большасці маладых графікаў.

Хочацца адзначыць цікавыя мастацкія пошукі сваёй тэмы і сваёй мовы ў М. Рыжыкава ў серыі афортаў «Беларусы на БАМе», А. Гаршкавоза ў цыкле акарэлей «Беларускія кіламетры БАМа», А. Ясюкайтэ ў трыпціху «Саяна-Шушанская ГЭС будзецца». Актыўна выступілі і зусім маладыя мастакі Я. Зельская, В. Славуц, М. Гуршчанкоў, У. Сытчанка, якія паказалі шэраг цікавых і змястоўных лістоў.

Новая работа У. Басалыгі — дыпціх «Год 1941-ы» і «Год 1978-ы» — адметная глыбокім светаадчуваннем, пафасам гнэўнага пратэсту супраць вайны і трапяткім пачуццём любові да жыцця, да міру, да зямлі. Таленавітыя, цудоўна скампанаваныя лісты патрабуюць актыўнага «гледзення». І тады, здавалася б, непатрабавальныя «карцінкі» жыцця ці атрыбуты быту афарбоўваюцца высокім сэнсам, набываюцца гучанне сімвалічнае — як сціплы букет кветак і жытніх каласоў ці салдацкі абеліск у лісце «Год 1978-ы».

Неблагое ўражанне пакідае невялікі раздзел дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Работы Т. Сакаловай, М. Шчамялёвай, Л. Зайцавай, В. Бартловай, В. Шостака, М. Клецкава, В. Прыешкіна і іншых паказалі, што моладзь добра разумее і валодае формай і матэрыялам у розных відах прыкладнай творчасці. І ў той жа час тэхнічныя магчымасці сучаснага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва не закрываюць для мастакоў асноўнага — стварэння дэкаратыўнай цэласнасці і вобразнасці твора.

У кастрычніку ў Маскве адкрыецца экспазіцыя Усесаюзнай выстаўкі, прысвечанай 60-годдзю ВЛКСМ. Хочацца спадзявацца, што мастацтва Беларусі будзе прадстаўлена там годна — у залах мінскага Палаца мастацтваў сёння выступілі шматлікія мастакі. Пажадаем жа ім плённай і пастаяннай працы ў творчасці. Адзін вялікі майстар некажэ, што натхненне наведваецца рэдка, а таму трэба, каб яно застала цябе за работай.

Б. КРЭПАК.

П'ЕСЫ, пра якія пойдзе гаворка ў нашых нататках, — ярка акрэсленыя моладрамы. У пастаноўцы ленинградцаў гэтыя спектаклі аб'ядноўвае тое, што яны маюць зусім канкрэтны адрасат — маладога сучасніка. Да таго ж, ролі галоўных персанажаў выконвае, і трэба сказаць — свежа, цікава і разнастайна, адзін і той жа актёр: Міхаіл Самочка, Пячорын, Джымі Портэр і Павел Карчагін... Характары моцныя, цэльныя, зусім адметныя ў сваіх псіхалагічных абліччах. Цяжкое выпрабаванне творчых магчымасцей і прафесійнага майстэрства для маладога актёра. І ён яго вытрымаў з гонарам.

Памянёныя спектаклі — не сольныя выступленні маладога таленавітага актёра. У іх адчуваецца даволі жорсткая і мэтанакіраваная рука пастаноўчыка — галоўнага рэжысёра тэатра Я. Падве. Усе выразна-вяўленчыя сродкі тэатральнага відовішча — музычнае і мастацкае афармленне, абмалёўка дугарадных персанажаў, дэталёвая распрацоўка мізансцен — свядома падпарадкаваны найбольш уражліваму раскрыццю і даследаванню станаўлення характару галоўнага героя, як маральнага ўрока нашым сучаснікам — сённяшнім глядачам.

Каб наблізіць дзеянне да глядачоў, зрабіць іх актыўнымі сведкамі пакутлівага самавыкрыцця героя п'есы «Старонкі з дзённіка Пячорына», рэжысёр спектакля выводзіць выканаўцаў у глядзельную залу. Асноўнае дзеянне разгортваецца на прасцэніуме, усе мізансцены маюць фронтальную будову. Нават абрамляючыя спектакль сцэна дуэлі Пячорына і Грушніцкага вьнаходліва пабудавана так, што праціўнікі на чарзе адкрываюць свае твары глядачам (адзін з іх у той час спускаецца ў залу, да публікі). Дзве безумоўныя іспіны прызнае Пячорын: нараджэнне і смерць. І перад іх абліччам персанажы М. Самочкі і С. Бранцава максімальна выяўляюць свае сапраўдныя пачуцці адзін да аднаго: шчымы жалю ў поглядзе Пячорына і поўныя лютага нянавісці вочы Грушніцкага.

Дуэль — асноўны пункт адліку ў самааналізе Пячорына. Увесь спектакль пабудаваны як рэтраспекцыя, вяртанне героя да першых крокаў, што прывялі да трагедыі. Бязлітасна судзіць сябе Пячорын, а разам з ім і мы, глядачы, аказваемся ўцягнутымі ў гэты роздум героя. Рэжысёр, аднаведна ўспамінаючы твора, уводзіць астатніх персанажаў фонам, абмалёўваючы іх з пункту гледжання Пячорына, надаючы ім ярка выражаную ацэначную характарыстыку: мітуслівы Грушніцкі (С. Бранцаў), бязглуздыя бесшабашнасць п'янай кампаніі драгунскага капітана (У. Лаўроў), вялікасвецкая пустага размоў князіні Лігаўскай (Б. Праскурніна) і дыпламата (С. Мучанікаў). Тэатр не здымае трагічнай віны з сацыяльнага асяроддзя героя. Але асноўнае абвінавачанне Пячорын скіроўвае супраць сябе самога: навошта ён даў уцягнуць сябе ў гэтую трагічную гульню, чаму ён так настойліва дамагаўся кахання князіны Мэры — зусім яшчэ юнай дзяўчыны, да якой, акрамя жадання ўпікнуць Грушніцкага, не было ніякага пачуцця, у той час, як Вера (В. Елісеева) — жанчына, з якой яго звязвала шчырае і глыбокае пачуццё, пакутліва назірала за бяздумнымі ўчынкамі свайго каханага.

Усе выканаўцы імкнучыся строга прытрымлівацца рэжысёрскай партытуры спектакля, аднак пакуль што не ўсё ім яшчэ ўдаецца, дзе-нідзе трапляюцца нявывераныя інтанацыі. Ды агульнае вырашэнне тэатральнага відовішча знойдзена дакладна, і з цягам часу спектакль атрымае неабходную завершанасць і

Так ажываюць старонкі рамана Мікалая Астроўскага ў пастаноўцы ленинградцаў...

Маладошчы Сучасніку

Тры спектаклі Ленінградскага дзяржаўнага Малаго драматычнага тэатра.

дасканаласць. Рэжысёр, ён жа і аўтар інсцэніроўкі, з тонкім псіхалагізмам прасочвае духоўную трагедыю Пячорына (і ў гэтым добры яго саюзнік — М. Самочка) — тыповага чалавека часоў мікалаеўскай рэакцыі, які не можа выкарыстаць сваіх сіл і здольнасцей у грамадстве, варожым усёму гуманнаму, светламу і шчыраму. Прынцыпова важным, на мой погляд, з'яўляецца тое, што Я. Падве не пайшоў па шляху атаясамлення аўтара і героя, супраць чаго так настойліва пратэставаў М. Лермантаў і на што «хварэе» нядаўняя тэлевізійная версія «Героя нашага часу» ў пастаноўцы А. Эфраса, дзе Пячорын шырока дэкламуе вершы М. Лермантава. Адзінае адступленне ад першакрыніцы дазволіў сабе Я. Падве, увёўшы ў п'есу асобныя ўрыўкі з рамана «Княгіня Лігаўская», што зусім апраўдана жаданнем аўтара пастаноўкі зрабіць праяўны матэрыял больш прыдатным для сцэны.

Адсутнасць празмернай апалагізацыі і неабходная крытычнасць характэрныя і для вобраза цэнтральнага персанажа п'есы Д. Осбарна «Азірніся ў гневе» ў рэжысёрскай інтэрпрэтацыі Я. Падве і выкананні М. Самочкі. Менавіта на такое ўспрыманне Джымі Портэра настройвае выкарыстанне на самым пачатку спектакля шлягернага песня папулярнага сучаснага спевака, у якой гаворыцца, што для дзяўчыны не просты, на ім сустракаецца шмат памылак і тупікоў.

Тэатр не здымае, нават падкрэслівае аб'ектыўныя прычыны адчаю Джымі, але ўсё-такі галоўнае ўвага засяроджана на непаслядоўнасці, на маральных кампрамісах героя, што ўнабраў у сябе стыхійны пратэст «сярдзітых маладых людзей» — пакалення моладзі, абяздолена

га антыгуманым капіталістычным грамадствам. Безвыходнасць, крайні індывідуалізм іх выступлення супраць ідэалогіі падкрэсліваецца дакладна знойдзенай мастаком Э. Качаргіным дэкарацыяй, якая імітуе клетку, дзе мітусіліся і безвыходна пакутуюць персанажы. Самота, замкнёнасць у самі сабе праяўляюцца ў першай жа фразе Джымі, які адчувае сябе «адным на ўсім свеце».

П'еса Д. Осбарна не багатая на дзеянне, з персанажамі нічога па сутнасці не адбываецца на працягу ўсяго спектакля. Важны не ўчынкі персанажаў, а стварэнне агульнай атмасферы адчаю і песімізму. Тэатр з разуменнем ставіцца да пратэсту выхадца з рабочага асяроддзя Джымі Портэра, які атрымаў універсітэцкую адукацыю і не знайшоў прымянення сваім здольнасцям. Ён усё разумее, але нічога здзейсніць не можа, як значае сямейнае жонкі Хеліна (А. Невяроўская), тлумачычы асноўную прычыну канфлікту Джымі Портэра тым, што ён нарадзіўся не ў свой час, яму трэба было, на яе думку, жыць у часы французскай рэвалюцыі (як ілюстрацыя гэтай думкі, на заднім плане сцэны увесь час прысутнічае запаленая карціна, на якой намалеваны велічныя постаці трыбунаў рэвалюцыі — выразна дэталі!).

Тэатр з вышні перадавога сацыяльна-гістарычнага вопыту будаўнікоў камуністычнага грамадства паказвае, які далякі Джымі ад сапраўдных праблем прагрэсіўных барацьбітоў сучаснасці, што актыўна дзейнічаюць і ў яго краіне — Вялікабрытаніі. «Людзі нашага пакалення ўжо не могуць паміраць дзеля высокіх ідэалаў» — сцвярджае персанаж М. Самочка. — Гэтыя ідэалы рухнулі ў

трыццатыя і саракавыя гады». І тут жа значае: «Калі ў нас адбудзецца рэвалюцыя, то мяне першым паставяць да сценкі разам з іншымі злашчаснымі лібераламі». Прасякнутыя вострым болям парадоксы і афарызмы Джымі Портэра гучаць як выклік абсурднасці сацыяльнай рэчаіснасці, якую, аднак, ён сам не здолеў перамагчы і нават парваць з ёй сувязь.

Сваё разуменне сапраўднага героя нашага часу, які можа быць маральным узорам для маладога сучасніка, тэатр выказвае ва ўвесь голас, па-мастацку пераканальна раскрываючы высокі гуманістычны пафас вобраза новага чалавека, народжанага сацыялістычнай рэчаіснасцю, непакіснага барацьбіта за светлыя ідэалы Камуністычнай партыі і Саветскай улады, у п'есе А. Казанцава «...З вясной я вярнуся да цябе» паводле рамана М. Астроўскага «Як гартавалася сталь». У сцэнічнай рэдакцыі тэатра п'еса набыла неабходную кампактнасць і мастацкую завершанасць. Вырашаецца яна ў жанры аптымістычнай трагедыі, уведзены ў скарбніцу сусветнай культуры савецкім тэатрам. Дакладна сфармуляваў асноўны настрой кнігі М. Астроўскага вядомы саветскі журналіст М. Кальцоў, які пранікнёна заўважыў, што ў час свайго паяўлення гэтая кніга «...абпаліла сваёй, чым бы вы думалі, надрыўнасцю, тугой? Не, маладосцю, напалам, свежай сілай!» Менавіта ў такім мажорным настроі гучыць спектакль ленинградцаў.

І тут рэжысура ўжывае прыём рэтраспекцыі.

Хворы Павел Карчагін прыехаў на лячэнне ў крымскі санаторый. Фізічна стомлены, ён не зломлены духоўна, поўны творчых планаў, страснага жадання знайсці, заваяваць сваё месца ў радах барацьбітоў. Пад мерны рокат хваляў (музычнае суправаджэнне выразна знойдзена малады ленинградскім кампазітарам С. Баневічам) герой М. Самочкі вяртаецца ў думках да тых мясцін і людзей, з якімі звязана было яго баявое юнацтва. Сцэнаграфія пастаноўкі выразна і ўражліва распрацавана мастаком Р. Дамінавым — дэкарацыі з белага палатна, мяккія цёплыя колеры адпавядаюць думкам лірычнага героя спектакля аб роднай хаце, аб маці, аб сябрах, блізкіх, аб шырокім стэпавым прасторы сонечнай Украіны.

Усе персанажы п'есы падаюцца «убачанымі» вачамі Карчагіна: яго першае чыстае юнацкае каханне — гарэзлівая дзяўчынка Тоня Туманова (Н. Сямёнава), мужны бальшавік-матрос Жухрай (Я. Мажур'еў), папчэнік па камсамолу Рыта Усціновіч (В. Мілоўская), начальнік будаўніцтва (Ю. Дамітрэнка)...

З пранікнёнай перакананнасцю, з высокім грамадзянскім пафасам вымаўляе М. Самочка маналог свайго героя — як запавет нашчадкам аб сапраўдных канцоўнасках жыцця. У гэты час на сцэне прысутнічае яго маці (Г. Філімонава), менавіта да яе звернуты гэты хрэстаматыійны радкі, таму яны так усхвалявана ўспрымаліся глядачамі спектакля: «Жыццё даецца чалавеку адзін раз...»

Усе гэтыя тры спектаклі ленинградцаў не багатыя на знешнія сюжэтныя хады, да таго ж героі М. Лермантава і М. Астроўскага добра вядомы ўсім нам, яны ўвайшлі ў жыццё кожнага яшчэ са шкоды. Тым не менш зала на гэтых спектаклях заўсёды перапоўнена. Глядачы ідуць на сустрэчу са сваімі добрымі знаёмымі. І не памыляюцца ў сваіх чаканнях. Сустрэча з імі бывае цікавай і карыснай дзякуючы ўдумліваму, сучаснаму працягненню тэатрам гэтых выдатных твораў.

Вадзім НЕБЫШЫНЕЦ.

На пачатку — слова Горкага

Пасля летніх гастролі ў Горкім і Варонежы адкрыў чарговы сезон Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага. Рыхтуючыся да 60-годдзя Беларускай ССР і Кампартыі Беларускай ССР, калектыў будзе рэпертуар так, каб сцэна адлюстравала маштабныя гістарычныя падзеі, паказвала глыбокія чалавечыя характары, гаварыла пра гераічныя мінулае і праблемы сучаснасці.

Перша назва на афішы сведчыць аб тым, што горкаўцы робяць традыцыйнай адзначаць пачатак сезона сустрэчай глядача з творчасцю Вуравесніка рэвалюцыі. Гэта — драма «Апошнія»,

прасякнутая прадчуваннем рэвалюцыйнай буры ў царскай Расіі. Спектакль пастаўлены заслужанымі дзеячамі мастацтваў БССР В. Луцэнкам і У. Маланіным. Мінчане зноў віталі выступленне ў адной з галоўных роляў запрошанага з Масквы народнага артыста РСФСР У. Гарэлава, які тэмпераментна і малаўніва іграе Івана Каламіцава. Прэм'ернымі трэба лічыць і спектаклі «Мальер» па п'есе М. Булгакава ў рэжысуры У. Маланіна і пастаўленае артыстам В. Вандаранкам відовішча паводле драматычнай пэзмы Я. Далматоеўскага «Добра-ахвотнікі».

Што яшчэ глядачы ўбачаць у новым сезоне? На гэтае пытанне карэспандэнта штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» адказаў дырэктар тэатра, заслужаны работнік культуры БССР М. Няронскі:

— Рэжысура і выканаўцы працуюць над новай сцэнічнай рэдакцыяй «Вяртанне ў Хатынь», што будзе нашым падарункам юбілею БССР і Кампартыі Беларускай ССР. Матывы патрыятычнай самаадданасці савецкага чалавека знаходзяць тут жывое ўвасабленне ў героях, якія выглядаюць зусім канкрэтнымі ўдзельнікамі ваявоўных падзей вайны і сімвалі-

зуюць паняцці вернасці, абавязку, гуманізму ў паўдзінку з носьбітамі антычалавечай маралі, з фашыстамі. Тэатр не ўпершыню звяртаецца да беларускай літаратуры. Мы помнім, што яшчэ ў трыццатыя гады У. Кумельскі ставіў з нашым калектывам інсцэніроўку рамана М. Зарэцкага «Вязьмо» (спектакль называўся па імені галоўнага героя «Сымон Карызна»), ставілі мы п'есы народнага пісьменніка Беларускай ССР Шамлікіна, К. Губарэвіча, М. Гарулёва, І. Дорскага, А. Маўзона, В. Палескага, інсцэніравалі дакументальную прозу І. Новікава («Руіны страляюць...» у 1969 г.). Святла рэжысёр Маскоўскага тэатра на Таганцы Б. Глаголін ажыццяўляе на нашай сцэне пастаўку новай аўтарскай рэдакцыі п'есы «Трыгога» А. Петрашкевіча. Захапіла калектыў і та-

Сцэна са спектакля «Апошнія».

Фота У. КРУКА.

паглыбленая распрацоўка ваеннай тэмы, якую вядзе В. Быкаў, і неўзабаве Б. Луцэнка ў сяржуннасці з пісьменнікам прапануе нам сцэнічную версію драматычнага твора, напісанага па маты-

вах апошніх аповесцей таленавітага баталіста і псіхолога. Думаю, таное папаўненне рэпертуару пацвердзіць пільны нашай арыентацыі на арыгінальную і змястоўную літаратуру.

РАСЦІЦЕ ВЯЛІКІЯ!

РЭПАРТАЖ З АДКРЫЦЦЯ СЕЗОНА
ДЗЯРЖАўНАГА ТЭАТРА ЛЯЛЕК БССР

Як бы цёпла ні прымалі артыстаў у час іх летніх гастролёў, яны хутка пачынаюць сумавалі па сваёй зале, па сваім глядачы і з неадрыўным хваляваннем чакаюць сустрэчы з ім.

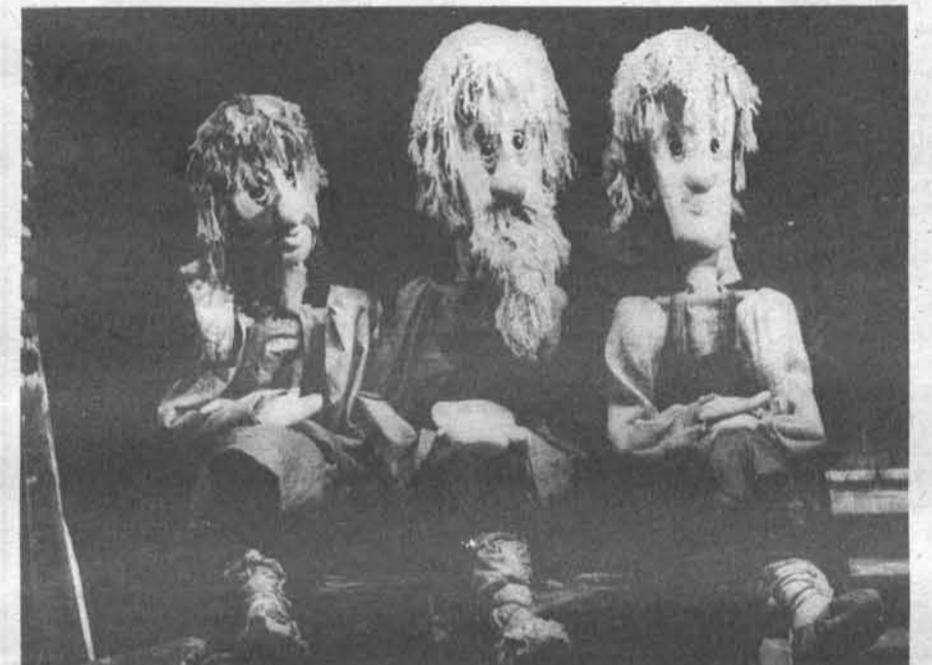
Адкрыццё сезона! Якая гэта святочная, урачыстая падзея ў кожным тэатры — і ў тым, што мае векавыя традыцыі, і ў тым, што толькі-толькі пачаў сваё жыццё, і ў тым, што дасягнуў цудоўнага ўзросту творчай сталасці — саракагоддзя...

— Сёння мы адкрываем свой саракавы сезон, — звярнуўся да публікі перад пачаткам спектакля «Ляўша» галоўны рэжысёр тэатра лялек, заслужаны артыст рэспублікі Анатоль Лялюсін. — Думаючы пра пройдзены тэатрам шлях, хачу, дарагія глядачы, звярнуць вашу ўвагу на тое, як выраслі нашы лялькі — ад лялек-рукавічак да лялек у чалавечы рост і вышэй. Вырасла наша сцэнічная пляцоўка — ад шырмы ў школьных залах да прасторнай сцэны стаяцкага тэатра. На афішах у нас — вялікія імёны: Маякоўскі, Ляскоў, Оскар Уайльд, Шук-

пэўнай гордасцю, што ніно — сінтэтычнае мастацтва, — гаворыць рэжысёр студыі «Беларусьфільм» Валерый Рубінчык. — Сёння я пераканаўся, што ляльчны тэатр дасць нам сто ачкоў наперад. Тут такое раўнапраўе рэжысёра і мастака, такая роля музыкі, наогул такая магчымасць творчага сплыву ўсіх мастацтваў, што мне зрабілася зайдросна і нават крыху страшна — нібы ў бяздонны вір зазірнуў. Я неяк упершыню зразумеў, якія захопляючыя перспектывы адкрываюцца для людзей, што працуюць у гэтай галіне мастацтва...

Так, тэатр яшчэ раз пацвердзіў сваю добрую славу, зрабіў яшчэ адзін крок наперад ва ўдасканаленні прафесійнага майстэрства. На такой думцы пагадзіліся ўсе глядачы, з якімі нам давялося пагутарыць. Але... Карэні гэтага «але» тояцца ў самой п'есе У. Канстанцінава і В. Рацэра.

— Спектакль, у адпаведнасці з п'есай, пастаўлены як карнавальнае, балаганнае «плошчыннае действа», — выказвае свае меркаванні выкладчык інстытута

У ролях трох тульскіх майстроў артысты А. Паўлінаў (Фрол), Я. Рагачоў (Пахомыч) і У. Грамовіч (Ляўша).
Фота В. АЛІНА.

шын. Упершыню за сорак год наш, у пераважнасці дзіцячы, тэатр пачынае сезон дарослым спектаклем. Значыць — у літаральным сэнсе — вырас і глядач. І зраз сваю галоўную задачу тэатр бачыць у тым, каб разам з лялькамі, сцэнай і глядачом расло наша майстэрства...

Воплескі ў перапоўненай зале, кветкі ў руках артыстаў мінскіх тэатраў, што ўзніклі на сцэну вітаць калег ад імя Беларускага тэатральнага аб'яднання.

— Нам вельмі прыемна сачыць за імклівым ростам тэатра лялек, — сказаў дырэктар тэатра юнага глядача В. Данюнас. — Гэта вялікі гонар, што два вашы спектаклі («Снажы сваё імя, салдат» і «Дзякуй, вялікае дзякуй» па п'есах А. Вярцінскага) прадстаўлены на атрыманым Дзяржаўнай прэміі рэспублікі. Ад душы віншуем таксама рэжысёра Віктарыю Казлоў і ўсіх удзельнікаў спектакля «Аршак» з перамогай на Усеазаюным конкурсе балгарскай драматургіі. Жадаем поспеху ў Варне, куды ваш тэатр (адзіны з тэатраў Саветаў Саюза!) хутка паедзе на Міжнародныя фестывалі...

Гаспадары і госці спускаюцца ў залу, каб саступіць месца на сцэне героям спектакля.

Не так ужо часта артысту ляльчнага тэатра даводзіцца выходзіць на вочы глядачоў — амаль заўсёды ён за шырмай ці ў цэмы «чорнага кабінета». А ў спектаклі «Ляўша» ўвесь склад акцёраў у касцюмах скамарохаў выбягае, вылятае, выскоквае, выкатваецца на сцэну пад завыўныя гукі балалаек. І з такім захопленнем, з такой асалодай дэманструюць артысты сваё пластычнае майстэрства, што зала шчыра адгукаецца на іх настрой і ўзнагароджвае дружнымі апладысмантамі.

Акцёры ўвесь час застаюцца на сцэне — то адны, то разам са сваімі лялькамі ў чалавечы рост, зліваючыся з імі ў адзіную істоту (гэты прыём так і называецца чалавечым лялька). У спектаклі «Ляўша» лялькі жывуць на сцэне побач з людзьмі, размаўляюць, спяваюць, танцуюць з імі. Вось з бакавых праходаў глядзельнай залы імчыцца да царскага палаца казачы эскадрон. Дзяўчаты з наклеяным пышнымі вусамі, верхам на конях-ляльках у паркальёных кветачкі, іграюць адначасова і коней, і седаноў — гарцуюць, як коні, і ў той жа час стрымліваюць іх, як седакі. І гэты чароўны кардэбалет публіка не адпускала без воплескаў.

— Мы любім паўтараць, і паўтараць з

культуры Аляксандр Рэнанскі. — Такі жанр увогуле апраўдвае анекдатычнасць сітуацыі, грубае слоўца, «салёны» жарт. Але ўсё ж не трэба забываць, што ў народзе любі, самы смелы жарт быў накіраваны ці супраць прыгнятальнасці, ці супраць загана паслухмянага натоўпу (нездарма ж так праследвалі скамарохаў). За знешняй прымітыўнасцю яго заўсёды хаваўся глыбокі падтэкст. Тэатр падрадаваў п'есу, але хочацца параіць аўтарам яшчэ раз «прасяець», «прарэдзіць» тэкст, каб кожны жарт быў у цэлы, а не проста (і не толькі) пацяшаў публіку. На маю думку, на шчасце, спектакль намога вышэй за п'есу. Калі п'еса напісана ПА МАТЫВАХ ЛЯСКОВА і вельмі далёкая ад духу яго творчасці, то рэжысёр А. Лялюсін і мастак А. Фаміна імкнуліся паставіць менавіта ЛЯСКОВА, выкарыстоўваючы толькі сюжэтна-кампазіцыйную пабудову п'есы (напісанай, дарчы, прафесійнай рукой, з добрым адчуваннем законаў сцэны). Сумныя ноткі ляскоўскага твора то цішэй, то грамачэй гучаць на працягу ўсяго спектакля, і трагічны лёс геніяльнага майстра з народа выразна чытаецца ў апошніх эпізодах, нягледзячы на «хэпі-энд»...

Нездарма ўсе аднадушна адзначаюць непаўторную абаяльнасць сцэнак «арой Тулы, якія нібыта проста сышлі з тэатра са старонкаў кнігі пісьменніка.

— Я быў літаральна зачараваны, калі ўпершыню выйшлі на сцэну Ляўша, Фрол і Пахомыч, — гаворыць мастацкі кіраўнік эстрадна-сімфанічнага аркестра тэлебачання і радыё, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Барыс Райскі. — Селі на лавачку, памаўчалі пад гукі дудачкі з балалайкай, пагаварылі пра тое, пра сёе... Тут адразу і атмосфера, і характары, тут усё прасякнута той цеплынёй, тым кранальным, крыху сумным гумарам, які заўсёды з'яўляецца прыкметай сапраўднага мастацтва...

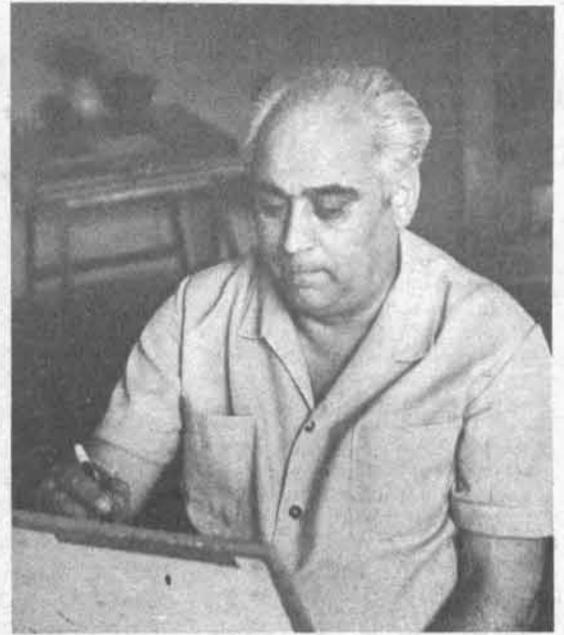
Менавіта на такі настрой вельмі выразна працуюць артысты У. Грамовіч (Ляўша) і В. Пражэва (Маша), менавіта яго падкрэслівае музыка А. Вайнішчэйна. Нельга таксама не аддаць належнага вынаходлівасці і дасціпнасці артыстаў У. Уласава (атаман Пятаў), В. Кабелева (цар), А. Івановай (англійскай маралева) і ўсёго калектыву, які здолел стварыць ірыка, святочнае тэатральнае відовішча. Саракаты сезон тэатра пачаўся. Разам са шматлікімі глядачамі, аматарамі гэтага цудоўнага мастацтва, пажадаем юбілярам: расціце вялікія!

С. КАЛІНОУСКАЯ.

ДНЯМІ Армену Багратавічу Грыгар'яну споўнілася 6 шэсцьдзесят. Не верыцца — ён жа быў такі малады!

Ужо два гады няма яго. Таксама не верыцца. Тое, што зроблена Грыгар'янам, не адышло з ім. Не магло адысці. Прысутнасць яго ў мастацтве тэатра — надоўга. У гісторыі тэатра — назаўсёды.

Яго імя — у жалобных лінейках — яшчэ на афішах... Нумар яго тэлефона... Як жа ён часта трапляе на вока срод самых неабходных... У купалаўскім тэатры сустракае любімы яго вучань — Барыс Герлаван. Дзе ж дымок цыгарэты настаўніка? Вось-вось, здаецца, паявіцца гэты прыгожы велікан: «Заходзі, да-а-рагой!» У тэатры юнага глядача сустракае гэты ж любімы вучань Яўген (калісьці проста — Жэня) Волкаў. Настаўнік не прышоў на прэм'еру, відаць, толькі таму, што

УРОКІ Армена ГРЫГАР'ЯНЦА

зноў дактары ратуюць ягонае сэрца...

Ён любіў працаваць. Гэта — ад натуры. Не мог адмовіцца ад паўнаты жыцця. А якая паўната жыцця без няўможнай патрабавальнасці да «мастакі ў сабе»? Якія там інфаркты! Быццам не было іх! Ні на кроплю не меншала бясконца шчыра аддадзенасць тэатру... Калі б хоць нешта саступіў хваробе і стаў дрымаць над сабою на шкоду рабоце — гэта не быў бы Грыгар'янец.

— Юнацтва чалавечае доўжыцца, на жаль, каратка. І перад кожным непазбежнай праблема — пранесці запал юнацкіх гадоў праз усю творчасць... — для Грыгар'янца гэта не пустыя словы. І, можа, менавіта ў такой воль перакананасці — найпершы ягоны ўрок.

Яго крэда мастака тэатра (любіў казаць — сцэнаграф):

— Тэатр — мастацтва шматмоўнае. У яго складаным і разнастайным творчым жыцці роля сцэнографа незвычайна. Ён падобны на ювеліра, які прыгожай аправай можа прыгожы заграць наштоўны камень усім багаццем граней або... пазбавіць прыроднага характара.

Так, гэта — пазіцыя, якую ратуе, на жаль, не ўсе, і тады Грыгар'янец быў вымушаны ўсклікаць:

— Зразумейце мяне правільна — гаворна ідзе пра недасведчанасць, пра нейкае адстае таўленне да нашай прафесіі: на жаль, і сёння яшчэ не за сваімі, што мастак сучаснага тэатра НЕ АФАРМІЦЕЛЬ, а сааўтар рэжысёра і адзін з вытлумачальнікаў ідэяна-мастацкага вобраза спектакля, што складанасць яго задачы — у пошуках стылю і вобразнага ладу спектакля.

Не стамляўся тлумачыць:

— Крытэрыі ацэнкі творчасці сцэнографа перш за ўсё — адметнасць, непаўторнасць творчага мыслення. Прадмет ілюстрацыі сцэнографа — не адны каларыстычныя задачы, але і фарміраванне выяўленчай культуры спектакля, пошукі канкрэтнага мастацкага вобраза, уменне ставіць і вырашаць ясную ідэяна-мастацкую задачу. У жывым рэчышчы спектакля яго ўласная сцэнаграфія — канструктыўная, маляўнічая, арганічна звязаная з рэжысёрскаю задумою, з творчасцю акцёраў.

— Тэатральны мастак пазбягае на дзве катэгорыі: першая — для яго работа завяршаецца эскізам, другая — для яго эскізы толькі пачатак...

Сам належыў да другой. Сапраўдную работу пачынаў ужо ў тэатры, калі колер уступае ва ўзаемадзеянне з асветленнем. А ў эскізах асноўнае — вобраз. Вобраз спектакля, які ўданкладнаецца бясконца...

Калісьці хацелася высветліць, якое з ажыццёўленых ім сцэнаграфічных рашэнняў «самае любімае». Усміхаўся:

— Нелюбімых няма. Нераўнадушны да ўсіх... Шукаючы выхад творчай няўрымслівасці, узяўся за брэхтаўскую «Матухну Кураж» — не толькі як мастак, але і як рэжысёр. І «Цудоўную дудку» Віталія Вольскага таксама зрэжысёраваў. А які ж цуд у гэтым спектаклі — сцэнаграфіі!

Яго работа да «Караля Ліра» — сярод «шэкспіраўскай класікі». Ставіў спектакль Васілій Фёдаў, Галоўную ролю іграў Аляксандр Кістаў. Грыгар'янец з імі прайшоў шлях найбольшага супраціўлення — традыцыйнае і новае сінтэзавана ў яго сцэнаграфіі гэтага спектакля вельмі своеасабліва. Англійскі рэжысёр Джон Ферналд адзначае, напрыклад, фантастычныя нагруднікі трох дачок караля ў заключнай сцэне — адмысловыя метафары дзікай, блізкай да сярэднявековага варварства старадаўняй Брытаніі...

Арганічнае ўзаемапрыйманне традыцыйнага і наватарскага — і ў сцэнаграфіі хінметаўскага «Забытага ўсімі», і ў ляснаўскай «У мяцеліцу», і ў «Людзях на балое» паводле Івана Мележа (усе тры названыя спектаклі — у рэжысуры Барыса Эрнына), і ў «Антоніі і Клеапатры» (рэжысёр — Вера Рэдліх).

У «Людзях на балое» атмасфера часу і месца дасягаецца зусім не прастай і простым узгаўненнем дэталей эпохі і побыту палешуноў, а праз чэласны вобраз — лаканічны, стрыманы, але — красамоўны.

...Прасторная сцэна ярка асветлена. Дэкартатыўная «застаўкі-пано» нагадваюць традыцыйную «беларускую рэзь». Моцны выяўленчыя акцэнт — на касцюмах. Стрыманасць выяўленчых сродкаў, але — паўната фарбаў жыцця. Вернасць нацыянальнай стылістыцы, але — не этнаграфізм. Дарэчы, над гэтым спектаклем Грыгар'янец працаваў разам з Барысам Герлаванам, якога ён выхоўваў як настаўнік, зольны патрабавальна даваўраць.

Многія творы беларускай драматургіі набылі сцэнічнае аблічча менавіта ў яго, Грыгар'янцаўскай, стылістыцы: «Брэсцкая крэпасць» Кастуся Губарэвіча, «Салавей» Змітрака Бядулі, «Сэрца на далоні» Івана Шамякіна, «Выклік багам» Анатоля Дзялендзі-

на, «Рудабельская рэспубліка» Сяргея Грахоўскага, «Амністыя» Мікалая Матукоўскага. Калісьці зусім малады Андрэй Макаёнак напісаў п'есу «На досвітку» — яе ў купалаўскаму афармляў Грыгар'янец...

Асобна нагадаю з «беларускага рэпертуару» Грыгар'янца макаёнаўскі «Трыбунал» (рэжысёр Валерый Раеўскі). Тут асабліва моцна выяўлены Грыгар'янцаўскія тэмперамент, фантазія, вынаходлівасць, уменне ўсё падпарадкаваць спектаклю. «Партыя» мастака пачынаецца з самай высокай ноты: над сцэнай пано-лубок — Мамаева пабоішча. Старадаўняя бяда суадносіцца з нядаўняю вялізнаю бядою вайны. А пасля адкрываецца воку нахілены станок — дашчаны памост, які «лобнае месца», над якім тырчаць, бы шыбеніцы, бэлькі. Змрок наунола. Толькі і асветлены гэты астравок, дзе чалавек зведзе столькі выпрабаванняў... Калі самкнуцца бэлькі — паўстане самая звычайная сцяпная хата з дзесяткам фатаграфій у адной рамцы на сцяне, з вялізнай печчу, дзе свірчыць самая натуральная речня... А ў крытычны, выбуховы момант разляцця бэлькі шыбеніцы, і не стане ні сцен, ні печы, знікнуць утульнасць і цяпло, і на голым памосце, на «лобным месцы», будзе паліцай гвалціца Надзея — пад ледзяным чорным небам вораг, які абразіў Зямлю нашу, адчуе, як нараджаецца ў адказ высакародная, свяшчэнная нянавісць да гвалту...

Армен Грыгар'янец быў галоўным мастаком Рускага драматычнага тэатра БССР імя Горькага, затым — Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. І кожны ж душэўнай цеплыні і шчодрасці аддаваў кожнаму спектаклю, нават калі на жойсці канкрэтнай афішы — і не яго імя.

Супрацоўнічаў з оперным тэатрам. З «Беларусьфільмам». А кожны спектакль паставіў у Маскве, у Ленінградзе, у Вільнюсе, у сонечнай сваёй Арменіі...

Немагчыма не прыгадаць яшчэ іскрамёты спектакля купалаўскага «Я, бабуся, Іліно і Іларыён» (рэжысёр — Рубен Агамірзян). Ужо толькі адно такое сцэнаграфічнае дасягненне, як у гэтым спектаклі, — застаецца ў гісторыі тэатра. А ў Грыгар'янца было каля двухсот сцэнаграфічных работ...

Хто хоць раз сустракаўся з ім — не можа не памятаць. Жыве Грыгар'янцаўская традыцыя. І яго прысутнасць у жыцці кожнага, хто судакранаўся з ім, з яго сонечным мастацтвам, зусім не перапынілася ў той жорсткі сваёй праўдаю сакавіцкі дзень два гады назад...

Уладзімір БОЙКА.

КАЛІ І ДЗЕ ПОШУК

Есць прафесіі, дзе каэфіцыент карыснай дзейнасці чалавека паддаецца дакладнаму ўліку. А ёсць такія, дзе асноўным крытэрыем служыць уласнае сумленне і патрабавальнасць да сябе. Ну хто, напрыклад, папракне рэжысёра тэлебачання, які, скажам, добрасумленна пераводзіць словы сцэнарыя ў карцінкі на экране і старанна націскае на кнопкі пульта, імкнучыся да «чыстай» выдачы, да адсутнасці тэхнічнага браку? Здаецца ж, усё нармальна? Ды не ўсякі гэтым «нармальна» задаволіцца. Як кажуць, душа не дазваляе. І вось гэты чалавек, не звязваючы на час, шукае, эксперыментуе, імправізуе, змагаецца з АТК у імя мастацкай выразнасці кадра, клапоціцца перш за ўсё пра тое, які водгук знойдзе яго перадача ў гледача. Валерыя Скварцова, якая працуе ў Галоўнай рэдакцыі музычных праграм Беларускага тэлебачання, нясе «падвойны цяжар» у літаральным сэнсе гэтага слова — з'яўляецца і рэдактарам, і рэжысёрам штомесячнага музычнага часопіса «Камертон».

Выпускіна Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Валерыя Скварцова, пачаўшы працаваць рэдактарам, у хуткім часе адчула патрэбу па-сапраўднаму авалодаць спецыфікай тэлебачання як мастацтва і атрымала яшчэ адзін дыплом — дыплом тэлевізійнага рэжысёра.

Мне не раз даводзілася бываць на рэпетыцыях і запісах перадач Скварцовай. І заўсёды прыемна ўражвала яе дасведчанасць, падрыхтаванасць, веданне матэрыялу да дробязей, добрае знаёмства, а то і аса-

бістая дружба з удзельнікамі перадач (нярэдка ж рэжысёр бачыць упершыню сваіх герояў у час запісу). Прысутным заўсёды імплануе тая атмасфера спакою, добразычлівасці, інтэлігентнасці, якую яна стварае. Ніякай нервознасці, якую некаторыя рэжысёры лічаць абавязковым арыбутам натхнення! На рэпетыцыі выказваюць свае парады і пажаданні ўсе — і творчая група, і госці студыі.

Вось Скварцова запісвае перадачу, прысвечаную 80-годдзю з дня нараджэння Бэртальда Брэхта. Актёры тэатра імя Янкі Купалы павінны выканаць песню Сяргея Картэса са спектакля «Што той салдат, што гэты». Выкарыстоўваецца кантравое святло, і іх чорныя сілуэты выразна вырысваюцца на фоне графічнай фатаграфіі ўзнятых угору рук. Актёры прапануюць рэжысёру змяніць некаторыя мізансцэны спектакля з улікам спецыфікі тэлеперадачы. І Скварцова разам з імі выварае, вымярае, раскладруе новыя мізансцэны.

Але графічная фатаграфія выканана ў чорна-белых тонах, а асістэнт прыходзіць думка: а ці не паспрабаваць чырвонае інтаніраванне? Чорна-чырвоны колер кадра больш дакладна адлюструе антымільтарыйскую сутнасць песні Брэхта.

Дом мастацтваў прысылае толькі што атрыманыя з ГДР плакаты, прысвечаныя юбілею. І рэжысёр вырашае змяніць ранейшае мастацкае афармленне, прымяніўшы прыём інкрустацыі. Вядучы пачынае перадачу на фоне буйных фатаграфій Брэхта і яго рукапісных зваро-

таў да нямецкага народа, да чалавецтва...

Прымаюцца толькі тыя парады, якія «працуюць» на месце і на дух перадачы. Астатнія адвяргаюцца ветліва, аднак катэгарычна. Скварцова ад пачатку да канца застаецца гаспадаром сітуацыі.

Цыклавая перадача музычнай рэдакцыі «Камертон» існуе ўжо некалькі гадоў, але з прыходам Скварцовай у ёй адбыліся прыкметныя змены. Раней яна насіла каляндарны характар і ў асноўным асвятляла юбілей славутых музыкантаў свету. Зараз гэта часопіс, які аператыўна і па-мастацку выразна знаёміць гледача з найбольш важнымі падзеямі музычнага жыцця Беларусі. За апошні год тэлегледачы пачулі п'есы для цымбал Р. Суруса, прэлюдыі і фугі Д. Камінскага, канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Г. Вагнера, вакальны цыкл на вершы Апалінэра А. Мдзівані і іншыя новыя творы беларускіх кампазітараў; пазнаёміліся са стваральнікамі і выканаўцамі опер «Свая легенда», «Джардана Бруна», балета «Ціль Уленшпігель». Вядучыя гэтых перадач музыканты Іна Зубрыч і Наталля Перайкова — верныя памочнікі В. Скварцовай, нястомныя і шчырыя прапагандысты беларускай музыкі. Шмат увагі таксама ўдзяляе «Камертон» здольнай моладзі, лепшым самадзейным калектывам. Парнайшаму адзначае ён і юбілей славутых дзеячаў мастацтва свету, але заўсёды падае інфармацыю аб іх у сувязі з музычным жыццём Беларусі (напрыклад, драматургія Брэхта ў музычнай творчасці С. Картэса альбо музыка А. Мдзівані на вершы Апалінэра ў перакладзе Эдзі Агняцвет).

Найбольш буйныя падзеі адлюстроўваюцца не кароткімі сюжэтамі, а спецыяльнымі выпускамі часопіса. Так, год назад Скварцова пачала сваю дзейнасць у «Камертоне» спец-

В. Скварцова ў мантажнай.

Фота У. КРУКА.

выпускам, прысвечаным аб'яднанаму пленуму саюзаў кампазітараў Літвы і Беларусі. (Прыемна адзначыць і высокую ідэйна-мастацкую вартасць апошняга спецвыпуску пра гастролі нашага опернага тэатра ў Маскве, якім дэбютаваў на тэлебачанні малады рэдактар І. Глушакоў).

Асноўнай формай «Камертона» застаецца калейдаскапічнасць. Само слова «часопіс» бяспрэчна вымагае яе. І кожнаму самому кароткаму сюжэту Валерыя Скварцова імкнецца надаць закончаную мастацкую форму нарыса, рэпартажа, эсэ.

Імкнецца... Калі мы гаворым аб прафесіяналізме, якім вылучаюцца перадачы Скварцовай, гэта яшчэ не азначае іх раўназначнай мастацкай вартасці. З аднаго боку, кожнаму мастаку ўласцівы ўзлёты і спады, з другога — розныя людзі ўдзельнічаюць у перадачах (цікавыя і менш цікавыя), ды і ўзровень музычных твораў розны... Але галоўная небяспека, якая ўсё больш выразна адчуваецца ў апошні час — гэта некаторая

аднастайнасць падачы матэрыялу. Выдатак непазбежны, калі перадачы будуць весціся толькі з тэлестудыі. Нельга, скажам, параўнаць уражанне ад перадачы пра камерны аркестр Мінскага музычнага вучылішча, якая вялася з новага будынка, дзе ўся атмасфера «працавала» на канцэрт, з уражаннем ад знаёмства з іншымі маладымі выканаўцамі, калі яны сядзяць за столікам побач з вядучым, як бы добра ні імітаваў ён маўклівае захапленне іх здольнасцямі. Нават чалавек, не такі ўжо дасведчаны ў тонкасцях тэлевізійнай тэхнікі, не ўсумніцца ў тым, колькі карысці прынесла б часопісу больш частае і больш аператыўнае выкарыстанне кінакамеры і перасоўнай тэлевізійнай станцыі.

Гэтыя нататкі не прэтэндуюць на творчы партрэт. Гэта толькі штрыхі да партрэта рэжысёра-рэдактара Валерыі Скварцовай, творчасць (тэле-творчасць) якой, спадзяюся, любію не толькі я.

Святлана КЛІМКОВІЧ.

«ЧАЛАВЕК ПАЗНАЕЦЦА Ў ПРАЦЫ»

Стала ўжо традыцыйнай перадача «Аўтограф», якую рыхтуе маладзёжная рэдакцыя Беларускага тэлебачання. Хоцачца сказаць некалькі слоў пра апошняю, у якой прынялі ўдзел маладыя пэты, кампазітары, журналісты, творы якіх вылучаны на атрыманне прэміі Ленінскага камсамола Беларусі...

Вядучы перадачы, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола, кампазітар Ігар Лучанок дае слова вядомаму беларускаму крытыку Уладзіміру Гніламедаву, які пазнаёміў тэлегледачоў з прэзіякам Аляксеем Жуком і паэтэсай Яўгеніяй Янішчыц. Гэтыя прозвішчы даўно вядомы аматарам літаратуры. Прыгадваюцца словы з рэцэнзіі Юліі Канэ на кніжку прозы Аляся Жука: «Кніга Аляся Жука «Палляванне на старых азёрах» уяўляецца мне адметнай з'явай. У ёй пульсуе шырокая сацыяльная думка, народжаная палкім жаданнем зразумець і па-мастацку асэнсаваць значныя сучасныя грамадскія і псіхалагічныя працэсы». Малады прэзіяк плённа працуе ў літаратуры. Яго кніжкі «Зоркі над палігонам», за якую ён вылучаны на атрыманне прэміі, «Халодная птушка», таксама як і «Палляванне на старых азёрах», знаходзяць жывы водгук у чытачоў.

Гаворачы пра паэтэсу Яўгенію Янішчыц, нельга не працітаваць радкі з верша Рыгора Барадуліна «Яшчэ адно прызнанне Палессю»: «Зоры, як вершы Жэні Янішчыц, — з суму і са святла». Вершы паэтэсы, як жывая палеская крыніца, то заб'юцца моцна, адчайна, то

забяруцца ціхай журбою, яны хвалююць, іх хочацца перачытваць. Паэтэса — аўтар трох кніжак вершаў: «Зімовыя граміцы», «Дзень вечаровы», «Ясельда». Думаецца, што тэлегледачам было б цікава глыбей і больш падрабязна пазнаёміцца з іх творчасцю, з іх сённяшнім і заўтрашнім днём, мажліва, нават пачуць урывак з прозы Аляся Жука.

Тым, хто любіць беларускую песню, не магла не запомніцца песня кампазітара Валерыя Іванова «Пахне чабор» на словы Петруся Броўкі, якая некалькі гадоў таму назад хвалююча прагучала ў выкананні вакальна-інструментальнага ансамбля «Верасы». Малады кампазітар зяртаецца да сімфанічных жанраў, вакальна-сімфанічных, камерных, песенных...

Здаецца, Ігару Лучанку асабліва прыемна было прадставіць свайго калегу, увесці тэлегледача ў яго творчую лабораторыю. Вельмі выразна прагучала з тэлеэкрана новая песня Валерыя Іванова «Балада пра семнаццацігадовых» на словы Аляксандра Цюркіна ў аўтарскім выкананні.

«Пульсы БАМа» — цыкл радыёперадач, аўтары якіх Ніна Чайка, Іван Садоўскі, Васіль Слушнік. Намеснік галоўнага рэдактара газеты «Чырвоная змена» Анатоль Бутэвіч гаворыць пра радыёжурналістаў, а за словамі бачацца шляхі ад Брэста да станцыі Вялікі Невер, ад станцыі БАМ да станцыі Тында... Гэтымі шляхамі прайшлі радыёжурналісты, занатоўваючы не проста «рамантыку», а

чалавечыя лёсы. Надзвычай уразіла стужка з запісам Тані Аржаноўскай, дзяўчыны з Віцебшчыны, якая водзіць дванаццацітонны самазвал па дарогах Малага БАМа, дзе б'ецца пульс нашага часу.

Мастацтвазнавец Анатоль Красінскі не толькі пазнаёміў тэлегледача з кінематаграфістамі: рэжысёрамі Вячаславам Нікіфаравым, Валерыем Рубінчыкам і аператарам Таццянай Логінавай, а і цікава, падрабязна расказаў пра тыя іх работы, якія не без поспеху прайшлі па «вялікім» экране. Вячаслаў Нікіфарав прыгадаў работу над фільмамі «Хлеб пахне порахам», «Зімародак», «Сын старшыні».

«Вянок санетаў», — сказаў Валерыі Рубінчык, — гэта фільм аб мужнасці маладых людзей, фільм-успамін пра вайну, пра разбураны Мінск, пра настайнік...» Трэба дадаць да слоў рэжысёра, што «Вянок санетаў» атрымаў першую прэмію на Усесаюзным кінафестывалі фільмаў для юнацтва.

Не маглі не ўсхваляваць урывкі з фільмаў «Зімародак» і «Вянок санетаў». Хацелася яшчэ раз прагледзець кінастужкі, перажыць лёс кінагерояў.

У заключэнне хочацца прыгадаць словы Яўгеніі Янішчыц, якія прагучалі з тэлеэкрана, што чалавек, хто б ён ні быў, павінен знаходзіць сябе ў працы, што, на мой погляд, яскрава засведчыла перадача, у якой прыняла ўдзел здольная творчая моладзь.

Р. БАРАВІКОВА.

РЭПЛІКА

ВАША ІМЯ, АЎТАР?

Для пачатку хачу нагадаць адну мініяцюру, якую выконвае Аркадзій Райкін. Памятаеце, адзін кліент-бедаляга — уладальнік новага касцюма — пытаецца ў работнікаў атэле: «Хлопцы, хто пашыў касцюм?» І ў адказ чуе: «Мы». А мы — гэта дзесяць чалавек. Адзін прышываў ішэнню, другі — гузік, трэці — рукаў. А цалкам за касцюм, за яго якасць — ніхто не адказвае...

Мініяцюра гэтая ўспомнілася, калі я сядзеў ля тэлевізара і глядзеў некаторыя перадачы Беларускай студыі тэлебачання. Не, я не маю намеру параўноўваць якасць перадач з работай шаўцоў з райкінскай мініяцюры. Наадварот, я хачу бы выказаць сваю падзяку некаторым аўтарам і рэжысёрам, але...

Вось прайшла харошая перадача пра Янку Купалу — пра яго ляўкоўскі цыкл вершаў, перадача пра беларуска-балгарскія сувязі «За Дунаем ёсць цудоўны край», пра творчасць мастака А. Шыбнёва. Але ўсе яны, даруйце, — нейкія ананімныя. Ні аўтараў сцэнарыя, ні рэжысёраў, ні аператараў... Хто рабіў перадачу? Як у той мініяцюры — «мы». Прозвішчы тых, хто рыхтуе перадачы, чамусьці ўтойваюцца...

Праўда, бывае (калі перадача вялікая), што ў канцы яе пералічваецца спіс імянаў — часам іх больш, чым дзесяць. Але хто з іх рэжысёр, хто памочнік рэжысёра, а хто аўтар — гледачу не аздагадацца...

Зноў жа — «мы»!

Калі перадачу вядзе журналіст або пісьменнік, дык ён выступае паўнамоцным прадстаўніком студыі, яго і лічыць аўтарам, хаця, напэўна, ён не заўсёды выступае як аўтар перадачы? І, канечне ж, не ён рэжысёр.

Незразумела, чаму стваральнікі перадач адхрышчваюцца ад свайго дзецішча адразу ж пасля яго нараджэння.

Вядома, радыё- і тэлеперадачы — вылік намаганняў цэлага калектыву работнікаў, аднак кожны ўносіць сваю лепту. Вось і хочацца ведаць, якую лепту ўнёс кожны стваральнік.

А. ГАДАВІН.

Гэтыя словы належаць палымянай патрыётцы, бясстрашнай партызанцы і падпольшчыцы Веры Харужай. Напісанія пад змочнымі скляпеннямі былой беларускай жаночай турмы «Фордан» пра паэму А. Безыменскага «Камсамольца» амаль 50 гадоў назад, яны і сёння хваляюць сэрцы і розум кожнага чалавека, сведчаць аб невычарпальнай прагнасці іх аўтара да кнігі, яе павагі да слова.

Любоў да кнігі ў Веры Захараўны праявілася вельмі рана. Яна не толькі сама захаплялася кнігамі, але і далучала

Любоў да кнігі, дасканаласць ведання рускай і беларускай літаратуры і асабісты журналісцкі вопыт вельмі спатрэбіліся Веры Захараўне ў час яе грамадскай працы ў мінскім Доме юнацтва. Кніга збліжала сэрцы юных камунараў, выхоўвала ў іх любоў і павагу да Радзімы, гатоўнасць стаць на абарону заваёў Вялікага Кастрычніка.

«Памятаю, як аднойчы ў Доме юнацтва прыйшла Вера Захараўна Харужая, — расказвае былая выхаванка Дома Алена Сцяпанавіч Квачкоўская-Кушонская. — Пазнаёміўшыся з намі, яна хутка знайшла для

атрымлівае, прыносяць нам шмат радасці і разам з тым карысці. Наша вялікая да нас просьба прысылаць нам хоць бы па 35 экзэмпляраў усіх вашых газет... І нарэшце, самая сур'ёзная і вялікая наша просьба — гэта прыслаць нам творы Леніна. Гэта будзе мець для нас каласальнае значэнне, гэта будзе самым галоўным у нас дапаможнікам для тэарэтычнага выхавання камсамольцаў... Для нас гэта будзе самым важным і самым лепшым падарункам нашых свабодных братоў, ленинскіх камсамольцаў».

«НЯМА НА СВЕЦЕ ПАЭМЫ БОЛЬШ МІЛАЙ МНЕ...»

27 верасня — 75 гадоў з дня нараджэння Веры ХАРУЖАЙ

да яе сваіх меншых сясцёр, суседскіх дзяцей.

Вось як успамінае пра гэта сястра Веры Любоў Захараўна:

«У невялічкім пакойчыку, які ў нас чамусьці называлі сталовай, хоць тут стаялі вялікі драўляны ложак бацькоў і вузкая кушэтка Веры, яшчэ светла. Мы ўсе, забраўшыся на Верыну кушэтку і падкурчыўшы пад сябе ногі, стаіўшы дыхаць, слухаем, як Вера чытае ўголас. Сёння цікавая кніга — «Хачіна дзядзькі Тома».

Самыя розныя пачуцці перапаўняюць нашы дзіцячыя сэрцы: абурэнне і нянавісць да крыважэрных гандляроў рабамі змяняюцца радасцю пры няўдачах і паражэннях гэтых гандляроў; трывога за лёс чэсных, працалюбных неграў пераходзіць у надзею і спачуванне, захапленне пры іх выратаванні.

Вера ўжо з цяжкасцю адрознівае літары. А мы ўсе просім чытаць яшчэ і яшчэ. І яна ўжо не чытае, а расказвае пра далейшы лёс герояў. Расказвае жыва, вобразна, захапляюча, дапаўняючы змест эпізодамі з кнігі аб жыцці народаў Афрыкі і Паўднёвай Амерыкі, якія яна прачытала раней.

Але вось прыходзіць мама, запальвае лямпу. Мы з нехватай вяртаемся да навакольнай рэчаіснасці. Адпраўляюцца дадому суседскія дзеці, а мы садзімся за ўрокі».

Аб вялікім імкненні юнай Веры да кнігі і ведаў сведчаць яе настаўнікі і школьныя сяброўкі.

«У гімназіі, — успамінала пазней адна з любімых Верыных настаўніц Вера Мікалаеўна Трызна, — загаданне школьнай бібліятэкай даручалася настаўнікам, часцей за ўсё літаратарам. Пэўны час загадваць бібліятэкай давялося мне. Аднойчы Вера папрасіла дазволу прапрацаваць са мной у бібліятэцы, ды так і засталася ў бібліятэцы да канца вучобы...»

«Аднойчы, перад летнімі канікуламі, — сведчыць школьная сяброўка Веры Захараўны Р. Кляшторна, — Вера сказала мне, што пастараецца прачытаць за лета ўсе творы Пушкіна. Сустракаючыся потым са мной, Вера шмат расказвала аб жыцці і творчасці Аляксандра Сяргеевіча, чытала яго вершы. Любоў да паэзіі Пушкіна, як і да ўсёй рускай літаратуры, прывіла нам наша любімая настаўніца рускай мовы В. М. Трызна. З яе дапамогай мы глыбока зразумелі і сапраўднаму ацанілі творчасць Л. М. Талстога, А. М. Горкага, В. Г. Караленкі і іншых пісьменнікаў. Асабліва цікавымі і захапляючымі былі яе ўрокі па вывучэнню рамана «Вайна і мір».

кожнага з нас занятак па душы. Асабліва ўсім нам спадабалася калектыўнае чытанне кніг. Мы адразу адчулі сімпатыю да новага выхаванца і ўсе наперабой хацелі расказаць Веры Захараўне пра сябе і пра свой дзетдом».

«Вера прыязджала ў Дом юнацтва, — пісаў незадоўга да сваёй смерці ў «Літаратурную газету» вядомы паэт Міхаіл Златагораў, якому ў 1923 годзе Харужая дала рэкамендацыю ў камсамол, — каб пагутарыць з намі аб надзённых пытаннях жыцця краіны, аб камсамоле, аб літаратуры. Неаднойчы на зборы выхаванцаў чытала вершы Аляксандра Безыменскага, Аляксандра Жарва і іншых камсамольскіх паэтаў. Паэзію яна наогул любіла і разумела. Памятаю, як на літаратурным вечары Вера Харужая падышла да аднаго з рабочых паэтаў, які толькі што прачытаў вершы пра завод. Вершы былі нязграбныя, але шчырыя, з характэрнай для таго часу яркай метафарычнасцю: «Хочу, хочу з заводом слітцца і чугуном из домы литьсь, по желобам сердеч журча...» Вера падзякавала паэту моцным поціскам рукі».

У лютым 1924 года Вера Захараўна была накіравана на падпольную работу ў былую Заходнюю Беларусь. Але і тут, у цяжкіх умовах барацьбы з беларускім фашызмам, яна не страціла цікавасці да кнігі і літаратуры. Наадварот, яны сталі яе вернымі паплечнікамі і памочнікамі ў барацьбе з ворагамі працоўнага народа.

Абгрунтоўваючы гэту думку, у пісьме ў ЦК ЛКСМБ у ліпені 1925 года яна пісала: «У нашай Саюза (камсамол Заходняй Беларусі. — А. Я.) вялікая зацікаўленасць вашай работай, умовамі жыцця вашага Саюза і наогул жыццём рабочай і сялянскай моладзі. Але, на жаль, звестак гэтых у нас у ЦК няма. Цяпер уся буржуазная прэса вядзе шалёную кампанію, каб стварыць уражанне аб усялякіх паўстаннях і цэлых баях, якія быццам бы адбываюцца ў Савецкай Беларусі. Нашы камсамольцы ведаюць цану буржуазным газетам. Але ў сувязі з гэтым расце цікавасць да Савецкай Беларусі, да беларускага камсамола. Напішыце нам, як мага хутчэй, вялікае і падрабязнае пісьмо аб жыцці ў Савецкай Беларусі, аб вашай рабоце, аб вашых заваёвах. Для выхавання нашых камсамольцаў, для інфармацыі аб Савецкай Беларусі і аб савецкім беларускім камсамоле нам вельмі важна атрымліваць вашы выданні. На жаль, яны прыходзяць вельмі рэдка і нерэгулярна. Але і тыя нешматлікі нумары «Маладняка» і «Чырвонай зменны», якія мы

У канцы 1925 года Веру Захараўну арштоўваюць і кідаюць спачатку ў Беластоцкую турму, а потым — у катаржную жаночую турму «Фордан». І зноў кнігі становяцца яе вернымі памочнікамі ў барацьбе.

«Калі будзеш ў Вільні, — просіць яна ў пісьме ад 8 красавіка 1926 г. сакратара ЦК камсамола Заходняй Беларусі Анатоля Адамавіча Альшэўскага, які знаходзіўся на волі, — купі мне некалькі беларускіх кніг і дзве-тры французскія і няхай гаспадыня перададзь».

Праз дваццаць дзён у пісьме да маці Веры Захараўна зноў пацвярджае гэту думку: «...Я і ў турме не сяджу без справы: шмат чытаю, вучуся — на свабодзе, прынамсі, не было часу чытаць. Дапамагаю вучыцца іншым дзяўчатам, якія ведаюць менш, чым я, якія не магі, як я, вучыцца ў школе».

Тая ж думка і ў пісьме да сястры Надзеі ад 27 мая 1926 г.: «Я не засмучаюся, не паддаюся сумным думкам, а толькі імкнусь выкарыстаць каштоўны час: вучуся, шмат чытаю. За гэтыя восем месяцаў прачытала каля пядзізесяці сур'ёзных, добрых кніг. Бачыш, няма ліха без добра».

У красавіку 1928 г. у Беластоку пачаўся вядомы працэс 133-х. Разам з Верай Харужай на гэтым працэсе праходзілі камуністы Арэхва, Янкоўская, Арлоўская і іншыя — усяго 133 чалавекі. Фашысцкі суд пайскай Польшчы прыгаварыў бясстрашную барацьбітку да 8 гадоў зняволення. Але, нягледзячы на гэта, кожны з іх застаўся няскораным, рыхтаваўся да новых сутычак з ворагам.

«Напішы, Любачка, — просіць Вера ў верасні таго ж года сваю сястру, — больш пра сябе, пра сваю работу, асабістае жыццё. Як гэта дзівосна, што я магу даведвацца аб вашым жыцці з кнігі! Да гэтага часу не ведаю, ці паслала ты мне кнігі... Я ў гэты раз прашу цябе, Любачка, прыйшлі мне дзве-тры самыя лепшыя беларускія кнігі, таму што новых беларускіх у мяне няма, не бачыла яшчэ ніводнай».

Кнігі і толькі кнігі просіць яна ў сваіх пісьмах.

«Грошай пакуль што не шліце, — піша яна родным 20 кастрычніка 1928 г., — а лепш прыйшліце кнігі».

У верасні 1931 года Вера Захараўна вяртаецца на радзіму. Пачынаецца новая старонка ў яе жыцці. Але, як і раней, яна не парывае сваёй дружбы з кнігамі. Кніга была яе спадарожнікам і паплечнікам у мірных справах і ў дні цяжкіх выпрабаванняў у барацьбе з фашыстамі.

Анатоль ЯРОХІН.

Сёе-тое пра Марыю Косіч

Даўно вядома, што праца даследчыка поўнага нечаканасцей. Часам шукаеш адно, а знаходзіш нешта зусім іншае. Шукаеш далёка, а яно, гэтае далёкае, ляжыць блізка, амаль пад рукою, але па розных прычынах не трапіла ў поле зроку шукальніка.

Так было і на гэты раз. Рыхтуючы матэрыял пра ўкраінскі перыяд жыцця Ф. Багушэвіча, я звярнуўся да «Энцыклапедычнага слоўніка» Ф. Брангаўза і І. Эфрона, і пачаў чытаць артыкул пра былы Старадубскі павет Чарнігаўскай губерні, у якім па волі лёсу нейкі час жыў наш пясняр. І раптам сустрэў такое паведамленне: «Адна тутэйшая паэтэса з-пад в. Рахманова пераклала з-пад в. Рахманова пераклада на мясцовую с. (старадубскую. — У. С.) мову байкі Крылова; хача праца яе покуль не надрукаваная, але некаторыя звароты і выразы могуць паказаць адрозненні як маўлення, гэтак і формы мовы, якую нельга назваць ні беларускай, ні вялікарускай, ні маларускай».

Пра каго ж гэта гаворыцца?

З дзевятнацатага стагоддзя мы ведаем толькі адну перакладчыцу баек Крылова — пісьменніцу Марыю Косіч (1850 — каля 1905). Але ж яна нарадзілася і жыла ў Мглінскім павеце ў дзедавым маентку непалітан дзядзькі Расуха. А тут жа называецца Старадубскі павет, ды і вёска іншая — Рахманова.

Знаёмлюся з картай Чарнігаўскай губерні. Як высветлілася, Старадубскі і Мглінскі паветы былі некалі суседзямі, межавалі між сабою. А згаданая вёска Расуха, якая лічыцца радзімай М. Косіч, была бліжэй да старадубскай мяжы і зусім верагодна, што М. Косіч сустракалася з жыхарамі суседняга павета. Гэта і дало магчымасць аўтару, які, дарэчы сказаць, схаваўся за крыптонімам А. Р., згадаць і вёску Рахманова. Праўда, на карце Чарнігаўскай губерні яна не пазначана, але некалькі разоў згадваецца ў энцыклапедычных артыкулах як самы выскі пункт у паўночнаўсходняй частцы губерні.

Аднак нас цікавіць фактычныя звесткі пра пісьменніцу. На жаль, яны ў «Энцыклапедычным слоўніку», як і ў іншых крыніцах пра М. Косіч, надзвычай скупа. Дый гэта зразумела. «Энцыклапедычны слоўнік» і не збіраўся расказваць пра пісьменніцу. Адзінае, для чаго спатрэбілася згадаць пра яе творчасць, дык гэта каб праілюстраваць думку, што мова, на якой піша «Пісьменніца з-пад Рахманова», ні беларуская, ні руская, ні якая яшчэ іншая. У сувязі з гэтым цытуецца два радкі з байкі Крыло-

ва «Васількі» у перакладзе М. Косіч. Вось яны — Жука Васільку:

Як жа! Клопат сонцу на йаго глядзятца:
Ты йон жыв останицца, ты йама напец.

Раслукачыўшы сэнс слова «напец» (закапаць пасля смерці), аўтар прыходзіць да высновы, што «тутэйшая» пісьменніца піша свае творы на так званай старадубскай мове.

Не будзем, аднак, спрачацца з аўтарам артыкула і выдаўцамі «Энцыклапедычнага слоўніка» пра мову твораў М. Косіч — яна, безумоўна, у яе беларуская. Нас цікавіць у яе беларуская, а не вялікарускай і інфармацыя «А. Р.» іншае. Як вынікае з яго паведамлення, пераклады Косіч на час выхаду трыццаці першага тома «Энцыклапедычнага слоўніка», у якім змешчана згадка пра творчасць беларускай пісьменніцы, нідзе не друкаваліся. Значыць, «А. Р.», перш чым цытаваць радкі перакладаў, павінен быў пазнаёміцца з рукапісамі.

І тут можна выказаць два меркаванні: ці гэтыя рукапісы былі ўжо на цензурным разглядзе, рыхтаваліся да друку (байкі Крылова ў перакладзе М. Косіч выйшлі ў 1903 годзе ў Чарнігаве), і «А. Р.» меў магчымасць пачытаць іх там, ці ён асабіста быў знаёмы з пісьменніцай. А гэта для нас не такія ўжо малаважныя факты.

З аднаго боку, яны даюць магчымасць хоць у нейкай ступені ўявіць, як і праз каго ішла падрыхтоўка да выдання перакладаў М. Косіч, а з другога — пашыраюць уяўленне пра яе творчыя кантакты. Але з кім?

Супраць крыптоніма «А. Р.» у трыццацім «А» — таме шасцідзятнай кнігі, у «Спісе супрацоўнікаў «Энцыклапедычнага слоўніка» (спісы гэтыя падаюцца толькі ў цотных тамах) стаіць прозвішча гісторыка рускай літаратуры Рэйнгольда Аляксандра Аляксандравіча. Чаму менавіта ён узяўся пісаць пра Старадубскі павет — гэта застаецца загадкаю... Больш верагодна, што аўтарам артыкула пра Старадубскі павет быў Русаў Аляксандр Аляксандравіч, вядомы ўкраінскі этнограф і фалькларыст. Ён і пісаў шмат пра Чарнігаўскую губерню, і выступаў у друку пад крыптонімам А. Р. — гэты яго крыптонім засведчаны ў «Слоўніку псеўданімаў» І. Ф. Масанова. І нарэшце, стала нядаўна вядома, што А. Русаў быў знаёмы з нашай пісьменніцай.

АПОШНІ З НАШАНІЎЦАЎ

На 94-м годзе жыцця раптоўна памёр сучаснік і знаёмы Янік Купала, сын патомнага чыгуначніка Гаўрыла Іванавіча Царыка. Гэта чалавек ведала ўся наша літаратурная грамадскасць. І не выпадкова. Жыццёвы шлях Г. Царыка на самым яго пачатку моцна знітаваўся з дзейнасцю адной з першых беларускіх газет «Наша ніва». Будучы памочнікам прысьянога паверанага Віленскага акруговага суда, Г. Царык сваёй дасведчанасцю ў юрыспрудэнцыі дапамагаў выдаўцам газеты здабываць сродкі на яе выпуск. Тады ж ён блізка пазнаёміўся з Я. Купалам і З. Бядулем.

Калі пачалася першая імперыялістычная вайна, Г. Царыка, як і многіх іншых беларускіх дзеячаў, забралі на фронт. «Наша ніва» у сувязі з гэтым пісала: «Багата на вайне і нашых беларусоў. Усіх не пералічыш. Ведаем адно з тых, каго паклікалі спакойную грамадскую службу замяніць на ваенную. Пайшоў шычыры народны паэт Януб Колас... Далей — малады здольны пісьменнік Максім Гарэцкі, публіцыст Лявон Гмырак, А. Гурло — паэт... А поруч з ім — памочнік прысьянога адваката Гаўрыла Царык... Усім ім пашла на поле шычырае жаданне, каб цэлымі і здаровымі вярнуліся з вайны ў родну старонку, каторай гэтак патрэбны працоўныя рукі на ніве грамадзянскай работы».

Як сведчыў Гаўрыла Іванавіч, аўтарам гэтых радкоў быў Янка Купала.

...Г. Царык пражыў вялікае і змястоўнае жыццё. Гэта быў інтэлігент вялікай культуры і эрудыцыі, меў універсітэцкую юрыдычную адукацыю. З ім было цінава пагутарыць кожнаму. Неаднойчы субіседнікамі яго былі Іван Шамякін, Геннадзь Бураўкін, Ніл Глевіч і шмат хто іншыя.

Аўтару гэтай нататкі Гаўрыла Іванавіч шмат дапамог па ўзнаўленню таго адваката асяроддзя, у якім жыў Ф. Багушэвіч.

Вельмі каштоўныя звесткі ў свой час атрымаў ад Г. Царыка для свайго нарыса пра Я. Купала Янка Шахаўскі. За цікавыя ўспаміны пра народ тага песняра Гаўрыла Іванавічу глыбока ўдзячны супрацоўнікі музея Я. Купала.

У апошні час Г. Царык рыхтаваў свае ўспаміны пра Янкуба Коласа. Але здзейсніць задуманае, на жаль, не давялося.

Памяць пра Гаўрыла Іванавіча назаўсёды застанецца ў сэрцах тых людзей, якія блізка ведалі яго, каму ён дапамог узнавіць многія старонкі з гісторыі нашай культуры.

Уладзімір СОДАЛЬ.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніцы Тамары Цулуцідзе за прычыны напаткаўшага яе гора — смерці сястры.

Віктар ШАУЧЭНКА

АРЫГНАЛ

Аўтамабілем цяпер нікога не здзівіш. Развяслося іх паўсюдна, як маслякоў у маладым сасоннічку. Аднак сёе-тое, каб ашаламіць успрымальную душу суайчынніка, зрабіць можна.

Калі Пецька Дамкрат, сусед з пятага паверха, набыў недзе для свайго «Масквіча» чахлы з цялячай шкуры, мы з Міхеевічам, суседам з першага паверха, калі ўбачылі, тыдзень не маглі апрытомнець. Першым вызваліўся ад шоку Міхеевіч і выкінуў такое, што Пецьку ў стрэсавым стане занеслі на руках на пяты паверх а я потым на ўсякі выпадак пракансультаваўся ў псіхіятра.

А здарылася вось што. Мы з Дамкратам сядзелі на лавачцы і, нічога не падазраючы, лялі ДАІ, як ля нас, фарсіста рыпнуўшы тармазай, спыніліся Міхеевічавы «Жыгулі». Тое, што на бамперах красаваліся храміраваныя алені, не прадугледжаныя праектам, на дворніках сядзелі дзве пластмасавыя каровы халмагорскай пароды і аблізвалі лабавое шкло гумавымі языкамі, з люстэрка задняга агляду звясала сапраўдная клетка з сапраўдным папугаем, на заднім шкле ўправа-ўлева ківалася на спружынцы рука, на якой быў намалюваны хлопчык Хуаніта — талісман аргенцінскага чэмпіянату свету па футболе, колы былі ўпрыгожаны дэкарэтыўнымі пракладкамі, салон укамплектаваны прыёмнікам, прайгравальнікам, магнітафонам, тэлевізарам і халадзільнікам, на ручцы каробкі перадач красавалася булдавешка, у якую была замуравана паўголая красуня, на вокнах віселі жалюзі, — нас не здзівіла. Вышэй апісанае ад чорнай зайздрасці з намі здарылася пасля таго, як Міхеевіч паказаў нам печку абагрэву салона. Наогул ніякай печкі не было. Замест яе ў прыборны шчыток была ўманціравана... шашлычніца.

Моцна я задумаўся пасля гэтага, як зрабіць сваю калымагу неподобнай на іншыя. І нечакана найшло на мяне прасвятленне. Пазнімаў я з легкавушкі ўсе цацкі, якія з такой цяжкасцю даставаў амаль што з-пад зямлі, паздзіраў здымкі кінаакцёраў, з жалем развітаўся з іконай, якую выменяў у адной бабулькі за веласіпед і якой шакіраваў у свой час Міхеевіч і Пецьку, стала мая машына настолькі арыгінальнай, што суседзі толькі раты разявілі.

Анатоль ЗЭКАУ

ПАРОДЫ І

НА СЕМЫ ДЗЕНЬ

Звязаліся дні ў сем дзён...

Прымроілася мне: сустраюся ў шчасці, а ў сёмым разе — не.

А. РАЗАНАУ.

Звязаліся дні ў сем дзён. І ўміг прымроілася мне, што я шасць дзён відзён, а ў сёмым дзень — вось не.

А што, калі падчас Так страчу дні усе? Я кінуў вершы ўраз — Пісаць пазмы сеў.

ЗАБЫТЫЯ СЛОВЫ

Разбіваецца слова аб прастору, як пташка:

пранік, церица, прасніца, матавіла, барташка, апалушні, прырэтчыні, дыл, білы, слявенькі... Колькі слоў паўмірала — бабулек сівенькіх.

Д. ВІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА.

Столькі старых слоў забыта — Быццам бы пайшлі на дно: Білы, вілы і карыта, Матавіла і радно. Пранік, церица і кладка, Апалушні і саха, І драсён, і самапрадка, І аглоблі, і дуга, Лапці, граблі і барташка... Як тут вершы больш пісаць, Бо без гэтых слоў мне цяжка Нават рыфму адшукаць?

Васіль ЖУКОВІЧ

НАПЛЕЧНІКІ

Іду я нека скверам, гляджу — вачам не веру: такія ношы — проста жахі! — нясуць дзяўчаты на плячах, нясуць панорліва хлапцоў, здаровых, дужых малайцоў. Гляджу я з непаразуменнем: ці ласку дораць так,

з цярпеннем, ці так яе цярпліва просяць? Дзяўчаты хлопцоў носяць. І ўсміхаецца народ: «Калісь было наадварот...»

ПАКАЗУХА

Я ведаю дзіцячы сад, дзе добра дзетак даглядалі, дзе цацкі для забаў давалі гады ўжо тры таму назад. Змянілася загадчыца ўсяго, а садзік — не пазнаць яго. Там цацкі больш не кратаюць рукамі,

пад замкамі, там выхвацацелен загадчыца трасе, што сёе-тое з тайнікоў

вымаюць: — Вы што, павар'яцелі ўсе? Яны ж за дзень усё

пераламаюць! А тыя просяць асцярожна: — Ну, што вы, ці ж без цацак можна?

Хаця б старыя, хай не новыя, хай не жалезныя — гумовыя, абы дзяцей не пазбаўляць зусім...

Але загадчыца зноў на сваім: — Ды колькі раз вам можна паўтараць! Ды нас жа днямі будучы правяраць!

Бяда там, дзе галоўнай місіяй старанне — дагадзіць камісіі. А ёсць жа ў нас, між іншым, зухі яшчэ да большай паказухі.

Тлумачальны слоўнік

Ашыйнік — лянны сын.
Віноўнік — аматар віна.
Злучок — маленькі сват.
Лянота — нота ля.
Медрабётнік — пчаляр.
М. ШУЛЬГА.

Аляксандр КАПУСЦІН

АЎТОБУСНЫ ТАЛОН

Іван Іванавіч вяртаўся дадому позна ўвечары ў прыўзнятым настроі. Сеў у аўтобус і з прыемнасцю пачаў успамінаць, як хораша было яму сёння на ім'янах у сябра: усе без выключэння госці аддавалі яму сваю падкрэсленую ўвагу. За сталом адзін перад адным прапаноўвалі свае паслугі — паласці ў яго талерку розныя смачныя стравы, а калі зайграў магнітафон, жанчыны наперабой запрашалі яго танцаваць. Увесь вечар да сляху толькі і даносілася: Іван Іванавіч, Іван Іванавіч...

Задумаўшыся, ён быццам аднекуль з вуліцы пачуў: — Ваш талон, грамадзянін. Падняў галаву — перад ім стала прыгожая маладзіца.

— Што вы казалі? Які талон? — На права праезду, які ж яшчэ.

— Ах так, на права праезду... Даруйце, няма талона.

— Тады плаціце штраф. — Прыгожыя бланкітныя вочы прыгожай жанчыны пазіралі строга. — Пяцьдзесят капеек.

— Калі ласка, — замітусіўся Іван Іванавіч, дастаючы з кашалька белыя манеты. — Даруйце, з непрывычкі так атрымалася.

— Не прывыклі за праезд плаціць? Сорамна, грамадзянін, ездзіце займак. — Жанчына падала яму квіток аб уплаце штрафу.

— Ведаецца, таварыш кантралёр, янога вы сёння зайца ўплалявалі? — сказаў Іван Іванавіч шматзначна, зірнуўшы ёй у во-

чы. — Вялі-іага, дырэктара заготканторы.

— Яго словы не зрабілі на жанчыну ўражання, на якое ён спадзяваўся. Яна ранейшым дэкорлівым тонам прамовіла:

— За карыстанне дзяржаўным транспартам трэба грамадзянін, плаціць.

— Калі ласка, — дагодліва згадзіўся ён, — я ж не супраць.

— І хуценька пакалаў квіток у кашалёк.

Назаўтра ранічкай, сеўшы ў службовую машыну, каб ехаць у лес галаву праветрыць і заадно пазбіраць грыбоў, Іван Іванавіч неспадзявана ўспомніў учарашнюю кантралёрку. «А што, калі яна за паваротам стаіць? — апыла яго думка. — Мы пад'язджаем, а яна падымае руку: спыніцеся!»

На момант ён як скамянеў. Потым крутнуўся да шафёра.

— Можна б, ты, Мацвеевіч, уступіў мне аўтобусны талон, калі ёсць?

— Есць, а як жа. — Шафёр, пакапаўшыся ў кішэні, дастаў невялічкі блакноцін, адарваў аркушы і падаў яму.

Іван Іванавіч адлічыў і ўкінуў шафёру ў кішэню чатыры капейкі, пацёр той гладкі аркушы і пальцах.

— А ў рэшце рэшт, Мацвеевіч, можна і такім чынам яго пракампаціраваць. — Ён надарваў талон, пакалаў у кашалёк, дзе ляжаў учарашні квіток аб уплаце штрафу, і з палёгкай кінуў: — Вось і аплочана. А то яшчэ не хапала, каб я за чатыры капейкі таксама і сёння чырванеў.

ФРАЗЫ

У яго было рацыянальнае зерне, але, на жаль, жыццё сцёрла яго ў парашок.

І на творчых дарогах патрэбны абмежавальныя знакі.

У школе «зласлоўя» канікулаў не бывае.

Шукаў усюды сэнс і — заблудзіўся.

Р. РУМКО.

Цікава, чаму ў чытача такая зацікаўленасць у цікавых творах?

Калі аўтар бачыць свет праз ружовыя акулеры, то яго героі пра іншы колер і не ведаюць.

А. ШАУЦОУ.

Калі ўжо гарэць жаданнем, дык жаданнем гарэць!

Ці не таму мы робім памылкі, што невыразна дыктую жыццё?

М. ШКЛЯР.

ДЗІВАК - ЧАЛАВЕК...

Бацька: — А ну, давай сюды сваё вуха, абібоні!

Мал. У. БАРАНОЎСКАГА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 12345678910 12345678910 АТ 23460

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксандр АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЭД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО.